

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Renée Linder

Samtyckets och risktagandets
skadeståndsrättsliga betydelse vid
idrottsskador

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Dr. Eva Lindell-Frantz

Ämnesområde
Skadeståndsrätt

Termin

VT 2001

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion	5
1.2 Syfte och problemställning	5
1.3 Disposition och avgränsningar	6
1.4 Metod och material	7
2 GRUNDLÄGGANDE BEGREPP OCH TEORIER INOM SKADESTÅNDSRÄTTEN	9
2.1 Inledning	9
2.2 Skadeståndets olika ändamål	9
2.3 Culpaansvar	10
2.4 Underårigas skadeståndsansvar	11
2.5 Utomobligatoriska förhållanden	11
2.6 Bevisbördan	12
2.7 Försäkringarnas betydelse	13
3 SPECIFIKA IDROTTSRÄTTSLIGA SPÖRSMÅL	14
3.1 Inledning	14
3.2 Allmänhetens rättsuppfattning	14
3.3 Idrottsbestämmelsernas skadeståndsrättsliga betydelse	16
4 SAMTYCKE	19
4.1 Allmänt om samtycke	19
4.2 Förhållandet mellan skadeståndsrättsligt och straffrättsligt samtycke	19

4.3	Samtyckets begränsningar	21
4.3.1	Förutsättningar för ett giltigt samtycke	21
4.3.2	Tidpunkten för samtyckets lämnande	22
4.3.3	Samtyckets ansvarsbefriande område	23
4.3.4	Samtyckets räckvidd	24
4.3.5	Samtyckets form	25
4.3.6	Hypotetiskt samtycke	26
4.3.7	Återkallelse och preskription av samtycket	27
5	RISKTAGANDE	28
5.1	Allmänt om risktagande	28
5.2	Skillnaden mellan risktagande och samtycke	29
6	MEDVÅLLANDE	31
6.1	Allmänt om medvållande	31
6.2	1975 års lagstiftningsreform	32
6.3	Förhållandet mellan medvållande och samtycke	35
7	1960-TALETS SAMTYCKESDEBATT	36
7.1	Bakgrund	36
7.2	Anders Agells ståndpunkt	36
7.3	Bertil Bengtssons resonemang	40
7.4	Hjalmar Karlgrens betraktelsesätt	44
7.5	Egna reflektioner	46
8	RÄTTSPRAXIS	49
8.1	Inledande anmärkningar	49
8.2	Skador i samband med omedelbar kamp om bollen eller pucken	49
8.2.1	Skadeståndstalan i samband med brottmålsprocess	49
8.2.2	Skadeståndstalan i civilmålsprocess	52
8.2.3	Analys	53
8.3	Skador under spelet, men utan samband med omedelbar kamp om bollen eller pucken	55
8.3.1	Skadeståndstalan i samband med brottmålsprocess	55
8.3.2	Skadeståndstalan i civilmålsprocess	59
8.3.3	Analys	61
8.4	Skador efter avblåsning av spelet	63
8.4.1	Skadeståndstalan i samband med brottmålsprocess	63
8.4.2	Skadeståndstalan i civilmålsprocess	69
8.4.3	Analys	69

8.5	Sammanfattande analys	70
9	AVSLUTANDE KOMMENTARER	73
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	76
	Offentligt tryck	76
	Litteratur	76
	Tidskrifter	78
	Övrigt	79
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	80

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilken skadeståndsrättslig betydelse domstolarna tillmäter samtycke respektive risktagande vid personskador som har inträffat i samband med idrottsutövande.

Efter ett introducerande kapitel till skadeståndsrätten i allmänhet följer ett avsnitt som enbart inriktar sig på idrottsrelaterade skador. Här behandlas bland annat de idrottsrättsliga bestämmelsernas inflytande på skadeståndsbedömningen. Trots att dessa bestämmelser inte på något sätt är bindande för allmän domstol konstateras att de utgör en bra utgångspunkt vid bedömningen av huruvida skadevällaren har handlat vårdslöst eller ej, åtminstone i ena riktningen. Med detta menas att det är synnerligen ovanligt att en skadevällare som har handlat i enlighet med tävlingsbestämmelserna åläggs skadeståndsansvar, medan däremot en skadevällare som har överträtt bestämmelserna inte nödvändigtvis befinns vara skadeståndsskyldig.

Därefter kommer jag in på samtycket som objektiv ansvarsfrihetsgrund och redogör då för samtyckets olika begränsningar, såsom vilka krav det måste uppfylla för att vara giltigt och vilken räckvidd det egentligen har. I nästföljande två kapitel resonerar jag kring begreppen risktagande och medvållande. Här uppmärksammas att risktagande, med vilket åsyftas sådant uppträdande som medför risk att själv råka ut för skada, i regel betraktas som ett slags medvållande av vederbörande person. Till följd av de ändringar i SkL:s medvållandebestämmelse som trädde i kraft 1976 har utrymmet för jämkning av skadestånd på grund av medvållande till personskada begränsats avsevärt. Därmed har även domstolarnas möjligheter att beakta den skadelidandes risktagande vid skadeståndsbedömningen inskränkts i samma utsträckning.

Sedan behandlas den rättsvetenskapliga debatt som på 1960-talet fördes mellan å ena sidan Anders Agell och Bertil Bengtsson och å andra sidan Hjalmar Karlgren. Medan Agell och Bengtsson hävdade att samtycket enbart utgjorde en omständighet bland alla andra som beaktades inom culpabedömningens ramar, framhöll Karlgren att samtycket utgjorde en särskild ansvarsfrihetsgrund och därför skulle tillerkännas skadeståndsbefriande betydelse oavsett skadevällarens beteende. Min egen slutsats är här att det är Karlgren som framför den mest förnuftiga uppfattningen och att samtycket följaktligen bör beaktas som en fristående ansvarsbefrielsegrund helt oberoende av culpabedömningen, vilken därför över huvud taget inte behöver utföras när ett giltigt samtycke föreligger.

Uppsatsens kärna består av en genomgång och analys av 27 stycken idrottsrelaterade rättsfall. På grund av den ytterst begränsade tillgången på domar från HD och HovR:n är det tyvärr i huvudsak TR:s domar som har fått ligga till grund för denna undersökning. Här konstateras att domstolarnas beaktande av

samtycket beror på under vilka omständigheter som skadan har inträffat. Sådana skador som sker i samband med omedelbar kamp om bollen eller pucken anses spelarna ha accepterat i och med sitt frivilliga deltagande och dessa kan de därför inte erhålla skadestånd för. Samtycket tillerkänns här betydelse som en självständig ansvarsfrihetsgrund och det krävs således ingen culpabedömning för att skadeståndstalan skall kunna ogillas. Skador som inträffar under spelet men utan något samband med kamp om bollen eller pucken och skador som inträffar efter avblåsning av spelet anses däremot i regel strida så mycket mot spelets natur att de faller utanför samtyckets skadeståndsbefriande verkan. När samtycket därmed inte längre tillmäts någon självständig betydelse utför domstolarna den vanliga culpabedömningen för att klargöra om skadevållaren har handlat vårdslöst eller ej, vilket han vanligtvis anses ha gjort.

Förord

Under mina fyra år som idrottsutövare på elitnivå har jag bevittnat ett flertal skador som både medspelare och motspelare har råkat ut för på innebandyplanen. Det har rört sig om allt från hjärnskakningar och utslagna tänder till blödande sår och vrickade fötter, och de allra flesta skadorna har berott på någon annan spelares handlande. Jag har emellertid aldrig erfarit att den skadade spelaren har väckt ersättningstalan mot den skadevällande parten. Vid en första anblick förefaller kanske inte detta förhållande som särskilt anmärkningsvärt. Det skulle t ex krävas en exceptionellt våldsam handling för att jag över huvud taget skulle överväga att yrka skadestånd av en annan spelare, vilket huvudsakligen beror på att det känns som om de flesta skador som inträffar är en ofrånkomlig del av spelet. I ett bredare perspektiv framstår dock denna återhållsamhet som tämligen egendomlig. Om en person skulle komma fram till mig på gatan och slå till mig över munnen med sin armbåge så att några tänder skadades, skulle jag troligtvis inte tveka ett ögonblick över att väcka skadeståndstalan mot honom. Men om exakt samma händelse skulle ha tilldragit sig på en innebandyplan skulle jag sannolikt inte haft någon tanke på att kräva ersättning av skadevällaren. Det var denna intressanta reflektion som fick mig att välja att skriva min examensuppsats om samtycke och risktagande vid idrottsskador.

Jag vill här även ta tillfället i akt att tacka min handledare, Eva Lindell-Frantz, för värdefulla synpunkter under arbetets gång.

Förkortningar

a.a.	anfört arbete
BrB	brottsbalken (1962:700)
f.	och följande sida
ff.	och följande sidor
FB	föräldrabalken (1949:381)
FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
HD	högsta domstolen
HovR	hovrätt
kap.	kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning 1
s.	sida
SkL	skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
st.	stycke
TR	tingsrätt

1 Inledning

1.1 Introduktion

Skadeståndsrätten innefattar en lära om riskplacering. Den fråga som därmed måste besvaras i varje enskilt fall är huruvida det är skadevällaren eller den skadelidande som skall bära risken för en viss inträffad skada. När en vårdslös skadegörare förpliktas att erlagga skadestånd till den skadelidande innebär det att han själv anses bära stå risken för sitt oaktsamma beteende. Vid bedömandet av på vilken part som risken för en viss skada skall placeras måste emellertid även den skadelidandes uppträdande beaktas. Det är nämligen inte särskilt ovanligt att den skadelidande, på diverse olika sätt, har påverkat risken att själv råka ut för en viss skada. I de fall där det visar sig att den skadelidande har tagit en viss risk, eller samtyckt till en viss risk, är nästa fråga att besvara om den skadelidande själv skall bära risken för den handling som har orsakat skadan. Här är gränsen gentemot bestämmelsen om den skadelidandes medverkan i 6 kap. 1 § SkL väldigt flytande.¹

Ett flertal idrottsgrenar är till sin grundläggande natur sådana att det, i inte obetydlig utsträckning, förekommer våldshandlingar mellan deltagarna. Dyliga handlingar är då i regel en oundviklig följd av idrottsutövandet och är därför tillåtna enligt de ifrågavarande idrottsföreskrifterna. Att en gärning är godtagbar enligt rådande idrottsbestämmelser medför dock inte automatiskt att den också går fri från skadeståndsansvar.² Skadefall som inträffar i samband med idrottsutövande synes emellertid utgöra ett välkänt exempel på situationer där den skadelidandes ersättningsanspråk emellanåt ogillas till följd av dennes risktagande eller samtycke till skadan. Här tycks uttrycket ”den som ger sig in i leken, får leken tåla” ha sitt särskilda berättigande.

1.2 Syfte och problemställning

Uppsatsens syfte är att redogöra för hur ett samtycke till personskada, respektive ett risktagande inför personskada, inverkar på domstolens skadeståndsbedömning vid en inträffad idrottsskada.

En ishockeyspelare, som i spelets hetta råkar skada en motståndare genom en otillåten tackling, undgår i regel skadeståndsansvar. Det råder dock skilda meningar om på vilket sätt som domstolen motiverar denna skadeståndsfrihet. Det är främst två olika alternativ som brukar göras gällande. I vissa fall förklaras

¹ Lödrup, Peter: *Laerebok i erstatningsrett*, 1985, s. 137 f.

² Malmsten, Krister: ”*Idrottsnorm som juridisk standard*”, Svensk Juristtidning 1997, s. 247.

ogillandet av skadeståndstalan med att den skadelidande, genom sin frivilliga medverkan i matchen, anses ha samtyckt till skaderisken, och att skadegöraren därmed inte har handlat culpöst. Samtycket dras då in i culpabedömningen och medför att gärningens rättsstridighet faller bort. I andra fall motiveras skadeståndsfriheten istället med att oavsett om tacklingen utgör en culpös handling eller ej, så går skadegöraren fri från ansvar till följd av att den skadelidande anses ha samtyckt till skaderisken genom sitt frivilliga deltagande. Samtycket beaktas då som en självständig ansvarsfrihetsgrund, vilken är helt oberoende av culpabedömningen.³

I denna uppsats skall jag försöka bringa klarhet i hur domstolen egentligen resonerar vid bedömningen av den här typen av skador. Den frågeställning som kommer behandlas är därför huruvida samtycke, respektive risktagande, till att lida personskada i samband med idrottsutövande, beaktas inom ramen för culpabedömningen eller såsom en fristående ansvarsfrihetsgrund.

1.3 Disposition och avgränsningar

Uppsatsen inleds med en övergripande redogörelse för allmänna relevanta skadeståndsrättsliga bestämmelser, bland annat innebörden av culpabegreppet, gällande regler angående bevisbördan och avgränsningen mellan inom- och utomobligatoriska förhållanden. Sedan följer ett kapitel med spörsmål som är specifika för skadeståndsbedömningen vid skador som har inträffat i samband med idrottsutövande. Därefter diskuteras de två begreppen samtycke och risktagande. Här framgår vilka krav som generellt ställs på ett giltigt samtycke och vilka kriterier som måste vara uppfyllda för att ett risktagande skall anses föreligga. Därpå följer en genomgång av medverkansbestämmelsen i 6 kap. 1 § SkL. Här uppmärksammas den lagändring som trädde i kraft 1976 och de förändringar som denna skadeståndsreform har lett till. Sedan behandlas uppsatsens väsentliga frågeställning, det vill säga om, och i så fall på vilket sätt, ett samtycke, eller ett risktagande, beaktas vid domstolarnas skadeståndsbedömningar. Detta inleds med ett kapitel som skildrar tre välkända författares ståndpunkter i frågan på 1960-talet, nämligen Anders Agells, Bertil Bengtssons och Hjalmar Karlgrens. Följande kapitel ägnas åt en redogörelse och granskning av domstolarnas bedömningar i ett antal relevanta rättsfall. Här kommer enbart rättsfall som har prövats utifrån 1975 års nya skadeståndsbestämmelser att beaktas. Därefter följer uppsatsens sista kapitel, vilket består av några avslutande kommentarer över det framställda materialet.

Denna uppsats är först och främst avgränsad till att endast behandla gällande rätt i Sverige. Hur rättsläget ser ut i andra länder kommer således inte alls att beröras. Dessutom är det enbart vissa skadeståndsrättsliga spörsmål som kommer att

³ Bengtsson, Bertil: "Anm. av Anders Agell: Samtycke och risktagande", Svensk Juristtidning 1963, s. 268.

granskas, vilket innebär att försäkringsrätten huvudsakligen lämnas utanför uppsatsen. Vidare begränsas uttrycket "idrottsskador" till att endast omfatta sådana skador som utövarna vållar varandra och som dessutom inträffar under sådana organiserade⁴ lagidrotter av bollspelstyp där det är tillåtet med viss fysisk kontakt mellan motspelarna. Hit hör framförallt idrotterna fotboll, ishockey, bandy, innebandy, handboll och basket. Amerikansk fotboll och rugby, som också hör till denna kategori, har jag emellertid valt att lämna utanför denna uppsats. Detta beror dels på att kroppskontakten utgör ett mycket mer framträdande drag inom dessa två idrottsgrenar, dels på att jag inte har funnit ett enda rättsfall som berör skador som har inträffat under utövandet av någon av dessa idrotter. Beträffande de idrottsskaderelaterade rättsfallen är det enbart mål som har bedömts utifrån de skadeståndsbestämmelser som trädde ikraft 1976 som kommer att uppmärksammas. Slutligen är uppsatsen avgränsad till att endast behandla personskador. Sakskador och rena förmögenhetsskador kommer följaktligen inte att beaktas.

1.4 Metod och material

Framställningen är huvudsakligen en form av rättsutredning. Jag har härvid använt mig av traditionell juridisk metod, med studier av de gängse rättskällorna förarbeten, lag, praxis och doktrin, för att försöka fastställa gällande rätt.

Det som främst bör sättas i fokus i en sådan här undersökning är otvivelaktigt rättspraxis. Det är nämligen domstolarnas avgöranden som bäst återspeglar hur bedömningen i varje enskilt fall har gått till. Visserligen är domskälen beträffande ersättningsansvar vid idrottsskador i allmänhet tämligen kortfattade, men med ett tillräckligt stort antal rättsfall är det ändå möjligt att få en bra uppfattning om domstolens sätt att resonera. Här har emellertid 1975 års skadeståndsreform medfört att äldre rättsfall har mist en stor del av sin betydelse, medan nyare rättspraxis fortfarande är ganska sällsynt. Ytterligare ett problem är att det inte existerar några nyare avgöranden från HD som berör mitt ämnesområde. Underrätternas domar, och framförallt TR:ns avgöranden eftersom tillgången på domar från HovR:n också är tämligen begränsad, har därför utgjort utgångspunkten för min undersökning. Dessa domar kan naturligtvis inte tillerkännas samma betydelse som prejudikat från HD, men de utgör i regel belysande exempel på hur det gällande rättsläget uppfattas av kunniga rättstillämpare. Att jag i huvudsak har använt mig av TR:ns domar har emellertid medfört stora svårigheter vid sökandet av relevant material. TR:n för nämligen inga register över sina domar och det finns därför inga databaser eller dylikt att

⁴ Att idrottandet sker i organiserad form innebär att de för idrottsgrenen officiellt antagna bestämmelserna iakttas samt att utövandet åtminstone är sanktionerat på föreningsnivå. Träningsmatcher som arrangeras av idrottsföreningar omfattas därmed, medan improviserad idrottsutövning faller utanför, oavsett om de officiella reglerna efterlevs eller inte. *Våld inom och kring idrotten*, 1987, Malmsten, Krister: "Våldet inom idrotten – några straffrättsliga anteckningar", s. 153.

söka i. När det gäller mål som enbart har prövats av TR:n, och som således inte därefter har överklagats till högre instans, har jag dock haft stor hjälp av Krister Malmstens rättsfallssamling *"Idrottsvåld och idrottstvister"* från 1994, där idrottsrelaterade tvister refereras. Beträffande dessa domar har jag dessutom besökt Lunds TR och där granskat både brottmålsdomar och tvistemålsdomar från år 1995 till år 2000.

Som komplement till relevanta rättsfall har utlåtanden i lagmotiv och doktrin tillmätts tämligen stor betydelse. Efter 1960-talet har det emellertid inte skrivits speciellt mycket i den svenska litteraturen om just samtyckets och risktagandets betydelse vid idrottsskador. Jag har därför även använt mig av viss dansk, finsk och norsk litteratur för att granska det svenska rättsförhållandet, vilket är ett fullt möjligt tillvägagångssätt till följd av den nordiska rättsgemenskapen. För att ge ytterligare bredd åt uppsatsen har jag också använt mig av en del straffrättslig doktrin, där vissa analogier har kunnat dras till skadeståndsrättens område. Slutligen har jag valt att utforma uppsatsen på ett sådant sätt att mina egna åsikter kommer till uttryck i fler kapitel än enbart i avslutningen.

2 Grundläggande begrepp och teorier inom skadeståndsrätten

2.1 Inledning

Detta kapitel är tänkt att fungera som en kortfattad introduktion till de skadeståndsrättsliga uttryck och bestämmelser som jag anser vara av särskilt intresse för denna uppsats. Kapitlet kommer således inte innehålla någon uttömmande behandling av samtliga skadeståndsrättsliga begrepp och dylikt, utan enbart en övergripande genomgång av vissa elementära faktorer som det är önskvärt att ha grundläggande kunskap om för bästa möjliga utbyte av uppsatsen.

2.2 Skadeståndets olika ändamål

Skadeståndets primära funktion anses ofta vara att ge ersättning, eller med andra ord reparation, vid en förlust. Den skadelidande erhåller ett penningbelopp som är tänkt att ersätta honom för den inträffade skadan. Denna form av gottgörelse utgår dock inte alltid när en individ har drabbats av en förlust på grund av en inträffad skada. Det krävs nämligen också att det kan utpekas någon skadeståndsskyldig som kan föreläggas att betala skadeståndet. Nära beröring med den reparerande funktionen har den kostnadsplacerande funktionen. Genom skadeståndet överflyttas förlusten från den skadelidande till den skadevällande parten. Som en följd av skadeståndets nära samband med försäkringar⁵ fyller skadeståndsansvaret också funktionen att pulvrисera förlusten. Istället för att enbart belasta den skadelidande sprids förlusten över ett större kollektiv. Detta sker i allmänhet genom att ett försäkringsbolag, som har erhållit premier från sina försäkringstagare, betalar skadeståndet. Till skadeståndets olika funktioner kan antagligen även hänföras den att det tillfredsställer rättskänslan. Vid erhållandet av skadestånd upplever den skadelidande att han får upprättelse, och omgivningen betraktar det som ett sätt att skipa rättvisa. Samtliga hittills nämnda funktioner hänför sig till tiden efter en skadas inträffande. Men som en betydelsefull funktion hos skadeståndet brukar även framhållas att det faktiskt också förhindrar uppkomsten av skador. Detta benämns ofta som den preventiva funktionen. För att undgå skadeståndsskyldighet undviker folk i allmänhet att uppföra sig på sätt som kan ge upphov till skador för andra människor.⁶

⁵ Se kap. 2.7 angående försäkringarnas betydelse för fördelningen av skadebeloppet.

⁶ SOU 1969:58. Rättsociologisk undersökning av skadeståndsrätten, s. 27 ff.

2.3 Culpaansvar

Av 2 kap. 1 § SkL framgår att huvudregeln inom SkL är att person- och saksador som vållas uppsåtligen eller av vårdslöshet skall ersättas av skadevållaren.⁷ Detta är ett uttryck för den så kallade culparegeln. En skada som har orsakats genom en olyckshändelse är således inte ansvarsgrundande enligt denna regel. Tillämpandet av culpabestämmelsen är beroende av ett antal mycket varierande faktorer. En av dessa omständigheter är den skadelidandes kännedom om, och möjlighet att skydda sig mot, den aktuella risken för skada. Ju mer förberedd den skadelidande är på denna risk, desto mer krävs det för att skadevållaren skall anses ha handlat vårdslöst när ifrågavarande skada inträffar. Om skadevållaren enbart har uppträtt på ett sådant sätt som omgivningen har att förvänta sig, kan beteendet således sällan betraktas som oaktsamt. Detta förhållande framförs emellanåt som en förklaring till den milda culpabedömning som är utmärkande inom området för idrottsskador. Den som t ex deltar i en ishockeymatch är medveten om att han kan utsättas för hårda tacklingar. Tacklingar som, trots att de kanske inte är förenliga med spelets regler, inte anses som oaktsamma i skadeståndsrättsligt avseende. För att skadegöraren skall kunna åläggas skadeståndsansvar i en sådan situation krävs det att hans beteende har varit synnerligen klandervärt, i annat fall anses inte culpa föreligga. Anledningen till detta är följaktligen att deltagarna i en ishockeymatch måste räkna med förekomsten av en viss risk för att bli skadad.⁸

Inom ramen för culpabedömningen beaktas även vilket beteende det är rimligt att begära från de enskilda individer som är utsatta för en risk för skada. I de fall som fara för skada föreligger på grund av att en presumtiv skadelidande uppför sig på ett olämpligt sätt åläggs sällan skadeståndsansvar för vårdslöshet, om skada sedan inträffar.⁹ Det kan kanske förefalla som om en norm av preventiv karaktär framträder genom att hänsyn tas till omständigheter på den skadelidandes sida. I och med att det ställs vissa krav på de presumtiva skadelidande om att visa aktsamhet borde ju antalet skador minska. Det är dock tveksamt huruvida denna teoretiska ståndpunkt håller i praxis. Att de allra flesta människor uppträder med aktsamhet beror troligtvis inte på att skadeersättningen annars uteblir vid en inträffad skada. Snarare är det på grund av en önskan att undgå det obehag som det ofta innebär att råka ut för en skada.¹⁰

⁷ SkL är emellertid dispositiv, 1 kap. 1 § SkL, vilket bland annat innebär att parterna själva kan avtala om att gränsen mellan de skador som anses vara ersättningsberättigade och de skador som anses vara befriade från skadeståndsansvar skall dras på något annat sätt.

⁸ Lödrup: *Laerebok i erstatningsrett*, s. 138 f.

⁹ Agell, Anders: *Samtycke och risktagande - studier i skadeståndsrätt*, 1962, s. 188 ff.

¹⁰ Lödrup: *Laerebok i erstatningsrett*, s. 140.

2.4 Underårigas skadeståndsansvar

En stor del av den svenska befolkningen, oavsett ålder, ägnar sig åt olika slags idrottsaktiviteter. Detta innebär följaktligen att det är många underåriga som utövar idrott och som därmed rimligtvis också orsakar vissa skador i samband med detta. Ett barn besitter emellertid av naturliga skäl inte en vuxen persons förstånd och kunskaper. Därför kan det givetvis inte ställas samma krav på ett barns uppträdande som på en vuxen persons handlande. Eftersom ett barn i allmänhet inte har fullständig kännedom om de skaderisker som har samband med dess gärningar går det inte heller att tala om uppsåt på samma vis som då det handlar om en vuxen person. Ett barn utvecklas dessutom gradvis, vilket innebär att det i aktsamhetshänseende inte kan begäras lika mycket av t ex en femåring som av en tolvåring. Det existerar dock inte något definitivt schema över vad som betraktas som "normalt beteende" för en viss ålder, utan omständigheterna i det enskilda fallet har stor betydelse och föranleder ofta avvikelser från det som anses vara det "normala".¹¹ En omständighet som ofta kan leda till en mild skadeståndsbedömning är att skadan har uppstått vid lek. Att ett barn frivilligt deltar i en riskfull lek kan dessutom emellanåt betraktas som medvållande, om barnet skulle skada sig under lekens gång.¹² Ett barns medvållande till personskador skall emellertid bedömas enligt en särskilt mild måttstock.¹³

2.5 Utomobligatoriska förhållanden

Det utomobligatoriska förhållandet brukar framställas som en situation där skadevållaren, innan skadans inträffande, oftast inte står i någon som helst rättslig relation till den skadelidande. Det betydelsefulla är emellertid att skadan över huvud taget inte har något samband med ett dylikt rättsförhållande. För den potentiella skadevållaren kan dock ett uppfattbart samtycke av den presumtivt skadelidande, att denne själv står risken för en eventuell skada, betraktas som en handling som ligger till grund för ett rättsförhållande dem emellan. Detta kan hävdas oavsett om samtycket har lämnats uttryckligen eller underförstått. För en korrekt framställning av det utomobligatoriska förhållandet vid diskussioner angående samtycke till risktagande bör därför ett rekvisit tilläggas. Nämligen att det inte, utöver samtyckeskonstruktionen, existerar något rättsförhållande mellan parterna som står i förbindelse med skadan.¹⁴

Gränslinjen mellan inom- och utomobligatoriska förhållanden går följaktligen mellan de situationer där skadeståndsskyldigheten härrör från ett avtal mellan

¹¹ Detta framgår av 2 kap. 2 § SkL, där det föreskrivs att en underårig skadevållare skall ersätta skadan i den mån det, med beaktande av bland annat ålder och utveckling, är skäligt.

¹² SOU 1963:33. Skadestånd 1. Allmänna bestämmelser, föräldrars och barns skadeståndsansvar, s. 49 ff.

¹³ Regeringens proposition 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m.m. s. 173.

¹⁴ Dillén, Björn: *Arbetsskadeansvar. Om friskrivning från skadeståndsansvar för arbetskada*, 1982, s. 38.

parterna, och de situationer där skadan drabbar en person som inte står i någon kontraktliknande relation till skadegöraren. Problemet är dock att det inte alltid råder tydliga skiljelinjer mellan de två olika typsituationerna. Skillnaderna är nämligen inte alltid så framträdande och karakteristiska som det är lätt att få intryck av.¹⁵ Olikheten mellan utomobligatoriskt skadeståndsansvar och skadeståndsansvar till följd av avtal bör därför inte hårdas.¹⁶ Vid åtskilliga situationer råder det inte heller någon principiell skillnad mellan de skadeståndsbestämmelser som avser relationer utanför kontraktsförhållandet och de som avser relationer mellan parterna i ett avtal.¹⁷ Det är främst vid vissa förmögenhetsskador som detta förhållande har en avgörande betydelse för skadeståndsansvaret.¹⁸ Sådana skador behandlas emellertid inte över huvud taget i denna uppsats.

2.6 Bevisbördan

En fråga av stor vikt för både den skadelidande och den skadevållande är vem av dem som har att bevisa de olika omständigheter som kan ha betydelse för skadeståndsfrågan. Eller med andra ord, vem av dem som har bevisbördan.¹⁹

Huvudregeln säger att bevisbördan angående ett visst förhållande åligger den part som önskar åberopa omständigheten till sin förmån. Vid culpaansvar är det således den skadelidande som måste bevisa att den som han kräver på skadestånd har varit vållande till skadan. Misslyckas han med detta accepteras motpartens påstående om att denne inte har förorsakat någon skada. Det är även den skadelidandes uppgift att bevisa förekomsten av ett relevant orsakssamband mellan vållandet och skadan. Om däremot skadevållaren hävdar att skadeståndet bör jämkas till följd av den skadelidandes medvållande, är det skadevållarens uppgift att bevisa att dylikt vållande förelegat och även att det har medverkat till skadan. Detsamma gäller om skadevållaren, i t ex ett mål om skadestånd på grund av misshandel, invänder att den skadelidande har samtyckt till skadan och att hans handlande därför inte skall betraktas som culpöst. I ett sådant fall är det följaktligen skadevållarens sak att bevisa att ett samtycke har förelegat.²⁰

Dessa är de vägledande huvudprinciperna beträffande bevisbördans placering vid skadeståndsmål. I praktiken laboreras det dock med en hel del presumtioner, vilka vilar på olika slag av sannolikhetsbedömningar.²¹ Det ligger emellertid utanför denna uppsats att gå in närmare på detta.

¹⁵ Lödrup, Peter: *Oversikt över erstatningsretten*, 1992, s. 14 f.

¹⁶ Saxén, Hans: *Skadestånd vid avtalsbrott – HD praxis i Finland*, 1995, s. 287.

¹⁷ Lödrup: *Oversikt över erstatningsretten*, s. 15.

¹⁸ Se framförallt 2 kap. 4 § SkL angående ren förmögenhetsskada vållad genom brott.

¹⁹ Bengtsson, Bertil/ Nordensson, Ulf/ Strömbäck, Erland: *Skadestånd. Lagstiftning och praxis med kommentar*, 1985, s. 67.

²⁰ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 67.

²¹ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 67 f.

2.7 Försäkringarnas betydelse

Domstolarna har ofta till uppgift att tillämpa skadeståndsbestämmelserna utan att fästa avseende vid rådande försäkringsarrangemang. Försäkringarna spelar emellertid en betydelsefull roll när bestämmelserna betraktas ur parternas perspektiv. För den skadelidande kan en egen försäkring tjänstgöra som ett alternativ till möjligheten att erhålla skadestånd från skadevällaren. För skadevällaren kan en ansvarsförsäkring skydda mot att denne själv tvingas erlagga ett utdömt skadestånd.²²

Det är följaktligen inte alls en självklarhet att den som åläggs skadeståndsskyldighet också i realiteten är den som tvingas att betala skadeståndet. Genom en ansvarsförsäkring, som numera ingår i de allra flesta hem- och företagsförsäkringar, övertar försäkringsbolaget skadevällarens ersättningsansvar. Ansvarsförsäkringar har blivit så vanligt förekommande att en huvudsaklig del av de skadestånd som utges faktiskt betalas av försäkringsbolagen. Men bolagen är endast skyldiga att betala i de fall där försäkringstagaren av någon anledning verkligen är skadeståndsskyldig. Därmed har skadeståndsbestämmelserna fortfarande stor betydelse, oavsett ansvarsförsäkringens utbredning. Det bör även uppmärksammas att den skadelidande ibland inte över huvud taget behöver åberopa några skadeståndsbestämmelser. Olika försäkringar på den skadelidandes sida ersätter nämligen ofta, framförallt vid personskador, en stor del av skadan.²³

Beträffande just idrottsskador omfattas den övervägande majoriteten av alla dem som utövar någon slags idrott, i av en idrottsförening organiserad form, av en kollektiv grundolycksfallsförsäkring. En sådan försäkring medföljer nämligen i regel automatiskt den tävlingslicens som utövarna är tvungna att lösa för att aktivt få bedriva idrott inom ett idrottsförbund.²⁴ Detta förhållande bidrar förmodligen i stor utsträckning till att det är så få idrottsrelaterade skadeståndstvister som prövas i allmän domstol. Den skadelidande föredrar rimligtvis i regel det enklaste och säkraste tillvägagångssättet för att få ersättning för sina skador, vilket många gånger är genom utnyttjandet av den egna idrottsförsäkringen. Fastän jag har valt att lämna försäkringsrätten helt utanför denna uppsats finner jag det därför angeläget att framhålla den kollektiva idrottsförsäkringens betydelse för det ytterst begränsade antalet befintliga skadeståndsmål inom idrottens sfär.

²² Hellner, Jan: *Skadeståndsrätt*, 1996, s. 24 f.

²³ Bengtsson, Bertil: *Skadeståndsrätt – några huvudlinjer*, 1994, s. 9 f.

²⁴ Löfgren, Jerker: "Tänk på försäkringen", *Idrottsjuridisk skriftserie* Nr 2 år 1997, s. 34 f.

3 Specifika idrottsrättsliga spörsmål

3.1 Inledning

Detta kapitel kommer i huvudsak behandla två områden som är specifika för skador som inträffar i samband med idrottsutövande. Först uppmärksammas ett flertal olika omständigheter som, av den stora allmänheten, anses medföra att just skador orsakade under idrottsutövande bör bedömas mycket lindrigare i skadeståndsrättsligt hänseende än skador orsakade under andra sysselsättningsformer. Sedan beaktas det förhållandet att den organiserade idrotten omgärdas av ett eget normsystem, med bland annat tävlingsbestämmelser som i regel delvis fungerar som en slags säkerhetsföreskrifter för deltagarna. En väsentlig fråga är här huruvida en allmän domstol tillerkänner dessa idrottsnormer någon relevans vid bedömandet av om en idrottsutövande skadevällare har uppträtt vårdslöst eller ej.

3.2 Allmänhetens rättsuppfattning

Den allmänna rättsuppfattningen vid oavsiktligt orsakade skador i samband med idrottsutövande synes vara att det endast undantagsvis, vid förekomsten av särskilt försvarande omständigheter, skall vara möjligt att kräva skadestånd av skadegöraren. En skadegörande handling inom idrottens sfär anses således inte böra medföra skadeståndsansvar i samma omfattning som en skadegörande handling inom t ex arbetslivet eller trafiken.²⁵ Det finns flera orsaker till denna allmänt utbredda ståndpunkt.

Ett huvudsakligt skäl är att redan själva deltagandet betraktas som ett samtycke till att löpa en viss risk för att skadas. Deltagarna har frivilligt valt att medverka och skaderisken är ofta så uppenbar att de inte kan anses var omedvetna om den. Risktagandet hos den skadelidande synes således vara en betydelsefull omständighet när det bedöms huruvida den idrottsutövande skadegöraren har handlat vårdslöst eller ej. Risken för att bli överfallen anses dock falla utanför den sedvanliga idrottsrisken. Dessutom är de uppkomna skadorna vanligtvis av begränsad omfattning. Det handlar mestadels om tämligen låga skadebelopp och detta talar ytterligare för att idrottsdeltagare själva skall stå för de eventuella skador som de lider.²⁶

²⁵ Trolle, Jörgen: *Risiko & Skyld i erstatningspraxis*, 1960, s. 219.

²⁶ Saxén, Hans: *Skadeståndsrätt*, 1975, s. 115.

Ett annat skäl är att de tävlingsbestämmelser som omgärdar idrottsutövandet uttömmande anses reglera de sanktioner som skadevällaren kan drabbas av. Dessa bestämmelser har delvis karaktären av säkerhetsföreskrifter och har således tillkommit just för att skydda deltagarna från skador. Rättsordningen tycks därför enbart böra ingripa i de fåtal fall där det skulle vara stötande att låta skadegöraren slippa undan skadeståndsansvar. De tävlingsregler som föreskriver olika påföljder vid vårdslöst spel betraktas följaktligen som preventiva bestämmelser. Matchens domare har både rättigheten och skyldigheten att, i syfte att förebygga skador, förhindra att matchen urartar till en sådan nivå att oaktsamt beteende i skadeståndsrättens mening anses föreligga. Deltagarnas uppträdande på idrottsplanen bör därför endast i undantagsfall kunna bli föremål för skadeståndsrättslig prövning.²⁷ Här kan en parallell dras mellan civilrätten och straffrätten. En idrottsutövare som betar sig så klandervärt att han både bestraffas disciplinärt inom ramen för det aktuella idrottsförbundets bestämmelser och av allmän domstol, bestraffas i realiteten två gånger för samma handling. Det råder skilda uppfattningar om lämpligheten med en sådan dubbelbestraffning. Från idrottens sida, bland annat från olika idrottsförbund, brukar det emellanåt framhållas att den idrottsliga sanktionen är tillräcklig oavsett hur allvarlig förseelsen i fråga är.²⁸

En tredje anledning är att det ofta synes vara moraliskt förkastligt att över huvud taget åberopa rättsordningens skadeståndsbestämmelser gentemot en annan idrottsdeltagare. Detta verkar i sin tur huvudsakligen bero på två olika faktorer. Dels vetskapen om att vem som helst kan råka göra sig skyldig till ett skadegörande beteende och att det således nästa gång lika gärna kan vara den ifrågavarande personen själv som orsakar en skada.²⁹ Dels den särställning som idrotten anses ha på grund av dess positiva effekter för samhället som helhet, bland annat för individernas fysiska hälsa och mentala utveckling.³⁰

Oavsett om det är allmänhetens inställning eller några andra faktorer som har influerat rättsutvecklingen, så är två förhållanden framträdande vid en granskning av följderna efter idrottsskador. För det första är det tämligen ovanligt att det över huvud taget väcks någon skadeståndstalan. För det andra, vid de fåtal tillfällen som talan faktiskt väcks, använder sig domstolen ofta av en mildare måttstock vid skadeståndsbedömningen än vid andra skador.³¹ I domskälen framhålls vanligen att alla händelser under matchen har skett väldigt snabbt och att det därför inte har funnits någon betänketid att tala om i de olika

²⁷ Bengtsson, Bertil: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, 1962, s. 50, 100 f.

²⁸ Lindstedt, Anders/Wagnsson, Björn/ Sternung, Bengt: *Idrottsjuridik*, 1976, s. 180.

²⁹ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 49.

³⁰ Malmsten, Krister: "Culpavariabler vid idrottsskador", *Idrottsjuridisk skriftserie* Nr 5 år 2000, s. 122.

³¹ *Våld inom och kring idrotten*, Malmsten: "Våldet inom idrotten – några straffrättsliga anteckningar", s.160.

handlingsögonblicken. Detta förhållande borde dessutom deltagarna ha varit medvetna om redan vid beträdandet av idrottsplanen.³²

3.3 Idrottsbestämmelsernas skadeståndsrättsliga betydelse

För att skadeståndsskyldighet rent allmänt skall föreligga för skadegöraren krävs det att han har orsakat skadan uppsåtligen eller av vårdslöshet, detta följer av 2 kap. 1 § SkL. Beträffande skador som förorsakas under idrottsutövande är oaktsamhet den vanligaste grunden för ersättningsskyldighet, medan avsiktligt orsakade skador är sällan förekommande. Det finns ingen definition av vårdslöshetsbegreppet i SkL, men den grundläggande frågeställningen är huruvida skadegöraren borde ha handlat annorlunda. För att bedöma om så är fallet kan en mängd skilda omständigheter beaktas. Till dessa omständigheter hör bland annat specificerade bestämmelser i olika lagar och myndighetsföreskrifter. Även aktuella idrottsföreskrifter kan påverka aktsamhetsbedömningen. De tävlingsbestämmelser som har till uppgift att skydda deltagarna från skador kan följaktligen tillmätas betydelse vid två helt skilda ansvarsbedömningar. Dels vid den disciplinära bedömningen inom det berörda idrottsförbundets ramar, dels vid den skadeståndsbedömning som sker i allmän domstol.³³

De lagidrotter som utövas i Sverige omgärdas av omfattande idrottsrättsliga bestämmelser som ingående beskriver vilka påföljder som regelstridiga angrepp på en motspelare skall leda till. Sådana påföljder kan vara allt från frispark och straffslag till två minuters utvisning eller flera månaders avstängning.³⁴ Det är inte ovanligt att idrottsutövandet sker på ett sådant sätt att vissa överträdelse av tävlingsbestämmelserna, som emellanåt medför personskador, är oundvikliga.³⁵ Inom samtliga lagidrotter som omfattas av denna uppsats är det i princip förbjudet med våldsamma angrepp på motspelarna. Avsiktig kroppskontakt med motståndarna medges däremot i viss omfattning. För att sådan fysisk kontakt skall vara tillåten krävs i allmänhet att den inträffar i naturligt samband med kamp om bollen eller pucken och att den dessutom inte är överdrivet hårdhänt.³⁶

En överträdelse av tävlingsbestämmelsernas säkerhetsföreskrifter skulle möjligen kunna jämföras med ett kontraktsbrott, vilket automatiskt förpliktigar skadegöraren att ersätta vållade skador. Mot detta synsätt kan dels invändas att tävlingsreglerna enbart har tillkommit för att fastställa de idrottsliga sanktionerna,

³² Se t ex *Sjuhäradsbygdens TR, mål nr B 100/79, DB 115/79* samt *Svea HovR, avd. 4, mål nr B 1762/83, DB 74/84* och *Skellefteå TR, mål nr B 125/86, DB 202/86*.

³³ Lindstedt/ Wagnsson/ Sternung, a.a. s. 195.

³⁴ Se t ex regel 401-406 i Svenska Ishockeyförbundets spelregler från 1999 och 3 kap. 1 § i Svenska Fotbollförbundets Tävlingsbestämmelser år 2001.

³⁵ SOU 1988:7. Frihet från ansvar – om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet, s. 137.

³⁶ Se t ex regel 604-607 i Svenska Ishockeyförbundets spelregler från 1999 och regel 605, 607 samt 617 i Svenska Innebandyförbundets Regelhandbok från 1997.

dels att idrottsdeltagarna ytterst sällan har ägnat reglerandet av skadeståndsfrågan någon tanke innan en skada verkligen inträffar. Till följd av detta bör det anläggas ett utomkontraktuellt synsätt vid skador som uppkommer på grund av att tävlingsbestämmelser överträds. Det är då relevant att, vid culpabedömningen, klargöra vilken den sedvanliga aktsamhetsgraden hos utövarna inom den relevanta idrotten är. Det enklaste sättet att göra detta är att låta tävlingsbestämmelserna utgöra utgångspunkt för vad som skall betraktas som sedvanligt beteende.³⁷

Trots att idrottsbestämmelserna naturligtvis inte är bindande för en allmän domstol utgör de således en bra utgångspunkt vid bedömningen av huruvida skadevållaren har handlat oaktsamt eller ej. Detta gäller även för de situationer där skadan inträffar under en träning, då t ex tävlingsbestämmelserna egentligen inte är tänkta att användas. Bestämmelserna utövar emellertid ofta inflytande i enbart den ena riktningen. Att exceptionella förhållanden måste föreligga för att en deltagare som har handlat i enlighet med tävlingsbestämmelserna skall åläggas skadeståndsansvar, innebär inte att en deltagare som har handlat i strid mot bestämmelserna ovillkorligen skall anses vara skadeståndsansvarig. Det är inte rimligt att anta att varje överträdelse av tävlingsreglerna skall leda till ersättningsskyldighet. Dessa bestämmelser är nämligen huvudsakligen antagna för att skydda deltagarna och inte alls för att reglera skadeståndsanspråk. Vid utövandet av en lagidrott ställs det emellanåt väldigt höga krav på bland annat reaktionsförmåga och snabbhet, och med beaktande av den extremt korta betänketid som deltagarna vanligen har i handlingsögonblicket är det ofta direkt olämpligt att ålägga skadeståndsansvar vid regelbrott. Brott mot tävlingsbestämmelserna som beror på t ex obetänksamhet i handlingsögonblicket bör i regel inte medföra skadeståndsansvar, medan en skadegörare som har visat prov på hänsynslöshet gentemot motståndaren oftare bör kunna förklaras vara ersättningsskyldig. Den skadelidandes utsikter med att i stället vända sig mot arrangören, t ex idrottsplatsens ägare, med sina skadeståndskrav är i stort sett obefintliga. Denne har nämligen ytterst sällan någon möjlighet att förhindra skadans inträffande och betraktas därför som en helt utomstående person.³⁸ Av tävlingsbestämmelserna framkommer dessutom ofta att deltagande sker på egen risk, vilket utgör en, sannolikt överflödiga, ansvarsfriskrivning för vederbörande arrangörer och idrottsförbund. Deltagarnas inbördes relationer påverkas dock inte av en sådan bestämmelse.³⁹ Den skadelidandes svårigheter med att tillerkännas skadestånd innebär emellertid inte automatiskt att han själv får stå för sin skada. Varje aktiv utövare av här berörda lagidrotter är nämligen, som nämnts i kapitel 2.7, kollektivt olycksfallförsäkrad genom sin respektive idrottsförening och har därmed stora möjligheter att få sin skada ersatt ur en försäkring, såvida skadan inte anses vara självförvållad.

³⁷ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 98.

³⁸ Lindstedt/ Wagnsson/ Sternung, a.a. s. 196 ff.

³⁹ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 118.

4 Samtycke

4.1 Allmänt om samtycke

Det finns vissa omständigheter som anses rättfärdiga att ett annat rättssubjekt tillfogas skada och som därmed utesluter ersättningsansvar för skadegöraren. Samtycke är en sådan omständighet. Bakgrunden till samtyckets ansvarsbefriande verkan kan uttryckas i den romerskrättsliga bestämmelsen *volenti non fit iniuria*, vilket betyder att ingen orätt begås gentemot den som samtycker. Med detta åsyftas att varje person är berättigad att, med vissa begränsningar, själv bestämma över sina egna intressen. När en person väljer att avstå från ett sådant intresse, genom ett samtycke av något slag, finns det inte längre någon anledning för rättsordningen att skydda intresset ifråga. Vid samtycke anses det således saknas skyddsobjekt. Ansvarsfrihet till följd av samtycke är en vanlig företeelse i det vardagliga livet. Det är emellertid tämligen ovanligt att det uppstår en sådan tvist angående samtyckets verkan att någon part väljer att väcka skadeståndstalan i domstol. Rättspraxis inom detta område är därför väldigt sparsam.⁴⁰

Ett samtycke kan beskrivas som ett sådant uppträdande som direkt eller indirekt uttrycker en persons vilja att själv stå för de ekonomiska följderna, om han i framtiden drabbas av en skada orsakad av den till vilken samtycket är lämnat. Men ett samtycke kan även gälla enbart risken att lida en skada, vilket kan förekomma vid t ex idrottsutövande. Det bör således skiljas mellan ett samtycke till en skada och ett samtycke till en risk för skada.⁴¹

4.2 Förhållandet mellan skadeståndsrättsligt och straffrättsligt samtycke

En uttrycklig bestämmelse om samtyckets ansvarsbefriande verkan vid brott finns numera i 24 kap. 7 § BrB. Där stadgas att en gärning som begås med samtycke från den person som handlingen riktar sig mot endast är brottslig om den med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter, är oförsvarlig. Trots att denna bestämmelse formellt gäller straffansvar är den i stor utsträckning även tillämplig vid skadeståndsansvar. I SkL saknas det nämligen bestämmelser om ansvarsfrihet vid samtycke, vilket gör det lämpligt att dra vissa analogier ifrån straffrätten. Här framträder ett tydligt samband mellan straff och skadestånd i svensk rätt.⁴²

⁴⁰ SOU 1988:7, s. 99.

⁴¹ Nygaard, Nils: *Aktlöysevurderinga, i norsk rettspraksis*, 1974, s. 202.

⁴² Hellner, Jan: *Skadeståndsrätten – en introduktion*, 1997, s. 21.

Om ett samtycke tillmäts straffrättslig relevans anses det alltså vanligtvis också ha betydelse för skadeståndsansvaret. Det innebär att i de fall som en gärning är straffri till följd av ett samtycke, så är den i regel även befriad från skadeståndsskyldighet. Den avgörande frågeställningen för skadeståndsansvaret är således när ett samtycke anses vara försvarligt och när det befinns vara oförsvarligt. Det måste emellertid uppmärksammas att det kan hända att ett samtycke inte har någon straffrättslig verkan, på grund av att straffbestämmelsen skyddar ett allmänt intresse, men ändå tillmäts skadeståndsrättslig relevans. Det kan även förekomma situationer där förhållandet mellan straff och skadestånd brister i den andra riktningen, så att straffansvaret men inte skadeståndsansvaret faller bort. Så är fallet när den skadelidande lämnar sitt samtycke till handlingen, men förbehåller sig rätten till skadestånd om det mot förmodan skulle inträffa en skada.⁴³ Ett samtycke utesluter inte heller skadeståndsansvar i de fall där handlingen omfattas av tvingande lagregler vars ändamål är att skydda de enskilda individernas hälsa. En arbetsgivare kan t ex inte med ansvarsbefriande verkan komma överens med sina arbetstagare om att ignorera gällande säkerhetsföreskrifter, eftersom ett sådant beteende skulle strida mot de tvingande arbetarskyddsbestämmelserna.⁴⁴

Skadeståndsansvarets nära anknytning till den straffrättsliga bedömningen är emellertid inte helt oomstridd. Vilken betydelse ett samtycke skall tillmätas anses av flera författare bero på om det är preventionen eller reparationen som betraktas som ansvarets primära funktion.⁴⁵ Vid en jämförelse mellan skadeståndets och straffets huvudsakliga funktioner kan konstateras att straffet väsentligen bygger på preventionshänsyn, och inte nämnvärt stödjer sig på föreställningen om reparation. Skadeståndet anses däremot i regel grunda sig på både reparations- och preventionshänsyn. Syftet med reparationstanken, att den skadelidande skall få ersättning för den skada han vållas, går förlorad när den skadelidande har manifesterat en vilja att själv stå för följderna av en skadegörande handling. De överväganden som ligger bakom preventionstanken, att människorna utifrån vissa samhällsintressen skall fostras till att försöka undvika att orsaka skador, har emellertid den skadelidande enbart en begränsad dispositionsrätt över. Vissa författare hävdar att dessa omständigheter leder till slutsatsen att det finns ett mycket större utrymme att tillmäta ett samtycke relevans när det är fråga om skadeståndsansvar än när det handlar om straffansvar. Och att sambandet mellan skadeståndsrätt och straffrätt följaktligen inte alls är så starkt som en stor del av doktrinen försöker framhålla.⁴⁶ I denna riktning brukar ytterligare ett förhållande anses peka. Nämligen att straffbestämmelsernas offentlighetsrättsliga karaktär i regel gör dem tvingande, medan rätten till skadestånd

⁴³ Hellner: *Skadeståndsrätt*, s. 117.

⁴⁴ Ekstedt, Leif: *Skadeståndsrätt*, 1993, s. 45.

⁴⁵ Se bland annat Karlgren, Hjalmar: *Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten*, 1969, s. 64 och Nygaard, Nils: *Skade og ansvar*, 1976, s. 169.

⁴⁶ Nygaard: *Skade og ansvar*, s. 169.

är av sådan förmögenhetsrättslig beskaffenhet att den skadelidande huvudsakligen själv får disponera över densamma.⁴⁷

Själv anser jag att en nära koppling mellan straffrättsliga och skadeståndsrättsliga samtyckesbedömningar har två huvudsakliga förtjänster. Först och främst utgör den straffrättsliga bestämmelsen om samtyckets ansvarsbefriande verkan i BrB, och den praxis som har utvecklats kring denna, en fast grund för bedömningen av samtyckets relevans för skadeståndsansvaret. Detta främjar framförallt rättssäkerheten, eftersom domstolarnas avgöranden då blir mycket lättare att förutse än vid mer skönsmässiga bedömningar som inte vilar på lika fastslagen grund. Dessutom underlättar det många gånger oerhört mycket för den skadelidande att allmän åklagare utför den utredning om samtycket som, utan dylik koppling, sannolikt skulle kosta honom själv både tid och pengar att genomföra. Naturligtvis bör inte den nära anknytningen mellan dessa båda samtyckesbedömningar vara oinskränkt. Den kan t ex upphävas med ett avtal, såvida detta faller inom ramen för det avtalsrättsligt godtagbara. Detta medför visserligen att dispositiviteten är mer omfattande vid samtycke till befrielse från framtida skadeståndsskyldighet än vid samtycke till befrielse från eventuellt straffansvar. Men existerar det inte någon giltig överenskommelse med motsatt innehåll ser jag ingen anledning att opponera mot ett naturligt samband mellan straffrätt och skadeståndsrätt i detta avseende.

4.3 Samtyckets begränsningar

4.3.1 Förutsättningar för ett giltigt samtycke

För att ett samtycke överhuvudtaget skall kunna medföra ansvarsbefrielse för en gärningsman i det enskilda fallet krävs det vissa garantier för att samtycket verkligen innebär att den enskilde har givit upp det straffrättsliga intresse som det handlar om. Samtycket måste med andra ord vara giltigt, och för detta fordras att vissa villkor är uppfyllda. Om det brister i någon av förutsättningarna kan det åberopade samtycket följaktligen inte ligga till grund för ansvarsfrihet vid en straffbar handling.⁴⁸ Beträffande samtyckets ansvarsbefriande verkan vid en skadeståndsgrundande handling finns inte lika tydliga uttalanden om vilka kriterium som samtycket måste uppfylla. Men till följd av skadeståndsbedomningens nära anknytning till den straffrättsliga bedömningen finns all anledning att anse samma förutsättningar vara rådande även där.⁴⁹

⁴⁷ Dillén, a.a. s. 39.

⁴⁸ Regeringens proposition 1993/94:130. Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.), s. 39.

⁴⁹ Hellner, Jan: "Behöver vi en ny skadeståndslag?", Juridisk Tidskrift Nr 2 1995-96, s. 284.

Först och främst krävs det att samtycket har givits av någon som är behörig att förfoga över det berörda intresset. Vid gärningar riktade mot människokroppen är huvudregeln att var och en har rätt att bestämma över sig själv. Dessutom kan vårdnadshavare lämna ansvarsbefriande samtycke till en del handlingar, såsom medicinska ingrepp, gentemot små barn. Vid ingrepp i ekonomiska intressen föreligger behörighet att lämna samtycke hos den, som vid tiden för samtyckets lämnande, besitter fullständig civilrättslig dispositionsrätt över intresset i fråga.⁵⁰

Det krävs också att den som har lämnat samtycket är kapabel att förstå betydelsen av det. I varje enskilt fall måste det därför göras en bedömning av huruvida den samtyckande har förmåga att begripa innebörden av handlingen och möjlighet att inse dess konsekvenser. Att någon är omyndig eller lider av psykisk störning utesluter således inte att denne kan lämna ett giltigt samtycke.⁵¹ En omyndig person kan följaktligen ge sitt ansvarsbefriande samtycke till t ex den misshandel som en vanlig boxningsmatch kan innebära. Ju allvarigare ett ingrepp är, desto större krav måste dock ställas på mognaden hos den samtyckande personen.⁵²

För att kunna tillerkännas någon verkan måste samtycket naturligtvis också vara frivilligt. Ett samtycke som har lämnats under påverkan av psykiskt eller fysiskt tvång kan ej med framgång åberopas av den skadevällande parten. Det är i detta avseende betydelselöst huruvida det är motparten eller tredje man som har utövat tvånget.⁵³

Dessutom måste samtycket ha lämnats med fullständig insikt om de relevanta omständigheterna. Det innebär att villfarelse hos den samtyckande, beträffande något förhållande av betydelse, leder till att samtycket blir utan verkan.⁵⁴

Samtycket måste slutligen vara allvarligt menat. Ett samtycke som har givits på skämt eller som har karaktären av en skenrättshandling utesluter inte ansvar.⁵⁵

4.3.2 Tidpunkten för samtyckets lämnande

För att ett samtycke skall få någon verkan måste det föreligga när den aktuella handlingen utförs. Ett samtycke som har lämnats efter den tidpunkten saknar därför skadeståndsrättslig relevans. I praktiken medför emellertid ofta ett

⁵⁰ SOU 1988:7, s. 105, 119.

⁵¹ Detta gäller emellertid enbart vid utomobligatoriska förhållanden, vid kontraktuella förhållanden inskränks nämligen dessa personers rättsliga handlingsförmåga avsevärt av 9 kap. FB och lag (1924:323) om verkan av avtal som slutits under påverkan av en psykisk störning.

⁵² SOU 1988:7, s. 105 f, 119.

⁵³ SOU 1988:7, s. 106, 119.

⁵⁴ SOU 1988:7, s. 106, 119.

⁵⁵ SOU 1988:7, s. 106, 119.

godkännande av handlingen i efterhand att någon skadeståndstalan inte väcks.⁵⁶ Dessutom bör det faktum att SkL faktiskt är dispositiv⁵⁷ uppmärksammas. Parterna kan följaktligen komma överens om att ett efterföljande samtycke skall tillerkännas samma betydelse, i skadeståndsrättsligt hänseende, som ett samtycke som har lämnats innan den skadegörande handlingen.

4.3.3 Samtyckets ansvarsbefriande område

Det är en svår uppgift att fastställa gränsen runt det område inom vilket samtycke kan utesluta ansvar. I den straffrättsliga doktrinen framträder emellertid vissa rättesnören, vilka även har relevans inom skadeståndsrättens sfär. När det handlar om angrepp på förmögenheten finns det ingen gräns för hur stora intressen som en enskild har rätt att avstå ifrån. Ett samtycke medför således att skadeståndsansvar inte kan komma i fråga för den som gör intrånget. Det kan t ex inte bli tal om skadeståndsskyldighet för den som med giltigt samtycke förstör någon annans aldrig så dyrbara egendom. När det gäller angrepp mot liv och hälsa har det däremot ansetts att det måste finnas en gräns som anger vid vilka handlingar som samtycke inte kan tillåtas medföra befrielse från skadeståndsansvar. Ett samtycke befriar inte skadegöraren från ersättningsansvar i lika stor utsträckning som om han hade vållat sig själv en skada. Det anses t ex vara en stor skillnad mellan att ta livet av en annan person med dennes samtycke och att begå självmord. Vid angrepp mot person anses det nämligen finnas ett starkt etiskt intresse som medför att samhället inte kan tillåta alltför grova ingrepp i den kroppsliga integriteten, oavsett om samtycke därtill föreligger.⁵⁸

Till att börja med kan samtycke aldrig ensamt utesluta skadeståndsansvar för den som har berövat någon livet. Respekten för människolivet har sådan betydelse att den väger tyngre än individens självbestämmanderätt. Grövre integritetskränkningar bör som sagt över huvud taget inte äga rum i vårt samhälle, och genom att samtycke inte befriar från skadeståndsansvar vid dödande framhävs därmed förkastligheten hos sådana handlingar. När det sedan gäller misshandel är rättsläget inte alls lika klart. Gränsen för samtyckets skadeståndsbefriande verkan förefaller huvudsakligen gå mellan ringa misshandel och normalgraden av misshandel. I undantagsfall bör det dock vara tillåtet att sträcka ansvarsfriheten något längre, så någon absolut gränsdragning är det således inte fråga om. Det är emellertid inte möjligt att ange exakt hur dessa undantagsfall ser ut. Men det står i alla fall klart att samtycke alltid är utan verkan som ansvarsfrihetsgrund vid grov misshandel.⁵⁹

Beträffande idrottsskador tillåter den nyss nämnda gränsdragningsprincipen, för samtyckets skadeståndsbefriande verkan vid misshandel, betydligt fler undantag

⁵⁶ Proposition 1993/94:130, s. 39.

⁵⁷ Se 1 kap. 1 § SkL

⁵⁸ SOU 1988:7, s. 119.

⁵⁹ SOU 1988:7, s. 99 f, 123.

än annars. När det gäller idrottsaktiviteter av vissa slag tenderar nämligen samhället att tolerera både mer och grövre kroppsligt våld än i det vardagliga livet. Detta beror framförallt på två faktorer. För det första sägs det ofta att ”den som ger sig in i leken, får leken tåla”. När en idrottsman medverkar på en träning eller i en tävling är han medveten om att det finns en risk att han kan bli skadad under utövandets normala förlopp. Genom själva deltagandet anses han ha lämnat sitt samtycke till att bli skadad. Vid en eventuell skada klarar sig därför skadevållaren ofta från skadeståndsansvar. För det andra är det i folkhälsans intresse att människor idrottar. Det är inte endast kroppen som mår bra av att röra på sig, även hjärnan stimuleras av fysisk verksamhet. Idrotten är inte heller längre en aktivitet för en liten del av befolkningen utan en folkrörelse med bred förankring. De personskador som idrotten ger upphov till accepteras i större utsträckning än annars just på grund av den nytta samhället har av att folk idrottar.⁶⁰

4.3.4 Samtyckets räckvidd

Skadeståndsfriheten sträcker sig naturligtvis inte utanför samtyckets gränser. Därför är det nödvändigt att det klargörs till vilka handlingar som samtycket verkligen har lämnats. Det är dock inte alltid en alldeles enkel uppgift att bedöma samtyckets omfattning.⁶¹ Utgångspunkten är att samtycket endast inbegriper skaderisken, och att den skadelidande således inte genom samtycket åtar sig att själv stå för de ekonomiska konsekvenserna om han faktiskt vållas någon skada. Den skadelidande kan emellertid naturligtvis även ha av sagt sig rätten att framställa skadeståndsanspråk vid en eventuell inträffad skada.⁶² Vid samtycke till själva skadan, och inte enbart risken för skada, har den samtyckande personen, i vetskap om att en skada med all säkerhet kommer att inträffa, varit villig att finna sig i detta. Så är t ex fallet vid uppsåtlig misshandel till vilken tillåtelse har lämnats. Men när handlingen ifråga inte är uppsåtlig utan istället vårdslös kan inte skadans inträde förutses med sådan säkerhet. Även i dessa fall kan det dock vara rättfärdigat att tala om samtycke till själva skadan. Nämligen när det kan antas att den samtyckande individen skulle ha valt att utsätta sig för risken för skada även om han hade varit säker på att skadan skulle inträffa.⁶³ I rättssäkerhetens intresse bör dock iakttas en viss försiktighet vid bedömningen av samtyckets omfattning. Ju mer allmänt ett samtycke är rent innehållsmässigt, desto större betydelse bör tydligheten i viljeyttringen tillerkännas.⁶⁴

Samtycket kan således antingen innebära en fullständig ansvarsbefrielse för skadegöraren eller enbart ett medgivande till att löpa en risk att skadas. I litteraturen benämns emellanåt denna skillnad som samtycke till den rättsliga

⁶⁰ Lindstedt/ Wagnsson/ Sternung, a.a. s. 179 ff.

⁶¹ SOU 1988:7, s. 108.

⁶² Lödrup: *Laerebok i erstatningsrett*, s. 107 f.

⁶³ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 10.

⁶⁴ Agge, Ivar: *Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag*, 1948, s. 213 f.

riskerna respektive samtycke till den fysiska risken. Förhållandet mellan dessa två olika situationer kan belysas med relationen mellan en läkare och dennes patient. En läkare får i regel inte utföra ett kirurgiskt ingrepp utan att patienten har lämnat sitt samtycke därtill. Men att ett samtycke föreligger innebär inte att läkaren kan genomföra operationen på ett oaktsamt sätt och ändå undgå skadeståndsansvar. Samtycket omfattar enbart operationen i sig, den fysiska risken, inte ett avstående av rätten till skadestånd vid ett vårdslöst uppträdande av läkaren, den rättsliga risken. Men i de fall som ingreppet misslyckas utan att läkaren bär skulden för detta, befriar samtycket honom från det skadeståndsansvar som annars skulle ha ålegat honom. Den som går med på att utsätta sig för en risk anses nämligen i allmänhet även samtycka till att risken realiserar på det sätt som är karakteristiskt för situationen ifråga. Samtycket anses däremot vanligen inte omfatta de fall där risken förverkligas på grund av ett vårdslöst beteende av skadegöraren.⁶⁵ Numera reglerar dock patientskadelagen (1996:799) ersättningen för personskada vid läkarbehandling, och det är därför ovanligt att en patient utkräver skadestånd av vederbörande läkare.⁶⁶

Detta resonemang kan naturligtvis även appliceras på det samtycke som utövarna av de i denna uppsats relevanta lagidrotterna kan anses lämna i och med sitt deltagande. Genom sin medverkan tycks nämligen spelarna samtycka till att inte utkräva något skadestånd av de motspelare som senare råkar orsaka dem skada i samband med handlingar som utgör en karakteristisk del av spelet, såsom regelrätta tacklingar i en ishockeymatch. De synes däremot inte samtycka till att avstå från rätten att väcka skadeståndstalan mot de motståndare som senare vållar dem skada till följd av sådana vårdslösa beteenden som inte alls tillhör spelets natur, t ex våldsamma slag med ishockeyklubban mot deras kroppar.⁶⁷

4.3.5 Samtyckets form

En fråga som har blivit ganska omdebatterad är huruvida samtycket måste ta sig ett yttre uttryck för att tillmätas någon betydelse, eller om det räcker med ett underförstått samtycke. Här om har det i huvudsak utvecklats två skilda teorier, viljeuttrycksteorin och viljeinriktningsteorin.⁶⁸

Enligt viljeuttrycksteorin måste samtycket uttryckligen ha meddelats till den handlande personen, eller i varje fall yttrat sig genom en viljeförklaring eller genom ett därmed likvärdigt konkludent handlande, innan gärningen utförs. Enligt viljeinriktningsteorin är det däremot tillräckligt med att det rent faktiskt föreligger

⁶⁵ Lödrup: *Laerebok i erstatningsrett*, s. 107.

⁶⁶ I patientskadelagen råder i huvudsak ett strikt ansvar, men med undantag för vissa väntade eller nödvändiga skador, 6 och 7 §§. Dessa bestämmelser har således stora likheter med nyss nämnda samtyckeresonemang.

⁶⁷ Se t ex *Svea HovR, avd. 4, mål nr B 1762/83, DB 74/84* och *Malmö TR, mål nr B 2844/83, DB 185/83*.

⁶⁸ SOU 1988:7, s. 107.

ett samtycke till handlingen. Här uppställs inget krav på att samtycket måste tillkännages för omgivningen, utan det räcker alldeles utmärkt med ett så kallat inre samtycke.⁶⁹

Den svenska rättens inställning synes numera i huvudsak vara att lämna företräde åt viljeinriktningsteorin. Den viljeinriktning som krävs kan givetvis komma till uttryck i en yttre manifestation, men det är följaktligen tillräckligt med att den enbart föreligger som ett inre, underförstått, samtycke. En annan sak att beakta är dock att de yttre tillkännagivandena av viljeinriktningen naturligtvis kan få betydelse ur bevissynpunkt, om den skadegörande handlingen kommer under en domstols prövning.⁷⁰ Ett dylikt underförstått samtycke kan rimligtvis ofta anses ha lämnats av de deltagare som utövar särskilt riskfyllda idrottsgrenar, såsom boxning och speedway. Men även beträffande de lite mindre farliga idrotter som behandlas i denna uppsats förefaller spelarna i regel anses lämna ett underförstått samtycke till vissa skaderisker i och med sin medverkan.⁷¹

4.3.6 Hypotetiskt samtycke

Med uttrycket hypotetiskt samtycke avses i själva verket inte något äkta samtycke. Men trots att något verkligt samtycke således inte föreligger är omständigheterna sådana att det objektivt sett kan antas att ett samtycke skulle ha lämnats om bara den skadelidande hade ägnat en tanke åt handlingen ifråga innan den utfördes.⁷²

Vid en första anblick förefaller det vara förenligt med den rådande viljeinriktningsteorin att godta hypotetiskt samtycke som skadeståndsbefriande. Det finns emellertid en grundläggande skillnad mellan ett underförstått samtycke och hypotetiskt samtycke. Vid ett underförstått samtycke utesluts skadeståndsskyldigheten till följd av ett faktiskt accepterande av åtgärden senast då denna inträffar. Att godtagandet inte har manifesterats utåt inverkar inte på det förhållandet. Vid ett hypotetiskt samtycke är det däremot inte något verkligt beslutstagande som ligger till grund för skadeståndsfriheten, utan en hypotes om ett dylikt beslut under vissa förutsättningar.⁷³

Att grunda skadeståndsfrihet på enbart en hypotes om den skadelidandes vilja, vid en tidpunkt då någon frågeställning över huvud taget inte har uppmärksamrats av honom, möter betänkligheter. Dels är det besvärligt att i efterhand bedöma hur han skulle ha ställt sig till det aktuella ingreppet om han hade varit tvungen att ta ställning till det innan det inträffade. Dels skulle invändningar av skadevållaren, om

⁶⁹ SOU 1988:7, s. 120.

⁷⁰ SOU 1988:7, s. 107, 120.

⁷¹ I dessa situationer talas också emellanåt om ett medvetet risktagande från deltagarnas sida, se kap. 5.1.

⁷² Hellner: *Skadeståndsrätt*, s. 118.

⁷³ SOU 1988:7, s. 108.

att han var övertygad om att han skulle ha fått samtycke om han bara hade haft möjlighet att inhämta det, kunna bli vanligt förekommande. Sådana invändningar skulle bli väldigt svåra att motbevisa. Resultatet av detta skulle i sin tur bli att den skadelidande får ett orimligt svagt skydd mot andra individers överilade slutsatser om hans viljeinriktning. Det förefaller således finnas goda skäl för att avvisa hypotetiskt samtycke som ansvarsfrihetsgrundande. För att skadeståndsfrihet skall inträda till följd av samtycke bör det följaktligen krävas att det föreligger ett verkligt samtycke.⁷⁴ Denna slutsats har bland annat stöd av NJA 1957 s. 337. I detta rättsfall orsakade en värnpliktig skada på ett motorfordon tillhörande krigsmakten, vilket han använde utan tillstånd. Han ålades att ersätta skadan på fordonet, trots att han hade haft fog för att anta att han skulle ha fått tillåtelse till åkturen om han bara hade lyckats på tag på vederbörande befäl innan färden. Ett hypotetiskt samtycke ansågs således inte befria den värnpliktige från skadeståndsansvar.⁷⁵

4.3.7 Återkallelse och preskription av samtycket

Ett lämnat samtycke kan i princip återkallas ända till dess den gärning som samtycket omfattar har företagits. Upphävandet av samtycket kan ske antingen uttryckligen eller genom konkludent handlande. För att en återkallelse skall göra samtycket overksam torde det emellertid uppställas vissa krav på att densamma verkligen sker på ett sådant sätt att den med säkerhet kommer till berörda personers kännedom.⁷⁶

Ett spørsmål som hänger samman med återkallelse av samtycket är när ett samtycke preskriberas, har så skett behöver det ju inte längre återkallas för att bli verkningslöst. I allmänhet föreligger det ingen bundenhet till ett tidigare lämnat samtycke.⁷⁷ Det förefaller därmed som om ett samtycke mister sin ansvarsbefriande verkan när händelseförloppet, vari den gärning som samtycket har lämnats till, har avslutats. Om en person t ex lämnar sitt samtycke till att bli misshandlad, genom att delta i en boxningsmatch, innebär inte detta samtycke att hans motståndare kan gå fram till honom på gatan påföljande dag och börja slå på honom. I samma ögonblick som boxningsmatchen är över förlorar nämligen samtycket sin skadeståndsbefriande betydelse. Detta får till följd att ett samtycke emellanåt kan mista sin effekt, eller med andra ord preskriberas, efter en mycket kort tidsperiod.

⁷⁴ SOU 1988:7, s. 108, 120 ff.

⁷⁵ Beträffande bevisbördans placering vid invändning om samtycke, se kap. 2.6.

⁷⁶ SOU 1988:7, s. 107.

⁷⁷ SOU 1988:7, s. 120.

5 Risktagande

5.1 Allmänt om risktagande

Uttrycket risk syftar på en situation där det är ovisst huruvida en framtida otrevlig händelse kommer att inträffa eller ej. Det som avses är således en mer eller mindre förestående olycka eller skada eller i varje fall möjligheten att något obehagligt kommer att ske som medför en skada av något slag.⁷⁸ Med begreppet risktagande åsyftas att den skadelidande, till följd av sitt eget uppträdande, har utsatt sin egendom eller sig själv för en risk att skadas. Denna definition innehåller inget krav på att den skadelidande faktiskt har insett skaderisken. Det krävs inte heller att den skadelidande har tillkännagivit någon vilja att tolerera den ifrågavarande risken för att det skall vara tal om ett risktagande. För att den skadelidandes beteende skall falla in under begreppet måste han emellertid ha haft kännedom om de faktiska omständigheter som medför skaderisken. Det är inte tillräckligt att han borde ha känt till dylika omständigheter. Naturligtvis kan det vara en oerhört svår uppgift att fastställa vad den skadelidande har känt till respektive vad han enbart borde ha känt till, vilket kan leda till vissa gränsdragningsproblem.⁷⁹

Att en skadelidande har varit medveten om de omständigheter som konstituerar en skaderisk, medför emellertid inte automatiskt att han har tagit en otillbörlig risk. För att ett risktagande skall föreligga hos den skadelidande krävs i regel att han har haft en reell valmöjlighet mellan åtminstone två olika handlingsalternativ, och dessutom att han borde ha handlat på något annat sätt än vad han har gjort. Den väsentliga frågan är således huruvida det är skäligt att begära ett annorlunda uppträdande av den skadelidande. En person som halkar omkull på en isbelagd trottoar alldeles utanför sin arbetsplats borde antagligen ha insett risken för skada. Men eftersom han har haft en välgrundad anledning att passera just där anses han inte ha tagit en otillbörlig risk, och fullt skadestånd bör därför utgå.⁸⁰

Det är tämligen ovanligt att den skadelidande genom ett samtycke har avstått från sin rätt till eventuella framtida skadeståndsanspråk. Att han anses ha samtyckt till risken för en skada är däremot ganska vanligt förekommande. Det bör emellertid framhåvas att det i åtskilliga fall där den skadelidande anses ha accepterat risken är felaktigt att förutsätta att han underförstått har samtyckt till att själv stå för skaderisken. Det existerar nämligen oftast inte någon rättshandlingsvilja med det innehållet hos honom.⁸¹ Ett sådant samtycke bör hellre ses som ett slags medvållande, som trots att det inte medför att skadevållarens handlande är

⁷⁸ Schmidt, Folke: *Faran och försäkringsfallet – en försäkringsrättslig studie*, 1943, s. 10.

⁷⁹ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 14 f.

⁸⁰ Saxén: *Skadeståndsrätt*, s. 113 f.

⁸¹ Kruse, Vinding: *Erstatningsretten*, 1971, s. 70.

rättsenligt kan leda till jämkning av skadeersättningen. Om t ex en ishockeyspelare i stridens hetta skadar en motspelare med en hård tackling så har han handlat vårdslöst genom överträdandet av tävlingsreglerna. Den skadelidandes deltagande i spelet kan dock möjligtvis betraktas som ett risktagande av honom, vilket kan medföra att skadeståndet jämkas.⁸²

Det är ovisst i vilken grad som risktagande av den skadelidande kan leda till ansvarsfrihet för skadegöraren. Beträffande personskador förefaller numera en dylik ansvarsbefrielse vara oförenlig med 1975 års ändring i medvållandebestämmelsen, vilken innebär att den skadelidandes vårdslösa medvållande till sin skada inte längre kan medföra jämkning av skadeersättningen. Huvudsyftet med ändringen var att bereda de skadelidande ett mer omfattande ersättningskydd vid personskador än tidigare.⁸³ Att den skadelidande inte erhåller något skadestånd över huvud taget om han har varit medveten om risken för skada, är naturligtvis ännu sämre för honom än att skadeståndet jämkas vid vårdslös medverkan. Därför bör det krävas någon särskild omständighet, såsom att risktagandet ingår som en eftersträvad spänningsfaktor i den skadelidandes handlande, för att ansvarsfrihet skall anses föreligga. Det faktum att det inte längre sker någon jämkning av skadeståndet om en bilpassagerare vållas en personskada på grund av att föraren är alkoholpåverkad, utgör ett bra exempel på denna restriktiva inställning gentemot risktagande som grund för skadeståndsbefrielse.⁸⁴

5.2 Skillnaden mellan risktagande och samtycke

Här bör även de huvudsakliga olikheterna mellan ett sådant samtycke som leder till ansvarsfrihet för skadevållaren och den skadelidandes acceptering av risken genom risktagande, beröras. Vid ett ansvarsbefriande samtycke handlar det om en uttrycklig, eller underförstådd, förklaring från den skadelidande om att han godtar följderna av en handling som utan samtycket skulle vara ansvarsgrundande för skadegöraren. För att den skadelidande skall antas ha accepterat risken erfordras däremot ingen dylik förklaring. Det som krävs är istället att den skadelidande har utsatt sig för en onormal risk, vilken sedan förverkligas och därmed ger upphov till ett skadeståndsanspråk.⁸⁵ Efter de ändringar i SkL:s medvållandebestämmelse som skedde 1975 förefaller det emellertid som om de flesta risktaganden bör betraktas som så oskyldiga att de inte alls inverkar på skadeståndsansvaret. I de fåtal situationer där risktagandet faktiskt beaktas av domstolen bör detta numera främst ske i egenskap av grovt vårdslös medverkan

⁸² Saxén, Hans: "Jämkning av utomkontraktuellt skadestånd", Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1973, s. 291.

⁸³ Se kap. 6.2.

⁸⁴ Hellner: *Skadeståndsrätt*, s. 119.

⁸⁵ Karlgren, Hjalmar: *Produktansvaret*, 1971, s. 154 f.

till skadan. Skadeståndet skall då jämkas i enlighet med 6 kap. 1 § 1 st. SkL. Förutom i de fall där ersättningen jämkas till noll skiljer sig denna påföljd således från den som följer av ett samtycke till skadan, där ju hela skadeståndsansvaret faller bort.⁸⁶ På grund av de olika rättsföljderna dem emellan är det därför viktigt att kunna skilja mellan ett samtycke till skadan och ett risktagande, vilket dock inte alltid är en alldeles enkel uppgift.

⁸⁶ Bengtsson, Bertil: *"Några nyheter i skadeståndslagstiftningen"*, Svensk Juristtidning 1976, s. 609 ff.

6 Medvållande

6.1 Allmänt om medvållande

Culpabestämmelsen ger uttryck för den fundamentala uppfattningen att den som vållar en skada själv skall bära de ekonomiska konsekvenserna därav. Detta innebär följdriktigt att en person som vållar sin egen skada själv får stå för den ekonomiska förlust som skadan leder till. Och om en person har medverkat till sin egen skada, till vilken även någon annan person är vållande, bör den ekonomiska förlusten rimligen fördelas mellan dem båda genom jämkning av skadeståndet. I en sådan situation innefattar nämligen både skadevållarens och den skadelidandes handlande orsaksfaktorer som har inverkat på skadeförloppet.⁸⁷ För att jämningsfrågan över huvud taget skall komma i beaktande erfordras dock att de grundläggande förutsättningarna för skadeståndsansvar är uppfyllda. Om den skadelidandes medvållande totalt skulle bryta den adekvata kausaliteten mellan den påstådde skadevållarens beteende och skadan föreligger det ingen som helst skadeståndsskyldighet. En sådan skada anses nämligen vara självförvållad. Givetvis måste det även föreligga ett adekvat orsakssamband mellan den skadelidandes medverkan och skadan för att det skall kunna ske någon jämkning på grund av medvållandet.⁸⁸ För att medvållande till skadan skall anses föreligga krävs det dessutom att den skadelidande åtminstone borde ha insett faran för skada. Om han inte har befunnits vårdslös i detta avseende är det orimligt att begära att han skulle ha handlat annorlunda än han faktiskt har gjort, och något medvållande är det då inte tal om.⁸⁹

Att tillmäta den skadelidandes medverkan rättslig relevans är inte någon ny företeelse. Från den romerska rättens teori om culpakompensation, vilken innebar att den skadelidande fränkandes all rätt till skadeersättning så snart han hade varit bara det minsta culpös, har rättsutvecklingen lett fram till fördelningsbaserade jämningsbestämmelser, där bl a graden av culpa är bestämmande för jämningsens storlek. De stela reglerna har således ersatts av mer flexibla normer, där domstolen har givits stora möjligheter att beakta de speciella omständigheterna i varje enskilt fall.⁹⁰

Preventionstanken har under en lång tid utgjort det väsentliga skälet för att jämka skadeståndet vid den skadelidandes medverkan. Att en culpös medverkan har kunnat medföra jämkning av skadeersättningen har generellt ansetts medföra större försiktighet hos individerna. Det har dessutom förefallit naturligt att inte den skadelidande först skall kunna utsätta sig själv för en risk och sedan kunna

⁸⁷ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 52.

⁸⁸ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 53 f.

⁸⁹ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 230.

⁹⁰ Grönfors, Kurt: *Skadelidandes medverkan, 1954*, s. 13.

tillerkännas skadestånd av någon annan person om den ifrågavarande risken förverkligas och han drabbas av en skada.⁹¹ Medvållandebestämmelsens skadeförebyggande syfte har emellertid förlorat en stor del av sin betydelse i samband med personskadeförsäkringarnas utbredning, både beträffande socialförsäkringar och privata olycksfallsförsäkringar. Och med beaktande av den omfattande spridningen av ansvarsförsäkringar mister argumentet att den skadelidande inte bör kunna få utsätta sin omgivning för risken att drabbas av skadeståndsanspråk mycket av sin relevans.⁹²

6.2 1975 års lagstiftningsreform

De svenska skadeståndsrättsliga bestämmelserna om den skadelidandes medverkan förändrades avsevärt 1975. Innan denna reform genomfördes kunde skadeståndet jämkas så snart den skadelidande hade medverkat till skadan uppsåtligen eller genom vårdslöshet. Vid denna jämningsbedömning beaktade domstolen huvudsakligen enbart skuldgraden på vardera parts sida. Det hade emellertid från flera håll framförts önskemål om att i stort sett avskaffa medvållandejämkningsregeln vid personskador. För detta talade främst humanitära skäl. Det ansågs orimligt att en skadelidande som hade råkat bete sig en aningen oaktsamt skulle kunna bli berövad den skadeersättning som han i regel var i stort behov av för att kunna bibehålla sin livsstandard efter skadan. Detta önskemål tillgodoseddes i stor utsträckning när 1975 års ändringar i SkL gjorde intrång i vissa traditionella skadeståndsrättsliga grundprinciper.⁹³ Den nya medvållandebestämmelsen trädde ikraft första januari 1976. Avgörande för om jämningsmöjligheterna beträffande en viss skada har bedömts enligt den äldre bestämmelsen eller med ledning av den nuvarande regeln är huruvida skadefallet har inträffat före eller efter ikraftträdandet. Detta måste hållas i minnet vid analyserandet av äldre rättsfall. En intressant fråga är här vilken betydelse som äldre rättspraxis och äldre resonemang angående medverkan till personskada kan tillerkännas efter reformen. Svaret på denna fråga är att rättsläget påtagligt har förändrats beträffande jämkning vid medvållande och att den vikt som kan tillmätas tidigare rättsfall därför synes vara ringa i just detta avseende.

De betydelsefulla inskränkningar i jämningsmöjligheterna vid personskador som skedde genom 1975 års lagstiftning medförde att utrymmet för jämkning vid dylika skador begränsades avsevärt.⁹⁴ Bestämmelsen om detta återfinns i 6 kap. 1 § SkL. Där stadgas att skadeståndet kan jämkas vid uppsåtlig medverkan av den skadelidande, vilket sannolikt är sällan förekommande, och vid medverkan som är grovt vårdslös, vilket även det är en relativt ovanlig företeelse på grund av den begränsade innebörd som begreppet har tillerkänts. I alla övriga situationer

⁹¹ *Uppsatser i försäkrings- och skadeståndsrätt 2*, 1971, Tiselius, Per-Erik: "Fotgängares medvållande vid skada i följd av biltrafik", s. 171.

⁹² Bengtsson, Bertil: *Om jämkning av skadestånd*, 1982, s. 35.

⁹³ Bengtsson, a.a. *Svensk Juristtidning* 1976, s. 608 f.

⁹⁴ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 53.

skall den skadelidande tilldömas fullt skadestånd, oavsett om han har handlat oaktsamt eller ej.⁹⁵ Dessutom finns det inget krav på att jämkning nödvändigtvis måste ske vid uppsåtlig eller grovt vårdslös medverkan. Det som bestämmelsen föreskriver är enbart att skadeståndet kan jämkas i dessa fall. Domstolen bör alltså göra en helhetsbedömning av sakomständigheterna vid avgörandet huruvida, och i vilken utsträckning, skadeersättningen skall jämkas till följd av den skadelidandes medvållande.

Det torde tillhöra ovanligheten att en person uppsåtligen medverkar till sin egen personskada. Jämkning till följd av uppsåtlig medverkan är därför i realiteten en sällsynt tilldragelse. När uppsåtlig medverkan emellanåt anses föreligga hos den skadelidande handlar det ofta om han har samtyckt till skadan. Ett sådant samtycke medför i regel att det skadegörande beteendet betraktas som tillåtet och därmed utgår inget skadestånd alls för den lidna skadan. Det kan emellertid förekomma att ett samtycke inte utövar en sådan skadeståndsbefriande verkan, såsom när den skadelidande accepterar att utsätta sig för allvarlig kroppsskada utan att det föreligger någon angelägen medicinsk anledning till detta. I dylika fall kan skadeståndet komma att jämkas på grund av den skadelidandes uppsåtliga medverkan till skadan.⁹⁶

Lite vanligare är den situationen att den skadelidande har medverkat till skadan genom grov vårdslöshet. Domstolen är emellertid väldigt restriktiv med att förklara ett oaktsamt uppträdande som grovt vårdslöst i paragrafens mening. Det är enbart när den skadelidande i sitt handlande har visat avsevärd likgiltighet eller hänsynslöshet, vilket har medfört betydande risker för både honom själv och andra personer, som skadeståndet kan komma att jämkas på denna grund.⁹⁷ Ett exempel på en dylik handling är att den skadelidande deltar i en farofylld lek där deltagarna på skoj skjuter mot varandra med vapen som kan orsaka dem svåra skador. Det är följaktligen främst extremt dumdristiga handlingar som det rör sig om. Här bör emellertid uppmärksammas att barn i stort sett aldrig anses vara grovt vårdslösa vid sådana handlingar. Dessa omständigheter medför att det i praktiken tillhör undantagen att personskadeersättningen jämkas på grund av grovt vårdslös medverkan av den skadelidande.⁹⁸

Enligt den äldre medvållandebestämmelsen krävdes det inte alltid att det var den skadelidande själv som hade medverkat till skadan för att jämkning av skadeståndet skulle kunna ske. Även medverkan av vissa personer som hade en nära relation till den skadelidande kunde leda till jämkning, så kallad passiv identifikation. Detta förhållande ändrades beträffande personskador genom 1975

⁹⁵ Det bör dock anmärkas att det i samma paragraf i SkL nämns en situation där även vårdslös medverkan som inte är grov tillmäts relevans, nämligen vid rattfylleri och rattonykterhet. Denna bestämmelse är emellertid inte av intresse för uppsatsen.

⁹⁶ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 223.

⁹⁷ Proposition 1975:12, s. 133.

⁹⁸ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 223.

års reform.⁹⁹ Passiv identifikation är numera som huvudregel inte tillåten vid sådana skador.¹⁰⁰ Om ett barn skulle skada sig och en vårdnadshavare till barnet har medverkat till skadan genom grov vårdslöshet, t ex bristande tillsyn, kan således inte skadevällaren åberopa vårdnadshavarens oaktsamma uppträdande som grund för jämkning av skadeståndet.¹⁰¹

Förändringarna i medvållanderegeln har inte enbart varit till det bättre, utan de har också medfört vissa tillämpningsproblem. För det första måste de nya förutsättningarna för jämkning klargöras, bl a betydelsen av begreppet grovt vårdslös medverkan som tidigare har haft en obetydlig roll i sammanhanget.¹⁰² Dessutom medför den stela jämningsbestämmelsen betydande olägenheter för domstolen i vissa situationer. Om den skadelidande förefaller ha godtagit risken för skada, utan att för den skull ha handlat grovt vårdslöst, har nämligen domstolen enbart två valmöjligheter. Antingen kan skadevällaren åläggas att erlægga fullt skadestånd eller så kan hela skadeståndstalan ogillas, någon mellanväg existerar inte. En utgångspunkt är här att den skadelidande bör tillerkännas full ersättning vid sådana tillfällen där han enligt äldre rättspraxis skulle ha erhållit jämkat skadestånd.¹⁰³ Detta kan emellanåt leda till domslut som framstår som direkt olämpliga, såsom att en skadevällare tvingas ersätta hela skadan trots att den skadelidande själv bär en stor del av skulden till skadan. Här är det väldigt viktigt att eventuella möjligheter att undgå medvållandebestämmelsen, så att en vårdslös skadelidande själv får stå för en del av sin skada, avgränsas på ett noggrant sätt.¹⁰⁴ En sådan möjlighet för domstolen skulle kunna vara att hävda att det föreligger ett tyst samtycke till skaderisken i de fall där det, till följd av risktagandet, anses orimligt att tillerkänna den skadelidande full ersättning. Det bör emellertid observeras att regeringen helt och hållet avvisade skadeståndskommitténs förslag att tillåta jämkning även vid synnerliga skäl, såsom vid ett onödigt risktagande eller en i huvudsak självförvållad skada.¹⁰⁵ Utrymmet för att på detta sätt försöka komma runt bestämmelsen, utan att bryta mot dess syfte, synes därför vara tämligen begränsat. En annan möjlighet skulle kunna vara att domstolen utvidgar begreppet grovt vårdslöshet, och på så vis får större tillgång till en kompromisslösning genom medvållandebestämmelsen. En skadelidande som medvetet har utsatt sig för en uppenbar skaderisk skulle då kunna betraktas som grovt medvållande till sin skada. Men inte heller ett sådant resonemang synes förenligt med de värderingar som ligger till grund för 1975 års reform.¹⁰⁶

⁹⁹ Proposition 1975:12, s. 133.

¹⁰⁰ Endast när de efterlevande till en person som har dödats kräver skadestånd, och den avlidne avsiktligen har medverkat till dödsfallet, är identifikation möjlig, 6 kap. 1 § SkL.

¹⁰¹ Ekstedt, a.a. s. 49.

¹⁰² Bengtsson: *Om jämkning av skadestånd*, s. 28.

¹⁰³ Bengtsson/ Nordensson/ Strömbäck, a.a. s. 224.

¹⁰⁴ Bengtsson: *Om jämkning av skadestånd*, s. 28 f.

¹⁰⁵ Proposition 1975:12, s. 130 ff.

¹⁰⁶ Bengtsson, a.a. Svensk Juristtidning 1976, s. 613.

6.3 Förhållandet mellan medvållande och samtycke

Relationen mellan medverkansbestämmelsen och normerna rörande rättsföljden av den skadelidandes samtycke bör också uppmärksammas. Denna relation har varit föremål för intensiva debatter mellan framförallt å ena sidan Anders Agell och Bertil Bengtsson, å andra sidan Hjalmar Karlgren. Deras respektive åsikter i frågan kommer att redogöras för i kapitel 7. Här skall enbart konstateras att om den skadelidandes samtycke tillerkänns rättslig relevans så befrias skadegöraren från allt skadeståndsansvar. Men den skadelidandes samtycke kan även emellanåt betraktas såsom medvållande. Samma resultat, d v s skadeståndsskyldighetens totala bortfall, kan då uppnås genom en tillämpning av medvållandebestämmelsens möjlighet att jämka skadeståndet till noll i de fall detta befinns skäligt. Detta följer av 6 kap. 1 § 3 st. SkL. I regel framgår det emellertid av domskälen vilken metod som domstolen har begagnat sig av vid fastställandet av skadeståndsfriheten.¹⁰⁷ Det föreligger också en fundamental skillnad mellan de situationer där samtyckeresonemanget har använts och de situationer där medvållandebedömningen har tillämpats. I det förra fallet är sannolikheten för att samtycket tillmäts relevans större ju mindre skaderisken är, både beträffande möjligheten att en skada över huvud taget inträffar och storleken på en sådan eventuell skada. Vid stora skaderisker anses nämligen samtycket ofta vara otillbörligt. I det senare fallet gäller det totalt omvända. Ju större skaderisken är desto större är sannolikheten för att beteendet anses utgöra ett jämkningsgrundande medvållande. En person som utsätter sig för en situation där skaderisken är stor har nämligen gjort sig skyldig till ett allvarligare medvållande än en person som underkastar sig en liten skaderisk.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Grönfors, a.a. s. 58 f.

¹⁰⁸ *Uppsatser i försäkrings- och skadeståndsrätt* 2, 1971, Werner, Staffan: "Bilpassagerare och trafikskada", s. 247.

7 1960-talets samtyckesdebatt

7.1 Bakgrund

Under 1960-talet debatterades det livligt om huruvida, och i så fall på vilket sätt, ett lämnat samtycke skulle beaktas vid en framtida skadeståndstvist. Det var främst tre tongivande personer som engagerade sig i detta intressanta spörsmål. Dessa var Anders Agell, Bertil Bengtsson och Hjalmar Karlgren. Både Agell och Bengtsson har senare varit professorer i civilrätt vid Uppsala Universitet. Bengtsson har även varit professor i civilrätt vid Stockholms Universitet och han har därtill varit justitieråd i 17 år och dessutom haft ett flertal lagstiftningsuppdrag. Karlgren har även han varit professor i civilrätt, vid Lunds Universitet, och han har dessutom varit justitieråd i 19 år. Det är följaktligen tre mycket kompetenta personer som det handlar om. Med detta i åtanke, och med beaktande av att diskussioner om samtyckesproblematiken vid idrottsskador har lyst med sin frånvaro under de följande decennierna, anser jag att denna uppsats skulle bli ofullständig utan en tämligen genomgående behandling av dessa tre framträdande personers åsikter i ämnet. Oaktat dessa åsikter framfördes för cirka 35 år sedan.

7.2 Anders Agells ståndpunkt

Agells huvudtes är att den skadelidandes samtycke till skaderisken enbart skall beaktas vid culpabedömningen, och inte som en självständig ansvarsfrihetsgrund. Det är således endast inom ramen för culpabedömningen som avseende bör fästas vid den skadelidandes eventuella risktagande. Såvida skadegöraren inte kan tillskrivas något culpöst beteende finns det ingen anledning att ägna någon uppmärksamhet åt frågan om den skadelidande, genom samtycke eller risktagande, har varit medvällande till skadan.¹⁰⁹

En rimlig utgångspunkt när culpaansvaret granskas måste enligt Agell vara att avgöra om skadegöraren över huvud taget har handlat oförsvarligt. Har han inte det existerar det ju inte någon ansvarsgrund. Eftersom en sådan bedömning utgår ifrån en avvägning av flera motstående intressen, är det svårfrånkomligt att inte ta hänsyn till det förhållandet att den skadelidande har samtyckt till att utsätta sig för de risker som den skadegörande handlingen har medfört. Den skadelidandes risktagande kan alltså vara den faktor som, vid skadegörarens culpabedömning, medför att skadegörarens beteende inte betraktas som oförsvarligt. I sådana fall är ansvarsfrågan slutgiltigt avgjord och diskussionen om samtyckets självständiga verkan har då förlorat sin betydelse.¹¹⁰

¹⁰⁹ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 194.

¹¹⁰ Agell, Anders: *”Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten. Reflexioner kring en lärobok”*, Svensk Juristtidning 1966, s. 410.

Enligt Agell möter det flera betänkligheter mot att den skadelidandes godtagande till att själv utsätta sig för skada eller en risk för skada skall anses ha en självständig betydelse, i egenskap av ansvarsbefriande samtycke, oberoende av skälighetsbedömningen i culpafrågan. Den sedvanliga samtyckesregeln är till att börja med inte alls är så klar och bestämd som den vid en första anblick ger sken av att vara. Det är i själva verket en synnerligen besvärlig uppgift att fastställa vilka rekvisit som måste vara uppfyllda för att ansvarsfrihet skall inträda till följd av ett samtycke.¹¹¹ Den huvudsakliga anmärkningen riktar dock Agell mot möjligheten för skadegöraren att undgå ansvar trots att han har handlat otillbörligt. Förutsättningen för att culpaansvar skall kunna göras gällande är ju att skadevällaren har betett sig oförsvarligt gentemot den skadelidande. Om skadegöraren anses ha handlat otillbörligt, trots den skadelidandes samtycke till skaderisken, är det därför inte rimligt att helt låta honom undgå skadeståndsansvar. Dessutom är det i allmänhet en fiktion att hävda att den som har utsatt sig för en risk för skada skulle ha handlat likadant om han med säkerhet hade vetat att en skada verkligen skulle inträffa.¹¹² Ett generellt antagande, om att den skadelidandes beteende i en del typsituationer skulle uppfattas som ett underförstått avstående från skadeståndskrav, anser Agell därför vara direkt olämpligt. Möjligheten att avgöra skadeståndsfrågan inom culpabedömningens ram, inom ramen för vad som betraktas som vållande och medvållande, erbjuder däremot goda förutsättningar för att beakta de specifika omständigheterna vid varje skadesituation.¹¹³

Om ett lämnat samtycke tillerkänns betydelse såsom självständig ansvarsfrihetsgrund kommer det enligt Agell även att strida mot den allmänna medverkansbestämmelsen, vilken stadgar att den skadelidandes medverkan till skadan endast utgör grund för jämkning av skadeståndet. Det vore synnerligen egendomligt om varje risktagande av den skadelidande skulle medföra totalt bortfall av rätten till skadestånd, medan medverkan till skadan enbart skulle leda till jämkning av ersättningen. I själva verket är samtycke till en skaderisk nämligen bara en form av medvållande. Det är därför helt oacceptabelt att den skadelidandes samtycke till en risk att skadas medför att hela skadeståndsrätten upphör. I stället bör det bedömas huruvida den skadelidandes samtycke till risken är försvarligt eller ej. Det kan då, inom medverkansbestämmelsens gränser, resultera i allt från full ersättning till inget skadestånd alls. För de situationer där skadevällaren oaktat samtycket anses ha handlat oförsvarligt, är det än mer omöjligt att kombinera föreställningen om samtycket som en självständig ansvarsfrihetsgrund med den allmänna medverkansbestämmelsen.¹¹⁴

¹¹¹ Agell, a.a. Svensk Juristtidning 1966, s. 409.

¹¹² Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 123 f.

¹¹³ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 130.

¹¹⁴ Agell, a.a. Svensk Juristtidning 1966, s. 411.

Det tämligen milda ersättningsansvar som synes gälla när idrottsutövare råkar skada varandra, anses av många bero på att deltagarna har samtyckt till skaderisken. Uppfattningen att samtycket skulle vara den enda anledningen till ansvars lindringen vid idrottsskador delas emellertid inte av Agell. Eftersom samtycket skall innefattas i culpabedömningen kan det inte ensamt, oberoende av förhållandena i övrigt, leda till ansvarsfrihet. Sådana omständigheter som skadans typ och skaderisken storlek är t ex av väsentlig betydelse. Dessutom är de flesta idrottsaktiviteter samhällsnyttiga, vilket medför att åtskilliga riskfyllda handlingar inte bör betraktas som skadeståndsgrundande. Det är därför enligt Agell naturligt att bedöma en handling som skadar en idrottsdeltagare mildare än en handling som skadar en helt utomstående person. En skada som har förorsakats genom en regelrätt tackling under en ishockeymatch medför vanligtvis inte skadeståndsansvar, medan samma slags tackling gentemot en förbipasserande cyklist otvivelaktigt kan utgöra grund för ersättningsskyldighet. Den som utsätter andra personer för skaderisker har nämligen inte lika stor anledning att underlåta den farofyllda handlingen om den riktar sig mot idrottsdeltagare med insikt om risken ifråga, som om den riktar sig mot en utomstående person. Skadegörarens uppträdande i den förra men inte i den senare situationen anses därför vara objektivt försvarligt. Som en del i den culpabedömningen, i förening med många andra omständigheter, beaktas att ishockeyspelaren men inte cyklisten anses ha samtyckt till att tåla dylika tacklingar.¹¹⁵

Som stöd för sin ståndpunkt hävdar Agell att han i svensk rättspraxis inte har funnit ett enda rättsfall rörande culpaansvar, där den skadelidandes kännedom om risken för skada har beaktats på ett sätt som inte skulle ha kunnat ske inom culpabedömningens ramar. Det existerar därmed inte något behov av att, utanför culpabedömningens gränser, använda en sådan omtvistlig konstruktion som den skadelidandes samtycke till risken utgör.¹¹⁶

Ett rättsfall som enligt Agell stödjer hans åsikter är FFR 1956 s. 386. Det handlar visserligen inte om någon skada i samband med idrott, men är ändå av stort värde för att förstå Agells resonemang. Sakomständigheterna var följande. B hade lånat ut en stuga på sin fastighet till A. En kväll när A vandrade på en stig på fastigheten ramlade han i en grop och skadade sig. A väckte skadeståndstalan mot B, vilken emellertid ogillades. Underrätten, vars dom fastställdes av hovrätten, anförde att B inte hade haft någon skyldighet att hålla stigen upplyst. Dessutom framhölls att användandet av en stig i mörker alltid innebar en viss olycksrisk och att A hade varit medveten både om att stigen var oupplyst och att den var av ytterst enkel beskaffenhet. A:s nyttjande av stigen efter mörkrets inbrott hade därför skett på egen risk. Till följd av dessa omständigheter ansågs inte B ha varit vållande till skadan. Enligt Agell utgör uppmärksammandet av att den skadelidande har handlat på egen risk ett ganska innehållslöst led i resonemanget av vållandefrågan. Eftersom denna anmärkning sker först efter det har konstaterats att B inte har

¹¹⁵ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 135 ff.

¹¹⁶ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 251.

varit förpliktigad att förse stigen med någon belysning, förefaller den rent av onödig. Avsikten med en antydning om att A får skylla sig själv är möjligtvis att ge ytterligare eftertryck åt domskälen. Det är således inte fråga om att, vid sidan av själva culpabedömningen, beakta A:s risktagande såsom ett självständigt skäl för B:s ansvarsfrihet.¹¹⁷

Ett annat rättsfall av intresse för förståelsen av Agells ståndpunkt är NJA 1951 s. 79. Under en bandyträning hade deltagarna, på grund av att belysningen var ovanligt svag, kommit överens om att enbart spela bollen längs med isen. En 17-årig pojke som hade fått delta fastän han inte var medlem i föreningen, slog en höjdboll i riktning mot en motståndare. Bollen träffade motståndarens ena öga, vilket skadades svårt. Skadeståndstalan som fördes mot 17-åringen ogillades av HD:s majoritet. I domskälen anfördes att deltagarna i dylika bollsporter måste räkna med vissa risker att skadas, och att ett oaktsamt beteende endast i undantagsfall kunde leda till ersättningsansvar vid inträffad skada. Det framhölls även att den dåliga belysningen väsentligt hade ökat risken för att träffas av höjdbollar. Det kunde emellertid inte styrkas att 17-åringen hade haft kännedom om överenskommelsen att endast spela bollen utefter isen. Hans spelsätt vittnade inte heller om någon hänsynslöshet, utan snarare om en i spelivern gjord felbedömning av risken med slaget. Enligt Agell anger HD uttryckligen att den skadade spelarens frivilliga medverkan på träningen är av betydelse för skadeståndsfrågan. Detta genom uttalandet att deltagarna måste vänta sig vissa skaderisker, och att en skadad deltagare vanligtvis inte kan begära ersättning av skadegöraren. Den ansvarsgrund som den skadelidande kan ha möjlighet att åberopa utgörs av vållande från skadegörarens sida. Det är därför rimligt att tolka HD:s formulering på det sättet att en hel del riskfyllda handlingar inte betraktas som otillbörliga, eftersom deltagarna i allmänhet antas gå med på att underkasta sig dem och skadegöraren även har anledning att räkna med detta. Det är uppenbart att betydelsen av dessa omständigheter hör samman med tillbörlighetsfrågan inom culpabedömningen. Det är därför otänkbart att enbart motivera skadeståndsfriheten med att den enskilde skadelidande har samtyckt till att utsätta sig för vissa risker under idrottsutövandet.¹¹⁸

Enligt Agell finns det alltså ingen som helst anledning att tillämpa ett fristående samtyckesresonemang inom skadeståndsrättens område. Eftersom den skadelidandes samtycke eller risktagande beaktas, såsom medverkan, inom culpabedömningens ramar, bör samtyckeskonstruktionen som en självständig grund för ansvarsfrihet förkastas en gång för alla.¹¹⁹

¹¹⁷ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 170 f.

¹¹⁸ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 145 f.

¹¹⁹ Agell: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, s. 310 f.

7.3 Bertil Bengtssons resonemang

Ett generellt drag för skadeståndsbedömningen vid idrottsskador är den ansvars lindring som är vanligt förekommande. Ett handlande som skulle ha betraktats som vårdslöst inom t ex arbetslivet, anses ofta vara godtagbart inom idrottens område. Den mildare ansvarsbedömningen vid denna typ av skador har emellanåt förklarats med hjälp av hänvisandet till ett tyst samtycke till risken för skada hos den skadelidande. Bengtsson anser emellertid att detta är ett synnerligen otillfredsställande tillvägagångssätt. Samma resultat kan uppnås genom tillämpandet av den traditionella culpabestämmelsen. Eftersom idrottsutövande utgör en av samhället uppmuntrad sysselsättning bedöms nämligen de skadegörande gärningarna inom idrottens sfär mycket mildare än inom andra områden.¹²⁰ När det granskas om en skadegörande handling är försvarlig beaktas dessutom bland annat huruvida uppträdandet generellt sett medför en skaderisk för dem som, medvetna om risken, frivilligt deltar i verksamheten. På så sätt involveras den skadelidandes insikt om risken för skada i själva culpabedömningen.¹²¹

Enligt Bengtsson är det ytterst sällan som samtyckeskonstruktionen vid idrottsskador härrör från någon verklig partsvilja från den skadelidande att själv bära vissa skador. Att uttyda en sådan vilja enbart från det frivilliga deltagandet är synnerligen godtyckligt, och det kan inte vara lämpligt att en rättsregel om utvidgad ansvarsfrihet för skadegöraren bygger på en sådan fiktion. Det bör också tillmätas betydelse att det utifrån den allmänna rättsuppfattningen kan te sig anstötligt att motivera skadeståndsfriheten med att den skadelidande, innan skadan har inträffat, skulle ha godtagit något som han då över huvud taget inte har ägnat en tanke åt. Ännu mer egendomlig framstår samtyckeskonstruktionen vid beaktandet av rättsordningens restriktiva behandling av uttryckliga friskrivningsklausuler.¹²² Dessutom är det ur rättsteknisk synpunkt olämpligt att upprätta särskilda bestämmelser beträffande idrott. Det är enligt Bengtsson otvivelaktigt att föredra en enhetlig princip angående culpaansvaret inom hela privatlivets sfär. De önskvärda resultat som samtyckeskonstruktionen kan leda till kan uppnås minst lika bra genom en tillämpning av den ordinära culparegeln, i kombination med bestämmelsen om skadelidandes medverkan.¹²³ Om en vänskaplig knuff under en fotbollsträning skulle ge upphov till skada, t ex på grund av att den knuffade personen ramlar och stukar foten, finns det ingen anledning att kräva att skadegöraren kan påvisa att han har fått den skadelidandes samtycke. Det rimliga är i stället att fråga sig om knuffen, med beaktande av samtliga omständigheter inom culpabedömningens ram, anses vara försvarlig.¹²⁴

¹²⁰ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 259 f.

¹²¹ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 62.

¹²² Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 58 f.

¹²³ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 70 f.

¹²⁴ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 173.

Bengtsson framför liknande kritik mot den med samtycke närbelägna synpunkten, att den skadelidande genom att frivilligt utsätta sig för en fara har handlat på egen risk, och därmed har förlorat sin rätt till skadestånd. Dylika resonemang krånglar enbart till culpabedömningen och framställer på ett obefogat sätt den skadelidandes uppträdande som det avgörande för skadestandsfrågan.¹²⁵

Trots sin kritiska inställning mot samtyckeskonstruktionen bemödar sig Bengtsson med att undersöka huruvida dess särdrag skulle kunna leda till några förtjänstfulla resultat som inte kan uppnås vid en sedvanlig culpabedömning. Om så skulle vara fallet är han inte främmande för att faktiskt acceptera samtycket såsom en fristående grund för ansvarsfrihet. Ett första karakteristiskt drag hos samtyckeskonstruktionen är att den enkelt kan avgränsa den grupp av personer som skadegöraren kan bli ansvarig gentemot. Samma skadegörande gärning kan leda till culpaansvar mot en individ som inte har samtyckt till skaderisken, medan inget skadestandsansvar anses föreligga om en person som har godtagit risken ifråga, t ex en idrottsdeltagare, drabbas av skadan. Enligt Bengtsson är det emellertid ytterst tveksamt om det är lämpligt att, på detta vis, skilja mellan skador som har framkallats av samma gärning. Med beaktande av skadestandsbestämmelsernas preventiva funktion är det att föredra att skadegörarens beteende, och inte sådana tillfälligheter som att skadan råkar drabba någon annan person än den som står närmast risken, är bestämmande för ersättningsskyldigheten. Därmed är gränsdragningen mellan culpöst orsakade skador och övriga skador fortfarande det bästa sättet att avgöra skadestandsansvarets omfattning på. Det andra särdraget är att samtyckeskonstruktionen tar hänsyn till den skadelidandes inställning till risken för skada, även utanför området för medvållandebestämmelserna. Denna omständighet kan dock, enligt Bengtsson, lika väl beaktas inom culpabedömningens ram. Ett tredje utmärkande drag är att hänsyn kan tas till den inträffade skadans art. Ett samtycke befriar oftare skadegöraren från ansvar vid en sakskada än vid en personskada, beroende på att ett samtycke till personskada emellanåt betraktas som obehörigt. Bengtsson anser det dock vara betänkligt att låta effekten av en handling vara bestämmande för skadestandsbedömningen, framförallt i de fall där det är tillfälligheterna som avgör huruvida skadan drabbar en sak eller en person. Dessutom är den skadegörande handlingens riskfylldhet en betydelsefull omständighet vid culpabedömningen. Där beaktas huruvida gärningen har inneburit en risk för svår personskada, och då en dylik risk har förverkligats anses för det mesta culpaansvar föreligga. Det fjärde särdraget är att möjligheten att fästa avseende vid samtycket är beroende av den skadelidandes ålder och förmåga att inse risken för skada. Det kan enligt Bengtsson inte riktas någon anmärkning mot att barns utsikter att tillerkännas skadestånd förbättras. Men det måste däremot framhållas att det är en besvärlig uppgift att bestämma vid vilken ålder som samtyckeskapaciteten skall anses inträda vid olika slags skador. Dessutom kan samma förhållande beaktas inom

¹²⁵ Bengtsson : *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 64.

culpabedömningen. Om en vuxen person medverkar i en riskfylld idrott tillsammans med barn, vilka förmodas sakna kännedom om aktivitetens risker, kan nämligen den omständigheten anses utgöra vårdslöshet hos den vuxne vid orsakad skada. Det sista karakteristiska draget hos samtyckeskonstruktionen är att den inte medger någon som helst möjlighet att jämka skadeståndet. Om det t ex inträffar en skada under en ishockeymatch har domstolen endast två alternativ att välja mellan, antingen att döma ut fullt skadestånd eller att ogilla skadeståndstalan. Här uppstår en markant skillnad gentemot medvållandebestämmelsen, där rättsföljden just är jämkning av skadeståndet. Det förefaller enligt Bengtsson ofta vara en lämplig kompromisslösning att skadegöraren och den skadelidande delar på skadan, och då framstår naturligtvis stelheden hos samtyckesbestämmelsen som ytterst märklig. Bengtssons slutsats av hela denna undersökning är att samtyckeskonstruktionen inte har några fördelar framför culpabedömningen, och därför inte bör användas över huvud taget.¹²⁶

Bengtsson nämner två huvudsakliga anledningar till att många jurister föredrar ett samtyckesresonemang framför en vanlig culpabedömning vid idrottsskador, trots att både tillvägagångssätten oftast leder till samma resultat. Den ena är att det kan kännas motvilligt att förorda en mild culpabedömning utan att hänvisa till någon specifik rättsgrund som stöd för ansvars lindringen. Den andra är att samtyckeskonstruktionen ofta ger uttryck för åsikten att det rimligaste är att den skadelidande själv får ansvara för sådana skador. Bengtsson anser dock att det både är vilseledande och onödigt invecklat att försöka uttrycka dessa synpunkter i ett samtyckesresonemang.¹²⁷

Existensen av vissa rättsfall där domstolen har ogillat en idrottsdeltagares skadeståndstalan, med hänvisning till att den skadelidande måste ha känt till riskerna med aktiviteten, fäster Bengtsson inte något särskilt avseende vid. Den anmärkningen har då i allmänhet framförts vid sidan av själva culpabedömningen. Anledningen till att den över huvud taget har omnämnts i domskälen torde just bero på domstolarnas vilja av att kunna ange något speciellt skäl för den milda culpabedömningen. Att riskfyllda idrottshandlingar undgår skadeståndspåföljd kan nämligen förefalla som så egendomligt för allmänheten att domstolarna därför väljer att framhålla de särskilda omständigheter under vilka skadan har inträffat. Den emellanåt framförda uppfattningen, att tävlingsbestämmelserna skulle ha spelat en avgörande roll vid culpabedömningen vid dessa tillfällen, godtas inte heller av Bengtsson. De idrottsrättsliga synpunkter som har beaktats vid utformandet av tävlingsbestämmelserna motsvarar sällan de rättspolitiska överväganden som har varit avgörande vid skapandet av culpabestämmelsen. De är därför inte anpassade till att besvara frågan huruvida en gärning skall anses vara skadeståndsgrundande eller inte.¹²⁸

¹²⁶ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 65 ff.

¹²⁷ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 63.

¹²⁸ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 136 f.

Ett rättsfall som, enligt Bengtsson själv, bekräftar hans ståndpunkt är NJA 1951 s. 79. För sakomständigheterna hänvisas till avsnitt 7.2 om Agell, där dessa återges. Här redovisas nu enbart för Bengtssons analys av domskälen. Det är enligt Bengtsson högst sannolikt att föreställningen om ett lämnat samtycke har beaktats av HD:s majoritet, när det milda skadeståndsansvaret vid bollsporter i allmänhet konstateras. Händelsen har iakttagits ur den skadelidandes perspektiv och frågan som har ställts är vid vilka förhållanden som en skadad spelare har rätt till skadestånd, inte under vilka omständigheter som en skadegörande deltagare blir ersättningsansvarig. Det uttalas emellertid ingenstans i domskälen att den skadelidande, genom att delta på bandyträningen, får anses ha samtyckt till risken för skada. Anmärkningen att spelarna måste räkna med vissa skaderisker sker följaktligen enbart för att öka allmänhetens förståelse för lämpligheten med en mild culpabedömning, och inte på något vis för att antyda att risktagandet har beaktats såsom en självständig ansvarsfrihetsgrund.¹²⁹

Ett annat rättsfall som Bengtsson hänvisar till är FFR 1946 s. 185. Det handlar i och för sig om skada uppkommen under lek, men principen är densamma som vid skada inträffad under idrottsutövande. Vid en lek med luftgevär sköt en person, med en blandning av sot och vatten, mot en 16-årig vän. 16-åringen siktade då mot honom med sitt luftgevär och, övertygad om att vapnet var oladdat, avfyrade det sedan. Det fanns emellertid en pil kvar i geväret, vilken träffade den andre personen illa i ena ögat. HD:s majoritet ålade 16-åringen skadeståndsansvar, men på grund av medvållande jämkades det yrkade beloppet. Enligt Bengtsson har majoriteten i HD ansett att leken i sig har varit så farlig att blotta deltagandet däri har utgjort culpa på båda sidor. Det är följaktligen en culpabedömning som har avgjort skadeståndspråget, och ingenting tyder på att något underförstått samtycke till skadan, genom blotta deltagandet i den riskfyllda leken, har ansetts existera.¹³⁰

Bengtsson granskar även försäkringsbolagens skaderegleringspraxis inom ansvarsförsäkringarnas område. Här finner han, hos de olika bolagen, en tämligen homogen uppfattning om hur idrottsskadorna bör bedömas. Huvudprincipen är att det råder ansvarsfrihet för skadegöraren vid sådana skador. Denna inställning motiverar försäkringsbolagen ofta dels med att den skadelidande deltagaren anses ha godtagit de till idrotten normalt förekommande riskerna, dels med att någon culpa inte anses ha förelegat på skadegörarens sida. Slutsatsen blir att det inom försäkringsrätten, likaväl som inom skadeståndsrätten, är fullt möjligt att förklara ansvarsfriheten med en hänvisning enbart till culpabedömningen.¹³¹

¹²⁹ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 91 f.

¹³⁰ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 148.

¹³¹ Bengtsson: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, s. 93 ff.

7.4 Hjalmar Karlgrens betraktelsesätt

Karlgrens utgångspunkt är, tvärtemot vad Agell och Bengtsson anser, att samtycket skall betraktas såsom en självständig ansvarsfrihetsgrund. Det framförs således inget krav på att skadegöraren måste ha uppträtt försvarligt för att ett samtycke skall resultera i befrielse från skadeståndsansvar, utan det är den skadelidandes samtycke som konkret rättsfaktum som utgör det nödvändiga rekvisitet för ansvarsbefrielse.¹³²

Karlgren hyser stora betänkligheter mot att frågan om vilken betydelse ett samtycke till en skada eller en risk för skada har för ersättningsansvaret, sammanförs med frågan huruvida skadegöraren har handlat oförsvarligt. Det är inte rimligt att ett samtycke enbart blir verksamt om det vid en culpabedömning skulle rättfärdiga skadevållarens beteende, men att ersättningsskyldighet inträder så snart så inte är fallet. Om den skadelidande genom ett samtycke har meddelat att han själv vill åta sig ansvaret för en skada eller en risk för skada bör detta vara av allra största vikt vid bedömandet av en skadeståndstvist. Den skadelidande bör alltså själv bära konsekvenserna av sitt samtycke, och någon samlad bedömning av skadegörarens uppträdande är inte nödvändig för att komma till den slutsatsen. I de fall där skadegörarens handlande är uppsåtligt, och samtycket sålunda avser en skada som definitivt kommer att inträffa, förefaller det ännu mer egendomligt att förklara skadevållarens ansvarsfrihet med att han inte har uppträtt culpöst.¹³³ Det bör dock uppmärksammas att den situationen att skadegöraren i förväg har upplyst den skadelidande om att han avsäger sig allt eventuellt skadeståndsansvar, t ex med ett anslag som föreskriver att tillträde på en byggarbetsplats sker på egen risk, inte kan likställas med ett av den skadelidande lämnat samtycke till skaderisken. En sådan ansvarsfriskrivning kan enbart tillmätas vikt vid culpabedömningen, och inte som en självständig grund för ansvarsbefrielse.¹³⁴

Karlgren är dock noga med att framhålla att den skadelidande inte kan lämna sitt ansvarsbefriande samtycke till vilken skada som helst. Samtyckesbestämmelsen måste nämligen tåla en hel del undantag. Det mest väsentliga undantaget är det som följer av tvingande rättsregler. När sådana regler är tillämpliga betraktas samtycket som irrelevant och den samtyckande personen skyddas därmed mot sina egna samtyckedispositioner. Till följd av att detta undantag har en stor räckvidd är tillämpningsområdet för samtyckesbestämmelsen mycket snävare än vad det vid en första anblick kan tyckas. Nära samband med dessa fall har de tillfällen då det anses strida mot god sed att beakta den skadelidandes samtycke såsom skadeståndsbefriande. Den situationen är framförallt aktuell när den skadelidande har tagit en risk som är alldeles för farlig för att han, enligt

¹³² Karlgren, Hjalmar: "Anm. av Bertil Bengtsson: Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv", Svensk Juristtidning 1964, s. 42 f.

¹³³ Karlgren: *Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten*, s. 47 ff.

¹³⁴ Karlgren, Hjalmar: *Skadeståndsrätt*, 1968, s. 92.

rättsordningens uppfattning, skall tillåtas ta den. Detta är t ex fallet vid samtycke till grov misshandel. Samtycket framstår då som obehörigt utifrån den skadelidandes synvinkel och upphäver därför inte hans ursprungliga rätt till skadestånd. Det finns även vissa orsaker till att ett samtycke fränkänns giltighet som har en mer privaträttslig karaktär. Hit hör bland annat avsaknad av behörighet att bestämma över intresset i fråga och villfarelse angående någon relevant omständighet vid tidpunkten för samtyckets lämnande. Vid dessa situationer framstår det som än mer anmärkningsvärt att frågan om samtyckets betydelse skulle vara beroende av en försvarlighetsbedömning av skadegörarens uppträdande.¹³⁵

Den främsta anledningen till att en skadegörare normalt undgår ersättningsansvar när han har orsakat en skada i samband med idrottsutövning, anser Karlgren vara intresseavvägningssynpunkten. Innebörden av detta begrepp är att de skador som inträffar under utförandet av olika idrottsaktiviteter måste sättas i relation till den samhällsnytta idrottsutövandet generellt medför. Eftersom idrottens fördelar avsevärt överväger dess nackdelar, tillåts ett större mått av oaktsamhet inom idrottens sfär än vad som är fallet inom andra områden. Om en myndig person tillfogas skada under deltagandet i en farofylld idrottsaktivitet, bör huvudregeln vara att det inte inträder någon skadeståndsskyldighet för skadegöraren. Om emellertid en deltagare har handlat i strid mot idrottens förutsättningar eller bestämmelser och därigenom orsakat skada, är det uppenbart att han kan åläggas det traditionella culpaansvaret. Det som Karlgren följaktligen inte accepterar, är ståndpunkten att själva idrottens riskfylldhet skulle kunna motivera ersättningsansvar för en deltagare som har förorsakat skada för en annan deltagare. Ett sådant förhållningssätt skulle nämligen medföra ett alldeles för vittgående rättsligt förmyndarskap. Förutsättningarna är dock lite annorlunda när det är barn som, i samband med idrottsutövande, har drabbats av en skada. I sådana situationer måste vissa speciella omständigheter beaktas, såsom att barn sällan är medvetna om de risker en idrott medför och att dylik insikt inte heller kan krävas av dem. Till följd av detta kan det, under liknande förhållanden, vara berättigat att tillerkänna ett barn skadestånd i större utsträckning än när den skadelidande är en vuxen person.¹³⁶

Vissa författare, bland annat Agell, har hävdats att det råder en paradoxal motsättning mellan culpabedömningens jämkningsregel och samtyckesregeln. Jämkningsregelns utgångspunkt är att den skadelidandes risktagande minskar hans skadeståndsanspråk, ju mer oförsvarligt risktagandet är desto mindre blir ersättningskravet. Samtyckesregeln utgår däremot ifrån att den skadelidande skall erhålla fullt skadestånd om han har tagit en obehörig risk. Det skadeståndsrättsliga resultatet kan därmed skilja sig avsevärt åt, beroende på vilken regel som tillämpas. Karlgren har dock funnit en väsentlig invändning mot detta resonemang. Att den skadelidande saknar rätt till ersättning om samtycket är giltigt innebär

¹³⁵ Karlgren: *Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten*, s. 43 ff.

¹³⁶ Karlgren, a.a. *Svensk Juristtidning* 1964, s. 45 f.

nämligen inte automatiskt att fullt skadestånd skall utgå om samtycket är ogiltigt, t ex på grund av att den skadelidande inte anses vara behörig att acceptera en mycket allvarlig risk. När samtyckesbestämmelsen inte kan användas, och det därför inte är möjligt att avfärda ersättningsanspråket med motiveringen att den skadelidande får stå sitt eget kast, blir nämligen de allmänna skadeståndsrättsliga bestämmelserna istället av intresse. Den skadelidandes samtycke kan då, under tillämpning av jämningsregeln för medvållande, tillskrivas betydelse vid bedömningen av skadegörarens ersättningsansvar.¹³⁷

7.5 Egna reflektioner

Vid en första anblick tycks samtliga tre författares ståndpunkter vara rimliga, och de är dessutom alla väl underbyggda med bland annat flera rättsfall. Vid en närmare granskning finner jag emellertid att det är Karlgren som framför de hållbaraste åsikterna. När ett samtycke har lämnats förefaller det, precis som Karlgren framhåller, mest naturligt att domstolen börjar med att granska om samtycket är giltigt eller ej, istället för att inledningsvis inrikta sig på skadevållarens handlande. Det synes nämligen egendomligt om det skulle vara skadevållarens uppträdande som avgör vilken vikt som samtycket skall tillerkännas. Det är istället att föredra att bestämmelser som reglerar i vilka situationer som ett samtycke är ogiltigt, t ex när det strider mot tvingande rättsregler, är avgörande för samtyckets skadeståndsbefriande betydelse. Detta skulle garanterat gynna framförallt rättssäkerheten. I en vanlig skadeståndsbedömning bör därför domstolen först undersöka om det existerar någon objektiv ansvarsfrihetsgrund, såsom giltigt samtycke, tjänsteplikt, nöd eller nödvärn. Om så är fallet innebär det att ingen skadeståndsskyldighet föreligger, oavsett förhållandena i övrigt kring skadehändelsen. Det är först om ingen ansvarsfrihetsgrund är för handen som domstolen bör pröva om någon subjektiv förutsättning för skadestånd, såsom uppsåt eller vårdslöshet, är uppfylld. Vid denna bedömning kan ett samtycke som inte uppfyller kraven för att betraktas som giltigt, och som därför inte har tillerkänts skadeståndsbefriande verkan vid den objektiva prövningen, utgöra en omständighet som talar emot att skadevållaren skall åläggas att utge ersättning. Detta bör vara det gängse förfarandet i skadeståndsmål och jag ser inget skäl till att skadeståndsbedömningen vid idrottsskador skall utföras på något annat sätt. Att särbehandla skador som inträffar under idrottsutövande medför blott ett flertal gränsdragningsproblem. Är det t ex enbart idrott som bedrivs under organiserade former som skall behandlas annorlunda eller även idrott som utövas under mer improviserade former, och var går i så fall gränsen mellan lek och idrott, eller skall också lek inkluderas i denna kategori? Så länge det inte finns någon speciallag som reglerar ifrågasvarande område, såsom trafikskadelagen (1975:1410) beträffande skador som uppkommer i trafiken, finns det därför ingen anledning att bedöma idrottsskador annorlunda än andra skador.

¹³⁷ Karlgren: *Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten*, s. 52 f.

Agells huvudsakliga kritik mot samtycket som självständig ansvarsfrihetsgrund, att skadevällaren kan undgå ansvar trots att han har handlat otillbörligt, är enligt min mening obefogad. Det är ju tack vare samtycket som den skadegörande handlingen betraktas som tillbörlig, precis som vid de andra objektiva ansvarsfrihetsgrunderna. Beträffande Agells slutsats i rättsfall NJA 1951 s. 79 anser jag den vara lite förblindad av hans egen ståndpunkt i frågan. Så som HD har uttryckt sig kan det minst lika väl hävdas att deltagarna anses ha samtyckt till att inte väcka ersättningstalan vid infriandet av vissa skaderisker. Och att det följaktligen enbart är först när detta samtycke inte kan tillmätas ansvarsbefriande relevans, t ex på grund av en extremt våldsam skadegörande handling, som den sedvanliga culpabedömningen tillämpas. Jag får rikta en liknande anmärkning mot Bengtssons analys av samma rättsfall. Fastän Bengtsson först framhåller att HD har beaktat deltagarnas samtycke, konstaterar han i nästa andetag att detta förhållande inte har inverkat på HD:s skadeståndsbedömning. Detta anser jag vara en både märklig och lite förhastad slutsats. Bengtssons hänvisning till domstolens restriktiva tolkning av friskrivningsklausuler är vidare, enligt min mening, inte särskilt relevant för samtyckesresonemanget. Vid en uttrycklig friskrivningsklausul är det nämligen i regel en ekonomiskt överlägsen part som frångår sig ett visst ansvar gentemot en ekonomiskt underlägsen part. Vid samtycken lämnade av idrottsutövare handlar det däremot om ömsesidiga avstående av eventuella framtida ersättningsanspråk mellan jämställda parter. Denna påtagliga olikhet i parternas styrkeförhållanden medför att en jämförelse mellan dessa båda situationer förefaller tämligen ointressant. Bengtssons kritiska inställning mot att en och samma skadegörande gärning kan komma att bedömas olika i skadeståndsrättsligt hänseende beroende på om den skadelidande har samtyckt till skadan eller ej, har jag inte heller någon förståelse för. Syftet med en objektiv ansvarsfrihetsgrund är ju just att befria skadevällaren från ersättningsansvar och då måste naturligtvis följderna skilja sig åt beroende på om ett giltigt samtycke föreligger eller ej. När det gäller Bengtssons påpekande att samtyckeskonstruktionen inte medger någon jämkning av skadeståndet, utan enbart ogillande av skadeståndstalan eller full ersättning, är detta visserligen helt korrekt. Här måste jag dock återigen framhäva att det är på det sätt som samtycket är tänkt att fungera. Jag har dessutom ytterst svårt att se det orimliga i att en person som har samtyckt till en skada själv får bära hela den ekonomiska följderna om ifrågavarande skada sedan inträffar. Det enda anmärkningsvärda mot användandet av samtyckeskonstruktionen vid idrottsskador är, som både Agell och Bengtsson också påpekar, att det kan förefalla godtyckligt att tolka in ett samtycke till skada enbart ur deltagandet i en idrottsaktivitet. Här måste dock framhållas att utövarna i regel faktiskt är fullt medvetna om att de kan komma att skadas. Att argumentera för motsatsen är inte realistiskt, i alla fall inte beträffande vuxna idrottsutövare, och det påstådda samtycket är därmed inte alls en sådan fiktion som Agell och Bengtsson vill låta påskina. Här bör även uppmärksammas att det inte erfordras ett uttryckligt samtycke för att detta skall tillerkännas

relevans, utan ett underförstått samtycke är i detta hänseende fullt tillräckligt.¹³⁸ Att många av dem som ägnar sig åt olika idrottsaktiviteter är barn och ungdomar medför inte heller något problem i detta avseende. I de fall som den underåriga inte kan sägas vara medveten om skaderisken, vilket naturligtvis är vanligare ju yngre vederbörande är, betyder nämligen detta rimligtvis att han inte heller är kapabel att förstå innebörden och följderna av det samtycke som han anses ha lämnat. Det föreligger då över huvud taget inte något giltigt samtycke som kan läggas till grund för skadeståndsfrihet för skadevållaren och hela diskussionen mister därmed sin relevans.¹³⁹

Sammanfattningsvis anser jag således det rimligaste vara att beakta samtycket på det sätt som Karlgren förespråkar, det vill säga som en självständig ansvarsfrihetsgrund helt utanför culpabedömningen. Att samma skadeståndsrättsliga resultat som uppnås när samtycket beaktas på detta sätt kan åstadkommas med tillämpandet av enbart culpabedömningen, anser jag inte utgöra ett tillräckligt bra skäl för att frångå denna ståndpunkt. Nämnda debatt tilldrog sig emellertid för mer än 30 år sedan. Hur dagens domstolar förhåller sig till idrottsutövarnas samtycke återstår nu att se i det följande kapitlet.

¹³⁸ Se kap. 4.3.5.

¹³⁹ Se kap. 4.3.1.

8 Rättspraxis

8.1 Inledande anmärkningar

Detta kapitel, som behandlar domstolens ståndpunkt i relevanta rättsfall, kan sägas utgöra uppsatsens kärna. På grund av 1975 års skadeståndsreform är det enbart rättsfall som har bedömts utifrån de nuvarande bestämmelserna som kommer att granskas. HD praxis från denna tidsperiod är emellertid i stort sett obefintlig, så det är tyvärr enbart tingsrätts- och hovrättsdomar som kommer att ligga till grund för undersökningen.

Skador som inträffar under idrottsutövande kan ske i diverse olika slags situationer, vilka möjligen kan bedömas på helt olika sätt av domstolen. Jag har valt att dela in dessa situationer i tre olika kategorier och att ursprungligen granska dessa kategorier var för sig, så att eventuella skillnader i domstolens sätt att resonera beträffande respektive grupp enkelt skall kunna uppmärksammas. Dessa tre kategorier är; skador som uppkommer i samband med omedelbar kamp om bollen eller pucken, skador som uppkommer under spelet men ej i samband med omedelbar kamp om bollen eller pucken och skador som uppkommer efter avblåsning av spelet vid t ex mål, frispark eller slutsignal. Varje kategori kommer sedan i sin tur att delas upp i två undergrupper. I den ena gruppen hamnar de rättsfall där skadeståndstalan prövas i samband med en brottmålsprocess och i den andra gruppen de rättsfall där talan prövas i en civilmålsprocess. Denna uppdelning har främst skett för att upprätthålla den klassiska skillnaden mellan straffrätt och civilrätt, men naturligtvis även för att förenkla upptäckandet av eventuella olikheter i domstolens bedömningsgrunder. Jag har även numrerat samtliga rättsfall för att underlätta läsandet och tillgodogörandet av de efterföljande analyserna.

8.2 Skador i samband med omedelbar kamp om bollen eller pucken

8.2.1 Skadeståndstalan i samband med brottmålsprocess

Rättsfall 1 - *Jakobsbergs TR, mål nr B 380/77, DB 447/77*. Under en fotbollsmatch fick spelaren A motståndaren B:s knytnäve i ansiktet, vilket bland annat medförde en sårskada på underläppen. Allmän åklagare väckte åtal för misshandel och A yrkade då skadestånd för läkarkostnader samt sveda och värk. B bestred både ansvar och det enskilda anspråket. Efter förhör med fyra personer fann TR:n det utrett att skadan hade inträffat till följd av att B:s ena hand hade träffat A i ansiktet vid kamp om bollen i samband med ett inkast. På grund av motstridiga uppgifter kunde det däremot inte klargöras huruvida slaget hade

skett avsiktligt eller ej, vilket var avgörande för om åtalet för misshandel skulle bifallas eller inte. B förnekade att han uppsåtligt hade utdelat slaget och lagledaren för B:s lag hade uppfattat slaget som en ren reflexrörelse från B:s sida. A hävdade däremot att det måste ha rört sig om ett avsiktligt slag och A:s lagledare var övertygad om att han hade sett B utdela ett medvetet knytnävsslag mot A:s ansikte. Den tveksamhet som rådde beträffande detta förhållande kom B till godo, och mot hans bestridande kunde det inte anses styrkt att han uppsåtligt hade tilldelat A ett knytnävsslag. Åtalet för misshandel ogillades därmed. Då B inte heller ansågs ha orsakat skadan av vårdslöshet, främst beroende på att skadan ostridigt hade inträffat under en matchsituation, ogillades även skadeståndstalan.

Rättsfall 2 - *Sjuhäradsbygdens TR, mål nr B 100/79, DB 115/79*. Under en ishockeymatch träffades spelare A över näsroten av motståndare B:s klubba vid en närkamp om pucken, med en fraktur på näsbenet som följd. Åklagaren väckte åtal för misshandel och A yrkade skadestånd för sveda och värk samt förlorad arbetsinkomst. B medgav att han hade förorsakat den aktuella skadan, men bestred att det hade skett uppsåtligt eller av oaktsamhet. Beträffande händelseförloppet lämnades motstridiga uppgifter från å ena sidan A och två lagkamrater till honom, å andra sidan B och en helt utomstående person på läktaren. Samtliga dessa fem personer gjorde ett trovärdigt intryck på TR:n och det ansågs då inte vara tillförlitligt styrkt att B uppsåtligt hade tilldelat A det ifrågavarande slaget. Åtalet för misshandel kunde därför inte bifallas. Beträffande skadeståndstalan, och frågan om B av vårdslöshet hade orsakat A:s skada, framhöll TR:n först att ishockey var ett tämligen snabbt och hårt spel. Till följd av detta utsattes deltagarna regelmässigt för visst våld, varvid även vissa skador ansågs vara godtagbara. Den aktuella händelsen ansågs inte avvika från sådant våldsutövande som spelarna helt enkelt hade accepterat genom sitt deltagande. TR:n fann sedan dessutom att den skadegörande handlingen var resultatet av en ren olyckshändelse och att den därför följaktligen inte kunde läggas B till last såsom oaktsamhet. Även skadeståndstalan lämnades därmed utan bifall.

Rättsfall 3 - *Ystads TR, mål nr B 205/83, DB 9/84*. Under en fotbollsmatch träffade spelaren B med sin ena hand eller armbåge motståndaren A i ansiktet i samband med en nickduell, med en sårskada på näsan som följd. Åtal väcktes för misshandel och skadestånd yrkades för läkararvode, psykiskt lidande samt sveda och värk. B bestred både åtalet och ersättningsanspråket. TR:n fann att de hörda personernas uttalanden om händelseförloppet i väsentliga delar var oförenliga med varandra. A:s utsaga, att han fick ett avsiktligt knytnävsslag i ansiktet av B, ansågs inte vara mera trovärdig än B:s utsaga, att han oavsiktligt råkade träffa A med ett slag i ansiktet när han försökte komma loss från A:s fasthållning av honom. Beträffande de motstridiga uppgifter som vittnena hade lämnat kunde det inte utslutas att dessa hade påverkats av vittnenas nära anknytning till respektive lag. TR:n fann det därmed inte styrkt att B hade misshandlat A genom att tilldela

honom ett knytnävsslag i ansiktet och ogillade därför åtalet. Vid en sådan utgång i ansvarsfrågan ansågs inte heller skadeståndstalan kunna bifallas.

Rättsfall 4 - *Uppsala TR, mål nr B 287/83, DB 679/83*. Vid en kollision mellan två motspelare under en ishockeymatch träffades spelare A i ansiktet av spelare B:s klubba, med bland annat en fraktur på näsbenet som följd. Allmän åklagare yrkade ansvar för misshandel och A yrkade ersättning för sveda och värk samt lyte och men med sammanlagt 10 000 kronor. B bestred åtalet och det enskilda anspråket med påstående att skadans inträffande enbart berodde på olyckliga omständigheter under spelets gång. Beträffande händelseförloppet som föregick skadan uppgav B att han var på väg mot den puckförande spelaren A när han blev tvungen att väja för några lagkamrater till A som åkte tvärs över planen för att byta. Därefter upptäckte han plötsligt en spelare precis framför sig och höjde då reflexmässigt händerna, och följaktligen också klubban, för att skydda sig. Han hade ingen avsikt att skada den andre spelaren men hade i denna situation ingen som helst möjlighet att undvika en sammanstötning mellan dem båda. B:s utsaga hade stöd av de fyra vittnen som han hade valt att höra. A uppgav å sin sida att han hade passat iväg pucken och i låg fart var på väg mot spelarbåset för att byta när han blev tacklad och träffad i ansiktet av ett kraftigt klubbslag. Han hann dock inte se om den personen som åkte på honom hade klubban höjd redan innan sammanstötningen. Inte heller något av de vittnen som åklagaren hade kallat kunde uppge vid vilket ögonblick som B hade höjt sin klubba. Av utredningen i målet fann TR:n det klarlagt att B:s pååkning av A hade varit regelvidrig till följd av den höga klubban i tacklingsögonblicket, vilket också renderade B fem minuters utvisning. Detta medförde emellertid inte automatiskt att B:s förfarande skulle betraktas såsom misshandel. För att misshandel skulle anses föreligga krävdes det att B hade haft för avsikt att tillfoga A skada eller åtminstone smärta. TR:n fann inte detta vara styrkt, och åtalet kunde därför inte vinna bifall. Vid denna utgång i ansvarsfrågan lämnades också A:s ersättningstalan, som hade grundats på den åtalade gärningen, utan bifall.

Både åklagaren och A fullföljde sin talan i HovR:n och yrkade bifall till sin vid TR:n förda talan. *Svea HovR, avd. 4, mål nr B 1762/83, DB 74/84*. A framhöll att B var ersättningskyldig oavsett om skadan hade orsakats uppsåtligen eller ej, eftersom B i vart fall hade vållat skadan genom vårdslöst beteende. Vid övervägande av det som hade framkommit i målet fann inte HovR:n det styrkt att B hade haft något skadeuppsåt och ogillade därmed misshandelsåtalet. Beträffande skadeståndstalan vitsordade B att han hade orsakat A:s skador, men gjorde gällande att A genom sitt deltagande i matchen hade lämnat sitt samtycke till dylika skador. HovR:n konstaterade att närkamper och tacklingar, vilka regelmässigt innebar visst våld, utgjorde en karakteristisk del av ishockeyn. Genom sitt deltagande ansågs spelarna ha accepterat att motståndarna kunde komma att vålla dem vissa skador under spelets gång. De skador som A hade lidit var att hänföra till B:s regelstridigt höga klubba i kollisionsoögonblicket. HovR:n ansåg emellertid att dessa skador föll inom ramen för det samtycke som A ansågs ha lämnat i och med sitt deltagande. Det förhållandet att skadorna hade

blivit tämligen allvarliga ändrade inte den bedömningen. A:s skadeståndstalan lämnades följaktligen återigen utan bifall.

Rättsfall 5 - *Skellefteå TR, mål nr B 125/86, DB 202/86*. Under en ishockeymatch träffade spelaren B, i direkt samband med kamp om pucken, motståndaren A i ansiktet med sin klubba, vilket medförde tandskador. Åklagaren väckte åtal för misshandel och A yrkade skadestånd för sveda och värk. B förnekade ansvar för misshandel och bestred även skadeståndstalan. Efter förhör med både A och B och med matchdomaren fann TR:n det utrett att B genom en regelstridig eftersläng hade förorsakat A:s tandskador. Utredningen ansågs emellertid inte ge stöd för uppfattningen att B hade haft för avsikt att tillfoga A en sådan omfattande skada. Däremot kunde det hållas för visst att B hade velat tillfoga A viss smärta med klubbslaget. TR:n konstaterade sedan att det låg i ishockeyns natur att viss våldsutövning fick förekomma utan att en brottslig gärning ansågs ha blivit begången. Genom själva deltagandet ansågs spelarna ha lämnat sitt samtycke till att bli utsatta för dylikt våld. Avgörande för om handlingen var brottslig eller inte var därför om våldet var tillåtet enligt tävlingsreglerna eller, i de fall som våldet överskred det tillåtna, åtminstone tillhörde spelets natur och dessutom låg inom ramen för vad en deltagare kunde anses ha samtyckt till genom sin medverkan i spelet. TR:n fann det inte styrkt att B hade haft för avsikt att överskrida denna tillåtlighetsgräns och ogillade därför åtalet för misshandel. Till följd av denna utgång i ansvarsfrågan ogillades även skadeståndstalan.

Rättsfall 6 - *Göteborgs TR, mål nr B 4767/93, DB 871/93*. Under en fotbollsmatch i samband med närkamp om bollen utdelade spelare B flera knytnävsslag mot motståndare A:s ansikte, med bland annat hjärnskakning som följd. Åtal väcktes för misshandel och skadestånd yrkades med 40 000 kronor för sveda och värk. B medgav ansvar för ringa misshandel, men uppgav att han hade provocerats till handlingen genom att A precis innan hade dragit honom hårt i håret. TR:n fann det ej uteslutet att A faktiskt hade dragit B i håret, men oavsett om så var fallet ansågs misshandeln vara så allvarlig att den inte kunde bedömas som ringa. Angående skadeståndsfrågan medgav B att utge 500 kronor för sveda och värk. Med beaktande av de obetydliga besvär som skadan hade medfört för A ansåg TR:n detta vara en rimlig ersättning för sveda och värk. Genom misshandeln hade emellertid A även blivit utsatt för en skadeståndsgrundande kränkning i enlighet med 1 kap. 3 § SkL. TR:n ansåg inte att B hade blivit provocerad i sådan utsträckning att det våld som han hade utsatt A för kunde motiveras eller att det borde ske någon jämkning av kränkningens ersättning. Denna ersättning fastställdes till 1 500 kronor, vilket innebar att B förpliktades att sammanlagt erlagga 2 000 kronor i skadestånd till A.

8.2.2 Skadeståndstalan i civilmålsprocess

Rättsfall 7 - *Helsingborgs TR, mål nr T 1064/90, DT 1074/91*. Vid kamp om bollen under en fotbollsmatch stötte målvakten A och motståndaren B samman med en sådan kraft att A ådrog sig en benfraktur, vilken medförde en tio

procentig medicinsk invaliditetsgrad. A yrkade fastställelse av B:s skadeståndsskyldighet för nämnda skada. B bestred skadeståndsansvar på tre olika grunder, vilka på ett förträffligt sätt visar de invändningar som en skadegörare kan ha framgång med i dylika fall. För det första gjorde han gällande att båda han och A rusade mot bollen från varsitt håll och att de nådde den precis samtidigt. Målvakten A slängde sig då med benen före för att sparka undan bollen, medan B själv riktade en spark mot bollen i syfte att slå den i mål. Den kollision som följde därav var en ren olyckshändelse som, med undantag av den olyckliga skadan, inte skilde sig från vad som inträffade under i stort sett varje fotbollsmatch. För det andra gjorde han gällande att, för det fall TR:n skulle finna att händelseförloppet hade varit såsom A hade uppgivit,¹⁴⁰ han inte hade förorsakat A:s skada och att således ingen vårdslöshet kunde läggas honom till last. För det förhållande att B ändock skulle anses ha orsakat skadan genom vårdslöshet, hävdade han för det tredje att A genom sitt deltagande i matchen hade samtyckt till sådana skaderisker som i regel förknippades med fotbollsutövande. Han ansåg inte att han genom sitt handlande hade överträtt gränsen för det som var normalt och sportsligt på en fotbollsplan. Vid en bedömning av de olika vittnesförhören fäste TR:n särskilt avseende vid huvuddomarens och linjedomarens iakttagelser. Detta på grund av att deras huvudsakliga uppgift var att följa spelet och att opartiskt ingripa mot olika regelbrott. Båda domarna var överens om att sammanstötningen ej hade föranlett någon frispark, vilket innebar att de i matchsituationen inte ansåg att den var regelvidrig på något sätt. Med stor hänsyn tagen till deras vittnesmål fann TR:n att övervägande skäl talade för att händelseförloppet hade skett på det sätt som B gjorde gällande. A kunde följaktligen inte styrka att han redan hade greppat bollen när B träffade honom med en hård spark på benet. Därmed saknades det grund för att ålägga B skadeståndsansvar och talan ogillades således i enlighet med B:s första invändningsgrund.

A överklagade domen till HovR:n, vilken enbart fastställde TR:ns dom. *HovR:n över Skåne och Blekinge, avd. 1, mål nr T 77/92, DT 1220/92.*

A ansökte sedan om revision, men HD beslutade att inte meddela prövningstillstånd. *HD, mål nr T 3870/92.*

8.2.3 Analys

I denna första kategori av rättsfall, där skadan har inträffat i direkt samband med kamp om bollen eller pucken, har skadevållaren bestridit skadeståndsansvar i sex fall utav sju. Han har visserligen medgivit att det är han som har givit upphov till skadan, men har gjort gällande att detta inte har skett avsiktligen eller med vårdslöshet utan snarare har varit resultatet av en ren olyckshändelse, en

¹⁴⁰ A anförde att B sparkade mot bollen efter det att A hade greppat den på marken med båda sina händer, och att B därmed gjorde sig skyldig till brutalt spel i strid med fotbollsreglerna.

reflexrörelse eller något dylikt. I samtliga dessa sex rättsfall har också domstolen lämnat skadeståndstalan utan bifall. Det som nu återstår att klargöra är varför ersättningstalan har ogillats, och framförallt om, och i så fall på vilket sätt, domstolen har resonerat angående den skadelidandes eventuella risktagande eller samtycke till skadan.

I rättsfall 2, 4 och 5 diskuterar domstolen i allra högsta grad kring den skadelidandes samtycke till skadan när det konstateras att inget skadestånd skall utgå. I rättsfall 2 framhåller Sjuhäradsbygdens TR att deltagarna i en ishockeymatch regelmässigt utsätts för visst våld på grund av spelets snabba och hårda karaktär. Vissa av de skador som då uppstår betraktas som godtagbara och något som spelarna helt enkelt anses ha accepterat i samma ögonblick som de väljer att medverka i spelet. Efter denna anmärkning finner sedan TR:n att den inträffade skadan utgör resultatet av en ren olyckshändelse, till vilken ingen person kan läggas någon skuld till last. Eftersom olyckshändelser inte är skadeståndsgrundande enligt SkL behöver TR:n därmed inte ytterligare behandla samtyckets ansvarsbefriande verkan, och inte heller använda sig av någon culpabedömning, för att kunna ogilla skadeståndstalan. I rättsfall 4 konstaterar Svea HovR att visst våld, i form av tacklingar och närkamper om pucken, utgör ett utmärkande drag inom ishockeyn, och att spelarna genom sin medverkan anses ha accepterat att motståndarna kan förorsaka dem vissa skador under matchens gång. HovR:n finner att de inträffade skadorna faller inom ramen för det lämnade samtycket, detta oaktat skadorna har blivit ganska allvarliga. Även i detta fall beaktar domstolen samtycket som en fristående ansvarsfrihetsgrund som inte behöver tas in i culpabedömningen för att tillmätas betydelse. I rättsfall 5 slår Skellefteå TR fast att spelarna, genom sitt deltagande, har samtyckt till att utsätta sig för sådant våld som ligger i ishockeyns natur. Våldet i detta fall anses inte överskrida räckvidden av ett dylikt samtycke. Samtycket tillerkänns här återigen verkan som självständig ansvarsbefrielsegrund när TR:n konstaterar att ingen ersättningsskyldighet föreligger.

Samtycket har följaktligen haft en avgörande betydelse för utgången i dessa tre rättsfall. Det är dock inte möjligt att, utifrån dessa rättsfall, kunna uttyda hur mycket våld som spelarna anses ha samtyckt till genom sin medverkan. Den enda egentliga avgränsning som görs är till "ishockeyns natur", vilket är ett mycket vagt och svårtolkat uttryck. Så någon riktig klarhet i vad deltagarna i själva verket anses ha samtyckt till för slags våld erhålles inte.

I rättsfall 5 resonerar Skellefteå TR i samband med samtycket, även om en högre tillåtlighetsgräns för våldsutövande inom idrottens sfär än inom det vardagliga livet i övrigt. Denna tillåtlighetsgräns anses gå vid sådant våld som tillhör den ifrågavarande idrottens natur och som dessutom ligger innanför ramen för vad en spelare anses ha lämnat sitt samtycke till genom sitt deltagande i matchen. Ett liknande resonemang förs i rättsfall 1 där Jakobsbergs TR konstaterar att ingen vårdslöshet kan läggas den tilltalade till last, huvudsakligen på grund av att skadan

har inträffat under en matchsituation. Inte heller här bringas det emellertid någon klarhet i var denna toleransgräns går, det vill säga hur mycket mer våld som kan godtas på en idrottsplan än i det övriga livet innan rättsordningen bör ha möjlighet att gripa in.

I rättsfall 7 gör svarande som tredje invändningsgrund gällande att den skadelidande, genom sitt deltagande i fotbollsmatchen, har samtyckt till sådana skaderisker som normalt associeras med fotbollsutövande. Helsingborgs TR ogillar emellertid skadeståndstalan på dennes förstahands grund, att skadan har inträffat till följd av en ren olyckshändelse, och berör därför över huvud taget inte invändningen om samtycke i detta rättsfall.

I rättsfall 3, 4 och 5 framträder tydligt det tidigare nämnda sambandet mellan straffrätt och skadeståndsrätt.¹⁴¹ Utgången i ansvarsfrågan har här varit helt avgörande för bedömningen av skadeståndsfrågan. När åtalet för misshandel har ogillats har domstolen sedan, utan någon vidare prövning, enbart konstaterat att inte heller skadeståndstalan kan bifallas. Beträffande frågan om skadeståndstalan bedöms annorlunda i ett brottmål än i ett civilmål är det, av lättförklarliga skäl, i huvudsak denna koppling mellan straffrätt och skadeståndsrätt som saknas i rättsfall 7 i jämförelse med övriga sex rättsfall.

Det enda av dessa sju rättsfall där domstolen har bifallit skadeståndstalan är i rättsfall 6. Här har skadevällaren medgivit ansvar för ringa misshandel, men har gjort gällande att han har provocerats till att utföra den skadegörande handlingen. Göteborgs TR anser dock inte att han har blivit provocerad i sådan utsträckning att det föreligger någon anledning att jämka kränkingsersättningen. TR:n diskuterar emellertid ingenting kring frågan vad för slags provokation som skulle ha krävts av den skadelidande för att skadeståndet skulle kunna ha blivit föremål för jämkning.

8.3 Skador under spelet, men utan samband med omedelbar kamp om bollen eller pucken

8.3.1 Skadeståndstalan i samband med brottmålsprocess

Rättsfall 8 - *Borås TR, mål nr B 429/80, DB 706/80*. Under en innebandymatch tilldelade spelaren B motståndaren A ett slag på hakan, vilket medförde en käkfraktur och tre veckors sjukskrivning. Åklagaren yrkade ansvar för misshandel och A yrkade skadestånd med 5 799 kronor för bland annat inkomstbortfall samt sveda och värk. B förnekade att han uppsåtligt hade utdelat ett slag mot A och bestred även skadeståndsanspråket. Det förekom naturligtvis skilda uppgifter om vad det egentligen var som hade inträffat. Av utredningen i målet fann emellertid TR:n det klarlagt att A hade sprungit ihop med

¹⁴¹ Se kap. 4.2.

B efter det att A hade varit i närkontakt med B:s målvakt. Därpå utdelade B avsiktligt ett knytnävsslag mot A:s haka, vid vilket A:s käke slogs av. Åtalet för misshandel var därmed styrkt. Med denna utgång i ansvarsfrågan ansågs B vara skyldig att utge skadestånd till A. Det sammanlagda skadeståndsbeloppet bestämdes till 4 999 kronor, då det yrkade beloppet för sveda och värk ansågs vara lite väl högt. Intressant i detta rättsfall var att TR:n vid påföljdsfrågan beaktade att handlingen hade begåtts i stridens hetta under idrottsutövande, och att B till följd av detta undgick en frihetsberövande påföljd. Detta förhållande inverkade emellertid inte på skadestandsfrågan.

Rättsfall 9 - *Falu TR, mål nr B 193/81, DB 123/82*. Under en fotbollsmatch sparkade spelare B den på marken liggande motståndare A i huvudet, med hjärnskakning och en veckas sjukskrivning som följd. Åtal väcktes för misshandel och skadestånd yrkades med 1 015 kronor för förlorad arbetsförtjänst och förlorad arbetsinsats på eget husbygge. B erkände att han hade utdelat en spark mot A:s huvud, men ansåg att misshandeln borde bedömas som ringa eftersom han hade blivit provocerad av A. Efter vittnesförhör med två spelare från respektive lag och granskning av läkarintyg angående både A och B gjorde TR:n följande bedömning. A och B hade under matchen haft flera hårda närkamper mellan varandra, vilka blev allt ojustare ju längre matchen led eftersom domaren inte ingrep mot förseelserna. B:s handlande utlöstes av att A, sedan B redan hade sparkat bort bollen, helt i onödan fullföljde en spark som träffade B på låret och medförde svår smärta. Vid denna sammanstötning ramlade båda spelarna omkull. Därpå reste sig B upp och utdelade en spark mot A:s huvud, vilken ledde till hjärnskakning. B hade således gjort sig skyldig till misshandel, vilken inte kunde bedömas som ringa. Den provokation som B blev utsatt för innan han sparkade A i huvudet medförde emellertid att påföljden ansågs kunna stanna vid villkorlig dom, istället för fängelse. Beträffande skadestandsfrågan medgav B att utge 515 kronor för förlorad arbetsförtjänst men bestred det övriga yrkandet. TR:n fann ej att A hade kunnat visa att han hade drabbats av någon ekonomisk förlust utöver dessa 515 kronor, varför B ålades att betala honom detta belopp i skadestånd.

Rättsfall 10 - *Malmö TR, mål nr B 889/81, DB 69/81*. Under en fotbollsmatch erhöll spelare A ett knytnävsslag i ansiktet med sårskador som följd. Åklagaren väckte åtal mot B för misshandel och A yrkade skadestånd med 500 kronor för sveda och värk. B erkände att han hade tilldelat A ett knytnävsslag i ansiktet, men bestred ansvar eftersom A dessförinnan avsiktligt hade sparkat B på benet och B därför svårligen kunde behärska sig. TR:n fann det styrkt att B hade utdelat anförda knytnävsslag och att det inte hade förelegat några sådana omständigheter att B kunde undgå ansvar för misshandel. Det förhållandet att A i viss grad hade provocerat B genom att sparka honom på benet, i förening med den tämligen lindriga skada som A tillfogades, medförde att misshandeln bedömdes som ringa. Vid en fällande dom hade B medgivit skadestandsyrkandet, som därmed bifölls.

Rättsfall 11 - *Växjö TR, mål nr B 95/82, DB 334/82*. Efter en kollision i en fotbollsmatch mellan målvakten A och motståndaren B träffade B:s huvud A:s ansikte på ett sådant sätt att en näsfraktur uppstod. Åklagaren yrkade ansvar för misshandel och A yrkade skadestånd med sammanlagt 2 638 kronor för bland annat förlorad arbetsförtjänst samt sveda och värk. B förnekade gärningen och bestred det enskilda anspråket. Helt motstridiga uppgifter lämnades om vad som egentligen hade utspelat sig. A, två lagkamrater till A och matchdomaren uppgav att B, efter sammanstötningen, tog tag i A:s tröja med båda händerna och därpå skallade honom kraftigt i ansiktet. B och två lagkamrater till honom uppgav däremot att A attackerade honom efter sammanstötningen och att han för att undgå fler slag ryckte tag i A:s ena arm. I det sammanhanget var det möjligt att B:s huvud oavsiktligt träffade A:s näsa. TR:n fann ingen anledning att fästa någon tilltro till B:s uppgifter, vilka framstod som en ren efterhandskonstruktion. Med beaktande av främst A:s och matchdomarens uppgifter fann TR:n istället åtalet för misshandel styrkt. Till följd av utgången i ansvarsfrågan befanns B vara skyldig att ersätta A dennes skador. Det yrkade beloppet för sveda och värk ansågs emellertid vara orimligt högt, varför B istället förpliktades att erlägga 1 638 kronor i skadestånd till A.

B fullföljde talan i HovR:n med yrkande att åtalet skulle ogillas och att skadeståndstalan skulle lämnas utan bifall. *Göta HovR, avd. I, mål nr B 496/82, DB 662/82*. Även HovR:n fann dock att B hade gjort sig skyldig till misshandel och att han därför var skyldig att utge skadestånd med det i TR:n fastställda beloppet.

Rättsfall 12 - *Mölnåls TR, mål nr B 829/83, DB 468/84*. Under en fotbollsmatch utdelade målvakten B, efter att han hade sparkat ut bollen på planen, två knytnävsslag mot motståndaren A:s ansikte, med hjärnskakning och mjukdelsskador i ansiktet som följd. Åklagaren väckte åtal för misshandel och A yrkade skadestånd med 960 kronor för bland annat förlust av arbetsförtjänst samt sveda och värk. B erkände gärningen men gjorde gällande att han hade handlat i nödvärn och svårligen hade kunnat besinna sig, alternativt att han hade blivit provocerad till handlingen av A. TR:n fann emellertid inte att det hade framkommit några omständigheter som talade för att B skulle ha haft någon befogad anledning att frukta att A skulle angripa honom. Slagen hade således inte utdelats under en nödvärnssituation och B ansågs därför ha gjort sig skyldig till misshandel. Till följd av B:s medgivande av det enskilda anspråket ålades han att utge 960 kronor i skadestånd till A.

Rättsfall 13 - *Malmö TR, mål nr B 2844/83, DB 185/83*. Under en ishockeymatch träffades spelare A i ansiktet av motspelare B:s klubba, med allvarliga tand- och käkskador som följd. Allmän åklagare väckte åtal för misshandel och A yrkade ersättning med sammanlagt 5 860 kronor för bland annat inkomstförlust samt sveda och värk. B bestred ansvar för misshandel, men hade ingenting att invända mot det yrkade ersättningsbeloppet. Motstridiga

uppgifter lämnades beträffande händelseförloppet som föranledde skadan. A uppgav att han, efter att ha blivit tacklad av B, gjorde en eftersläng med sin klubba som träffade B:s ben. B vände sig då om och, hållandes klubban med båda sina händer, tilldelade honom ett våldsamt slag i ansiktet. Denna utsaga hade stöd av de två vittnen som åklagaren begärde att förhöra. B uppgav å sin sida att han reflexmässigt slog ut med sin klubba när han kände A:s klubba på sitt ben. Slaget var således inte avsiktligt och han hade inte något uppsåt att tillfoga A någon skada. Trots B:s utsaga fann TR:n det klarlagt att slaget hade varit uppsåtligt och att B hade för avsikt att utsätta A för våld. TR:n uppmärksammade sedan det faktum att en ishockeyspelare genom att delta i en match fick anses ha samtyckt till att utsätta sig för en viss grad av våld från sina motståndare, men fann att våldet i detta fall hade varit så kraftigt att gränsen för det acceptabla definitivt hade passerats. Den provokation som A utsatte B för genom att med klubban slå honom på benet kunde inte heller på något sätt rättfärdiga det våldsamma slag som B därefter utdelade mot A:s ansikte. Åtalet för misshandel bifölls därför. Med denna utgång i ansvarsfrågan bifölls även det otvistiga ersättningsyrkandet.

B fullföljde talan i HovR:n med yrkande att densamma skulle ogillas. *HovR:n över Skåne och Blekinge, avd. 3, mål nr B 936/83, DB 3236/84.* HovR:n godtog dock TR:ns bedömning i ansvarsfrågan och fann då också att B var skyldig att utge fastställt skadeståndsbelopp till A.

Rättsfall 14 - *Lunds TR, mål nr B 193/84, DB 261/84.* Under slutminuten i en handbollsmatch sparkade spelaren B den på marken liggande motspelaren A i ansiktet, med tandskador och ymnig blödning kring ena ögat som följd. Allmän åklagare väckte åtal för misshandel och A yrkade skadestånd med 1 287 kronor för bland annat läkarbesök samt sveda och värk. B erkände gärningen men framhöll att sparken utlöstes av att A precis innan hade dragit omkull honom på golvet. Från uppgifterna i målet fann TR:n det styrkt att B uppsåtligt hade sparkat A i ansiktet och att gärningen följaktligen skulle bedömas såsom misshandel. Sparken ansågs ha varit så brutal att misshandeln inte kunde betraktas som ringa, trots att B omedelbart dessförinnan hade blivit omkulldragen av A. Omkulldragningen ansågs emellertid vara ett sådant skäl som ledde till att fängelsepåföljden kunde frångås. Till detta beslut medverkade även det faktum att B hade stängts av från allt handbollsspel under ett års tid. B hade medgivit A:s skadeståndstalan och förpliktades därför att betala 1 287 kronor till A.

Rättsfall 15 - *Växjö TR, mål nr B 459/86, DB 528/86.* Under en fotbollsmatch tilldelade två motståndare, A och B, varandra varsitt slag i ansiktet. Dessa båda slag medförde smärta hos B och en käkbensfraktur hos A. Åklagaren väckte åtal för ringa misshandel mot både A och B. A yrkade även skadestånd av B med sammanlagt 2 466 kronor för bland annat sveda och värk. Både A och B medgav att de hade misshandlat varandra på det sätt som åklagaren gjorde gällande. B hävdade emellertid att han inte hade haft något uppsåt att skada A. A bestred å

sin sida ansvar med åberopande av att slaget inte var straffbart enligt brottbalkens bestämmelser, eftersom B genom sitt deltagande i fotbollsmatchen hade accepterat att bli utsatt för visst våld. Efter att både A och B hade hörts fann TR:n det klarlagt att A avsiktligt, utan att det hade varit fråga om någon som helst kamp om bollen, hade utdelat ett slag mot B:s ansikte med baksidan av sin hand och att B därefter uppsåtligt hade tilldelat A ett knytnävsslag i ansiktet. Att en fotbollsspelare som deltog i en match var införstådd med att han kunde bli utsatt för visst våld, innebar inte att den gärning som A hade begått kunde undgå att bedömas enligt brottbalkens regler. Härvid beaktade TR:n särskilt det faktum att spelarna över huvud taget inte var i närheten av bollen när A utdelade sitt slag mot B. Den misshandel som vardera part hade gjort sig skyldig till bedömdes emellertid som ringa. A:s skadeståndstalan medgavs av B, förutom beträffande beloppet för sveda och värk som han ansåg vara orimligt högt. TR:n fann att den skada som A hade lidit motiverade ett skadestånd på 1 466 kronor, vilket B förpliktades att erlagga till honom.

Rättsfall 16 - *Ystads TR, mål nr B 608/91, DB 73/92*. Under en fotbollsmatch tilldelade spelare B motspelare A en så kallad dansk skalle, med sår och svullnad runt näsan som följd. Åklagaren yrkade ansvar för misshandel och A yrkade ersättning med sammanlagt 1 647 kronor för bland annat lönebortfall samt sveda och värk. B medgav att han hade skullat A, men bestred ansvar under påstående att A hade provocerat honom och att handlingen hade skett i självförsvar. Av utredningen framgick att A var på väg mot avbytarbänken för att dricka vatten när han stötte ihop med B, vilken då tilldelade honom en dansk skalle som gjorde honom medvetlös. De båda spelarna befann sig vid detta tillfälle långt ifrån bollen. B:s uppgift att det var A som startade bråket hade inte vederlagts, och godtogs därför. Oaktat detta var B dock inte berättigad att besvara A:s beteende med ifrågavarande våldshandling och dömdes därför för misshandel. Ersättningsyrkandet hade medgivits av B, och vid ovannämnda utgång i ansvarsfrågan ålades han att utge 1 647 kronor i skadestånd till A.

8.3.2 Skadeståndstalan i civilmålsprocess

Rättsfall 17 - *Oskarshamns TR, mål nr T 200/77, DT 150/78*. Under en fotbollsmatch träffade spelare B:s ena arm motståndare A:s ansikte, med en allvarlig ögonskada som följd. A gjorde gällande att B hade tillfogat honom skadan uppsåtligt, eller i varje fall genom vårdslöshet, och yrkade skadestånd med 30 000 kronor för olägenheter i övrigt till följd av skadan. B bestred såväl uppsåt som vårdslöshet, men vitsordare det yrkade beloppet som skäligt i och för sig. Om TR:n emellertid skulle finna att han hade varit vårdslös gjorde han gällande att skadeståndet skulle jämkas till noll eftersom A genom sitt uppträdande hade varit medvållande till skadan. I målet var utrett att bollen inte befann sig i närheten av de båda spelarna vid skadetillfället, det var således inte fråga om någon kamp om bollen. Angående hur skadan gick till hävdade A att B avsiktligt slog ut med sin ena arm när denne sprang förbi A. B påstod däremot

att A tog tag i hans tröja när han skulle springa förbi A, varvid han slog ut med armen för att slita sig fri. Naturligtvis blev han irriterad när han märkte att han var fasthållen, men han hade ingen som helst avsikt att skada A. TR:n fann att B:s utsaga förtjänade tilltro och att B således inte hade slagit ut med armen i avsikt att träffa A i ansiktet. Den allvarliga skada som A ådrog sig tydde dock på att det rörde sig om ett hårt slag. Detta förhållande, tillsammans med den omständighet att bollen inte var i närheten av den plats där skadan inträffade, talade för att B åtminstone handlade vårdslöst när han slog ut med armen på nämnda sätt. B befanns därmed vara skadeståndsskyldig gentemot A. Det ansågs inte visat att A hade varit medvållande till skadan, så något skäl att jämka skadeståndet förelåg ej. Eftersom det yrkade beloppet inte var tvistigt förpliktades B att utge 30 000 kronor i skadeersättning till A.

Rättsfall 18 - *Mora TR, mål nr T 244/81, DT 112/83*. Under en ishockeymatch försakade spelare B:s skridsko ett skärsår på motståndare A:s lår. Såret, som samma kväll syddes med 24 stygn, medförde blodförgiftning, vanprydande ärr och bestående smärtor i knäleden. A yrkade skadestånd av B med sammanlagt 20 865 kronor för inkomstbortfall, sveda och värk samt lyte och men, och förbehöll sig rätten att i framtiden yrka ytterligare ersättning för skadan. Som grund för skadeståndstalan anförde han att B hade tillfogat honom skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet. B bestred detta, men för det fall skadeståndsskyldighet skulle anses föreligga vitsordade han 6 000 kronor som skälig ersättning för sveda och värk samt lyte och men. Han yrkade dock jämkning av detta belopp med stöd av 2 kap. 2 § SkL eftersom han enbart var 17 år vid den aktuella händelsen. I målet var utrett att A blev tacklad av B just efter det att han hade passerat iväg pucken. Till följd av tacklingen trillade båda spelarna omkull, varvid B hamnade ovanpå A. Beträffande det följande händelseförloppet lämnades det dock motstridiga uppgifter. A uppgav att B, sedan han hade ställt sig upp, vände sig om mot A, som vid det tillfället fortfarande låg kvar på isen, och utdelade en hård spark med sin vänstra skridsko mot A:s lår. B uppgav å sin sida att hans vänstra ben fastnade mellan sargen och A vid fallet. När han försökte komma loss för att snabbt kunna medverka i spelet igen tappade han åter balansen och råkade då oavsiktligt trampa ned med sin vänstra skridsko på A:s ben. A:s utsaga hade stöd av de uppgifter som lämnades av en utbildad ishockeydomare och en bekant till denne, vilka båda iakttog matchen från läktaren nära den plats där den ifrågavarande situationen inträffade. Båda hävdade bestämt att B avsiktligen riktade en spark mot A efter det att han hade ställt sig upp, och ingen av dem hade tidigare sett ett sådant grovt övergrepp under en ishockeymatch. På grund av att dessa båda personer hade stor erfarenhet från ishockey och att de dessutom saknade anknytning till parterna ansåg TR:n att deras uppgifter förtjänade stor tilltro. Till följd av deras vittnesmål fann TR:n det därmed utrett att B avsiktligen hade tilldelat A en spark med sin skridsko, vilken ledde till svåra skador. B befanns därför vara ersättningsskyldig för A:s skador. Varken B:s ålder vid skadetillfället eller det faktum att skadan inträffade under en ishockeymatch utgjorde tillräckliga skäl för att jämka

skadeståndet. Det ansågs emellertid inte vara möjligt att tillförlitligt bedöma graden av framtida lyte och men, varför denna ersättning för tillfället bestämdes till 5 000 kronor mindre än vad A hade yrkat. B ålades därmed att erlægga 15 865 kronor i skadestånd till A.

B fullföljde talan i HovR:n. *Svea HovR, avd. 6, mål nr T 703/83, DT 14/84.* Även HovR:n fann det emellertid styrkt att B uppsåtligen hade sparkat A med sin skridsko och fann ingen anledning att jämka skadeståndet. TR:ns dom slogs därför fast.

8.3.3 Analys

I denna andra kategori av rättsfall, där skadan har inträffat utan direkt samband med kamp om bollen eller pucken, har domstolen bifallit skadeståndstalan i samtliga elva fall. Detta trots att skadevällaren har bestridit ersättningsansvar på diverse olika grunder. Det är emellertid enbart i två av dessa elva rättsfall som domstolen över huvud taget har resonerat kring något samtycke.

I rättsfall 13 framhäver Malmö TR att en spelare, genom sitt deltagande i en ishockeymatch, anses ha samtyckt till att bli utsatt för en viss grad av våld från sina motståndare. I detta fall har dock våldet, ett hårt slag i ansiktet med en ishockeyklubba, varit så kraftigt att gränsen för det godtagbara definitivt har överskridits. Det underförstådda samtycket sträcker sig således inte så långt som till dylikt våld och lämnas därför utan beaktande. Även om det inte nämns någon uttrycklig gräns för vad spelarna får anses ha lämnat sitt samtycke till framgår det i alla fall att skadegörande handlingar av detta våldsamma slag otvivelaktigt har passerat gränsen för det acceptabla. I rättsfall 15, där åtal för misshandel väcks mot både A och B, invänder A att B genom sin medverkan i fotbollsmatchen har samtyckt till att bli utsatt för visst våld. Växjö TR framhåller dock att det faktum att fotbollsspelaren B är införstådd med att han kan utsättas för visst våld, inte innebär att det slag som A har utdelat mot B:s ansikte kan undgå att komma under rättslig bedömning. För detta konstaterande talar framförallt den omständighet att slaget har utdelats utan något som helst samband med kamp om bollen. Här förefaller det som om samtycket i vart fall har begränsats till att enbart gälla sådana skador som inträffar i förening med strid om bollen, och att samtycket i annat fall inte tillmäts någon betydelse av domstolen. I båda dessa rättsfall har TR:n börjat med att undersöka huruvida ifrågavarande våldshandlingar omfattas av det samtycke som deltagarna anses ha lämnat. Först när det har konstaterats att så inte är fallet synes den sedvanliga culpabedömningen ha tillämpats.

I rättsfall 18 resonerar inte Mora TR kring något samtycke, men det faktum att skadan har inträffat under en ishockeymatch nämns som en omständighet som möjligen skulle kunna utgöra ett skäl för att jämka skadeståndet. Det sker dock ingen jämkning av ersättningen denna gång, och det går därför inte att erhålla visshet om på vilket sätt TR:n anser sig eventuellt kunna beakta matchsituationen

såsom jämningsgrundande. Det är förvisso möjligt att TR:n har haft den skadelidandes samtycke till skadan, genom sitt deltagande i ishockeymatchen, i åtanke. Detta förefaller emellertid inte särskilt sannolikt eftersom ett giltigt samtycke, vilket beaktas såsom en fristående ansvarsfrihetsgrund, synes leda till totalt bortfall, och inte enbart jämkning, av det påstådda skadeståndsansvaret. Skadeståndet kan visserligen komma att jämkas om samtycket tas in i culpabedömningen istället för att tillskrivas självständig skadeståndsbefriande betydelse. Det är dock mer troligt att TR:n är inne på samma linje som Jakobsbergs TR var i rättsfall 1, där toleransgränsen för våldshandlingar rent generellt ansågs vara högre vid idrottsutövande än vid övriga sysselsättningar. En ytterligare möjlighet är att det är medvållandebestämmelsen som Mora TR syftar på. Det har emellertid inte i detta rättsfall framkommit någon som helst omständighet som talar för att den skadelidande har varit medvållande till sin skada, varför inte heller en sådan hänsyftning förefaller rimlig.

I rättsfall 17 gör svarande i andra hand gällande att skadeståndet skall jämkas till noll på grund av den skadelidandes medvållande till skadan, genom dennes beteende i samband med den skadegörande handlingen. Oskarshamns TR får således anledning att ta invändningen om den skadelidandes tröjdragning under beaktande, men finner utan vidare utredning att inget jämningsgrundande medvållande föreligger. Detta är en tämligen väntad slutsats, med tanke på att det numera krävs minst grov vårdslöshet av den skadelidande för att dennes medverkan till sin egen personskada skall kunna leda till jämkning av skadeståndet.

I ett flertal av rättsfallen under denna kategori, nämligen rättsfall 9, 10, 12, 13, 14 och 16, har skadevållaren erkänt att han har utfört den skadegörande handlingen, men har bestridit ansvar under åberopande av att han har blivit provocerad därtill av den skadelidande. Domstolen har i några av dessa fall låtit den föregående provokationen inverka på ansvarsfrågan och påföljdsvalet, men däremot inte på skadeståndsfrågan. Provokationen har således inte i något fall ansetts utgöra sådant grovt vårdslöst medvållande av den skadelidande att jämkning av skadeståndet har kunnat ske på den grunden. Det framgår emellertid inte vad som skulle ha krävts för att jämningsgrundande medvållande, i form av provokation, skulle ansetts ha förelegat.

I rättsfall 8 tar Borås TR, vid påföljdsvalet, hänsyn till att den skadegörande handlingen har begåtts i stridens hetta under en innebandymatch. Detta förhållande tillåts dock inte på något sätt inverka på ersättningsfrågan. Men ansvarsfrågan har här ändå varit styrande för skadeståndsfrågan, på så sätt att när åtalet för misshandel har befunnits vara styrkt har skadeståndsansvar ansetts inträda automatiskt. Denna omedelbara koppling mellan straffrätt och skadestånds rätt finns även i rättsfall 11 och 13. Förutom den fullt naturliga avsaknaden av detta samband mellan den straffrättsliga bedömningen och den skadestånds rättsliga bedömningen, kan jag inte finna någon skillnad i domstolens sätt att resonera när

skadeståndstalan prövas i en brottmålsprocess jämfört med när den prövas i en civilmålsprocess.

I rättsfall 9, 10, 12, 14, 15 och 16 har skadevällaren medgivit hela eller delar av skadeståndsanspråket, varför domstolen slipper diskutera ingående kring ersättningsfrågan när åtalet väl har bifallits.

8.4 Skador efter avblåsning av spelet

8.4.1 Skadeståndstalan i samband med brottmålsprocess

Rättsfall 19 - *Borås TR, mål nr B 684/76, DB 955/76*. Under en ishockeymatch utdelade spelare B, sedan spelet blåsts av för utvisning, ett hårt slag med sin klubba mot motståndare A:s huvud, vilket bland annat medförde bestående dövhet på ena örat. Allmän åklagare yrkade ansvar för misshandel samt vållande till kroppsskada. A valde att yrka skadestånd med 30 kronor för läkarvård och förbehöll sig samtidigt rätten att senare föra talan om ersättning för sveda och värk samt lyte och annat stadigvarande men. B tillstod att det var hans klubba som förorsakade A:s skador, men bestred ansvar och skadeståndsanspråk med hänvisning till att handlingen varken skedde uppsåtligen eller av vårdslöshet. Om uppsåt ändå skulle anses föreligga gjorde han i andra hand gällande att han blev provocerad till handlingen av A. Efter förhör med bland annat de två matchdomarna och en medspelare från vardera lag fann TR:n följande vara utrett. Situationen påbörjades med en regelstridig tackling från B mot A efter det att A redan hade passerat iväg pucken. Efter tacklingen blåste den ena domaren av spelet för att ge B två minuters utvisning. A utdelade då bakifrån ett slag med sin ena hand mot B:s axel och huvud. Därpå slog B med våldsam kraft sin klubba mot A:s huvud, varvid A bland annat tillfogades svår smärta och dövhet på ena örat. Detta slag skedde med uppsåt att åtminstone vålla A smärta, men med beaktande av att det utdelades som en reaktion på det överrumplande slaget mot B efter avblåsandet av spelet bedömdes misshandeln som ringa. Beträffande skadeståndsfrågan stod det således klart att B hade varit vållande till A:s skador. B:s slag med klubban föregicks emellertid av det slag som A bakifrån utdelade mot B. Trots att B dessförinnan tacklade A på ett otillåtet sätt, provocerade A genom sitt slag B i sådan utsträckning att skadeståndet därmed borde jämkas till följd av medvållande. Vid en helhetsbedömning av vardera parts handlande fann TR:n att skadeståndet skulle jämkas till två tredjedelar av läkarvårdskostnaden.

Rättsfall 20 - *Jönköpings TR, mål nr B 278/81, DB 527/81*. Under en träningsmatch i fotboll tilldelades spelaren A, sedan spelet blåsts av för frispark, ett knytnävsslag på hakan med käkfraktur och två månaders sjukskrivning som följd. Åklagaren väckte åtal för misshandel mot motståndaren B, och A yrkade skadestånd med 6 550 kronor för sveda och värk, förlorad arbetsförtjänst samt fördyrade levnadskostnader. B förnekade gärningen och bestred även skadeståndsanspråket. Som vittnen hördes dels spelare från respektive lag, dels

matchdomaren samt en domarinstruktör som iakttog matchen från åskådarplats. Av utredningen i målet, främst de båda domarnas vittnesmål på grund av att de hade särskild anledning att noggrant observera vad som hände på planen, ansåg TR:n det styrkt att det var B som hade utdelat knytnävsslaget mot A och att detta hade skett avsiktligt. Det framkom nämligen att B, efter avblåsning för frispark, hade tagit sikte på A från cirka 30 meters håll, rusat emot honom och vid framkomsten utdelat ett våldsamt knytnävsslag mot hans ansikte. Åtalet för misshandel bifölls således. Med denna utgång i ansvarsdelen fann TR:n att B var skyldig att utge skadestånd till A med det yrkade beloppet.

B fullföljde talan i HovR:n och yrkade ogillande av både åtalet och skadeståndstalan. *Göta HovR, avd. 3, mål nr B 829/81, DB 288/82*. Även HovR:n fann det emellertid utrett att knytnävsslaget hade utdelats av B och att A:s skadeståndstalan därmed skulle bifallas.

B ansökte sedan om prövningstillstånd i HD, vilken emellertid avslogs. *HD, mål nr SB 2549/82*.

Rättsfall 21 - *Varbergs TR, mål nr B 586/81, DB 581/81*. Direkt efter slutsignalen i en handbollsmatch tilldelade spelaren B motståndaren A ett slag i ansiktet, varvid A åsamkades smärta och svullnad. Allmän åklagare väckte åtal för misshandel och A yrkade skadestånd för läkarvårdskostnad samt sveda och värk. B medgav att han hade tilldelat A ett slag i ansiktet med baksidan av sin hand efter slutsignalen, men gjorde gällande att A hade provocerat fram detta slag genom att håna B:s lag för den stundande nedflyttningen till en lägre division. Genom B:s erkännande fann TR:n det styrkt att B hade tilldelat A ett slag på det sätt som åklagaren hävdade och att detta förfarande var att bedöma som misshandel. Till följd av skadans lindriga art och A:s påstådda provocerande beteende, vilket inte hade vederlagts av A, betraktades dock misshandeln som ringa. B medgav även skadeståndsanspråket, och med nämnda utgång i ansvarsfrågan biföll TR:n detta yrkande.

Rättsfall 22 - *Hässleholms TR, mål nr B 57/82, DB 176/82*. Efter frikastavblåsning under en handbollsmatch tilldelade spelare B motståndare A ett knytnävsslag på munnen, med sårskada på läpparna som följd. Åklagaren väckte åtal för misshandel och A yrkade skadestånd för läkarvårdskostnader samt sveda och värk med sammanlagt 1 025 kronor. B vidgick att han hade tillfogat A den nämnda skadan, men bestred ansvar under påståendet att det inte hade skett avsiktligt eller, i andra hand, att nödvärn eller nödvärnsexcess hade förelegat. Han bestred även skadeståndsskyldighet och gjorde i andra hand gällande att skadeståndet borde jämkas till noll på grund av A:s medvållande till skadan. Motstridiga uppgifter lämnades om vad som egentligen hade föregått slaget. B berättade att han stötte ihop med A när A:s lag var i anfall, varvid A ramlade omkull. A reste sig därefter upp och sprang fram och tog stryptag på honom. B blev då rädd och höjde händerna för att göra domaren uppmärksam på A:s

övergrepp, och råkade då helt oavsiktligt träffa A:s ansikte med sin hand. A berättade å sin sida att händelsen började med att B tilldelade honom ett knytnävsslag i magen så att han tappade andan och föll omkull på golvet. Han reste sig sedan upp och sprang fram till B, där han satte sina händer mot B:s bröstorg och knuffade B framför sig. Domaren blåste då av spelet, varvid han släppte sitt tag om B och började gå bort från platsen. Någon sekund senare tog B några steg fram emot honom och tilldelade honom ett hårt knytnävsslag i ansiktet. A:s berättelse hade stöd av de uppgifter som lämnades av matchdomaren och en domarkontrollant som iakttog matchen från läktaren. TR:n började med att resonera kring frågan om allmän domstol över huvud taget borde lägga sig i sådana konflikter som uppstod mellan spelarna på en idrottsplan. ”När en idrottsman, i detta fall en handbollsspelare, beträder handbollsplanen ställs han automatiskt under två matchdomares kontroll samt inordnas han i idrottens eget rätts- och instanssystem. Det råder därför olika meningar om lämpligheten i att även vid domstol bestraffa det som sker på en idrottsplan. Från idrottshåll har det vid ett flertal tillfällen hävdats att den idrottsliga lagföringen är straff nog. Inom idrotten har man en klar vilja att själva klara av våldsincidenterna. Idrottens regler kan emellertid inte vara exklusiva på så sätt att förseelser, som ligger långt utanför vad som kan betecknas som normala överträdelser av spelreglerna, skulle vara undandragna de samhällseliga regler som reglerar det tillåtna och det otillåtna mellan människor i gemen. Den principen måste gälla, att när spelare är inbegripna i direkt kamp om bollen, uteslutande idrottens regler skall gälla, medan däremot saken måste prövas av allmän domstol om överträdelsen sker i annan situation och på ett sätt som strider mot idrottens idé.” I detta mål hade det lämnats väsentligt skilda uppgifter om vad det egentligen var som hade skett. Vid bedömandet av ansvarsfrågan fäste TR:n särskilt avseende vid matchdomarens och domarkontrollantens utsagor. Av dessa framgick det otvetydigt att B hade utdelat ett avsiktligt knytnävsslag i ansiktet på A efter domarens avblåsning och att A:s angrepp mot B då redan hade avslutats. Varken nödvärn eller nödvärnsexcess kunde därför anses ha förelegat och B fälldes till följd av detta till ansvar för misshandel. Beträffande skadeståndsfrågan fann TR:n att A:s angrepp mot B hade medverkat till konflikten i sådan omfattning att A ansågs vara medvällande till skadan i så stor utsträckning att skadeståndet skulle jämkas till noll.

Rättsfall 23 - *Hässleholms TR, mål nr B 182/82, DB 329/82*. Efter avblåsning för frikast i en handbollsmatch erhöll spelaren A ett slag i ansiktet med tandskador som följd. Åklagaren väckte åtal för misshandel mot motspelaren B och A yrkade skadestånd av B med sammanlagt 6 683 kronor för bland annat läkarvårdskostnader samt sveda och värk. B vitsordade att han hade utdelat A ett slag, men bestred åtalet med hänvisande till att slaget inte hade utdelats uppsåtligt utan enbart hade varit en reflexbetingad rörelse. TR:n inledde sin bedömning med att ifrågasätta om det över huvud taget var tillbörligt att allmän domstol ingrep i det som utspelade sig mellan spelarna under en match, och fann då att det fanns tre olika kategorier av överträdelser av spelets regler. ”a) Mindre

avvikelse från spelets regler, som medför frikast, straffkast eller tidsbegränsad utvisning. b) Grövre avvikelse från spelets regler, som medför matchstraff och ingripande från idrottsliga rättsinstanser, där överträdelsen beivras i form av t.ex. diskvalifikation – avstängning – på kortare eller längre tid. c) Överträdelser som är så allvarliga att de helt strider mot spelets idé. Våldsutövningen är så markant att man inte längre kan tala om t.ex. handboll. I dessa fall måste därför de allmänna domstolarna träda in. Det rör sig här om ytterst sällan förekommande händelser och skadeavsikten måste vara uppenbar.” I förevarande fall, liksom i flertalet liknande mål där någon person har träffats av ett slag under en matchsituation, skilde sig de båda parternas utsagor om vad som egentligen hade inträffat avsevärt från varandra. TR:n tog därför, som brukligt var, särskild hänsyn till matchdomarens berättelse. Anledningen till detta var dels dennes uppgift att opartiskt iakttaga och beivra spelarnas uppträdande, dels dennes placering precis intill den aktuella händelsen. Därav fann TR:n det styrkt att slaget hade utdelats uppsåtligt och med avsikt att tillfoga skada. Åtalet för misshandel bifölls därmed. Beträffande skadestandsfrågan bestred B ersättningsansvar på två olika grunder. Han hävdade för det första att skadan varken hade vållats uppsåtligt eller av vårdslöshet och för det andra att skadeståndet skulle jämkas till noll på grund av A:s medvållande till skadan. Vid angiven utgång i ansvarsfrågan fann TR:n att skadeståndsskyldighet förelåg och A ansågs inte ha medverkat till skadan i sådan utsträckning att någon jämkning av skadeståndet borde komma ifråga. Det av A yrkade beloppet för sveda och värk befanns emellertid vara orimligt högt och det totala skadeståndsbeloppet fastställdes istället till 2 531 kronor.

Rättsfall 24 - *Alingsås TR, mål nr B 86/85, DB 148/85*. Efter avblåsning för foul i en basketmatch träffades spelare A av ett slag i ansiktet från motståndare B, med bland annat sårskador på läppen som följd. Åtal väcktes för misshandel och skadestånd yrkades med 3 000 kronor för sveda och värk. B bestred ansvar för misshandel med åberopande av att slaget hade skett oavsiktligt. Vid en eventuell fällande dom medgav han emellertid att utge 500 kronor i ersättning för sveda och värk. Beträffande sättet på vilket slaget gick till stod å ena sidan A:s, A:s tränare och matchdomarens uppgift att B medvetet riktade ett hårt slag mot A, å andra sidan B:s uppgift att det rörde sig om ett oavsiktligt slag. TR:n konstaterade att händelseförloppet hade utspelat sig väldigt snabbt och att det till följd av detta kunde vara svårt för vittnena att korrekt uppfatta vad som egentligen hände. Deras uppgifter borde därför värderas med försiktighet. Vid övervägande av samtliga omständigheter fann TR:n det likväl styrkt att B uppsåtligt hade tilldelat A det aktuella slaget. Slaget hade emellertid utdelats under ett spel där knuffar och närkamper av olika slag, vilka deltagarna ansågs ha samtyckt till genom sin medverkan, var vanligt förekommande. Misshandeln bedömdes därför som ringa. TR:n fann sedan att det belopp som B hade medgivit att utge vid en fällande dom utgjorde en skälig ersättning för sveda och värk. B förpliktades därmed att betala 500 kronor i skadestånd till A.

B fullföljde talan i HovR:n med yrkande att åtalet, och därmed även skadeståndstalan, skulle ogillas. *HovR:n för Västra Sverige, avd. 4, mål nr B 578/85, DB 108/85.* HovR:n fann dock ingen anledning att ändra TR:ns dom.

Rättsfall 25 - *Örnsköldsviks TR, mål nr B 96/86, DB 122/86.* Efter slutsignalen i en fotbollsmatch skallade spelaren B motståndaren A i ansiktet, med näsfraktur och tandskada som följd. Allmän åklagare yrkade ansvar för misshandel och A yrkade ersättning för skadorna med 3 935 kronor, varav 2 000 kronor för sveda och värk. B erkände att han hade misshandlat A såsom åklagaren gjorde gällande. Han medgav också yrkat skadeståndsbelopp i och för sig, med undantag för sveda och värk som han ansåg endast borde ersättas med 1 000 kronor, men yrkade jämkning till hälften av det medgivna beloppet på grund av A:s provocerande beteende. Denna provokation bestod av att A efter matchen, som slutade 1-0 till A:s lag, gick fram till B och lyfte båda händerna i luften i en slags segergest. TR:n fann det styrkt att B hade misshandlat A på det sätt som åklagaren hävdade. Oaktat B i viss grad hade blivit provocerad av A:s uppträdande kunde misshandeln, med beaktande av de skador som A tillfogades, inte bedömas som ringa. Beträffande skadeståndsfrågan uppskattade TR:n det medgivna beloppet för sveda och värk som skäligt, och någon anledning att jämka skadeståndet på grund av A:s påstådda medvällande till skadan ansågs inte föreligga. B ålades således att erlagga 2 935 kronor i skadeersättning till A.

Rättsfall 26 - *Nyköpings TR, dom 1994-10-31.* Efter avblåsning för frispark under en fotbollsmatch fick spelaren A ett slag i ansiktet, vilket fällde honom till marken där han omtöcknad blev liggande i några minuter. Slaget medförde dessutom vissa skador, bland annat sårskador i munnen och smärta i käken under en månads tid. Åklagaren väckte åtal för misshandel mot B och A yrkade skadestånd med 5 000 kronor för sveda och värk. B bestred både åtalet och det enskilda anspråket. Han vidgick att hans ena armbåge träffade A i ansiktet, men gjorde gällande att detta inte skedde avsiktligt. TR:n började med att konstatera att den aktuella händelsen inträffade under en fotbollsmatch. Redan genom sitt deltagande hade spelarna samtyckt till att utsätta sig för en viss grad av våld. Risken att få motta en felriktad spark från en motståndare var t ex stor, särskilt med beaktande av den hetsiga stämning som ofta rådde under en match. Ansvar för brottsliga gärningar borde därför enbart komma ifråga vid riktigt allvarliga överträdelser. Beträffande händelseförloppet som föregick slaget hade samstämmiga uppgifter lämnats om att A hade tacklat B i eget straffområde, utan åtgärd från domarens sida, och att A därpå hade passat iväg bollen och sedan sprungit uppåt i planen. Därefter gick uppgifterna isär. A uppgav att B sedan sprang ikapp honom och först gav honom en knuff, varvid domaren blåste av spelet, och sedan tilldelade honom ett avsiktligt knytnävsslag i ansiktet. A:s version hade bland annat stöd av de uppgifter som matchdomaren och A:s tränare lämnade om händelseutvecklingen. B gjorde å sin sida gällande att han oavsiktligt råkade knuffa till A med sin armbåge i samband med att A vände sig mot honom. Denna version hade stöd av de uppgifter som lämnades av två medspelare till B.

Med beaktande av de skador som A ådrog sig och det faktum att han blev liggande på planen i flera minuter fann TR:n det styrkt att A tilldelades ett kraftigt knytnävsslag av B. Denna misshandel, som skedde utan någon som helst kamp om bollen, överskred väsentligen det våld som en fotbollsspelare hade skäl att räkna med vid deltagandet i en match. Med hänsyn till utgången i ansvarsfrågan ansågs B skyldig att utge skadestånd till A för sveda och värk och TR:n fastställde detta belopp till 3 000 kronor.

B överklagade domen till HovR:n och yrkade att både ansvars- och skadeståndstalan skulle ogillas. *Svea HovR, mål nr B 3105/94*. Åklagaren och A bestred ändring. Även HovR:n fäste sin tilltro till A:s version av händelseförloppet. Denna version hade nämligen stöd av framförallt matchdomaren, vilken hade till uppgift att iakttä allt som hände på planen. HovR:n fann det således styrkt att B hade misshandlat A på det sätt som A gjorde gällande. HovR:n framhöll sedan att våld spelarna emellan under t ex en fotbollsmatch, när både stämning och spel lätt blev intensiva, kunde motivera en mild straffrättslig bedömning. Till detta konstaterande bidrog även den omständighet att sådant våld i regel beivrades disciplinärt med stöd av det aktuella idrottsförbundets bestämmelser. Det befanns emellertid vara synnerligen angeläget att kunna hålla ett sådant tolerant betraktelsesätt inom tydliga gränser, så att alltför regelstridigt våld kunde motverkas. En sådan toleransgräns ansågs rimligtvis vara passerad när matchen var avslutad. En motsvarande gräns borde även kunna dras efter avblåsning under en pågående match. I rättspraxis föreföll detta enbart ha skett i undantagsfall, men HovR:n fann ändå att en dylik gräns borde hävdas och lät påföljdsvalet styras därav. HovR:n fastställde därför TR:ns påföljd på en månads fängelse och fann inte heller någon anledning att ändra det utdömda skadeståndsbeloppet.

Rättsfall 27 - *Lunds TR, mål nr B 604/99*. Efter avblåsning för frispark under en fotbollsmatch tilldelade spelaren B motståndaren A ett kraftigt knytnävsslag i ansiktet, med brott på näsbenet som följd. Åklagaren yrkade ansvar för misshandel och A yrkade skadestånd för läkarbesök, kränkning samt sveda och värk med sammanlagt 12 400 kronor. B erkände gärningen och medgav att utge ersättning med 2 400 kronor. Av utredningen i målet framkom att B fälldes av en juniorspelare i A:s lag, varvid domaren blåste av spelet. B reste sig sedan upp och började uppträda aggressivt mot juniorspelaren och A bad honom då att lugna ned sig. B vände sig då mot A och utdelade ett hårt knytnävsslag mot hans näsa. TR:n fann därmed åtalet för misshandel styrkt och det våld som B hade gjort sig skyldig till kunde inte på något sätt anses vara försvarbart. Vid denna utgång i ansvarsfrågan förpliktade TR:n B att utge ersättning till A för läkarbesök samt sveda och värk. Yrkandet om kränkningersättning ansågs emellertid inte kunna bifallas, eftersom förutsättningarna för detta inte var uppfyllda. Skadeståndsbeloppet fastställdes till 4 400 kronor.

8.4.2 Skadeståndstalan i civilmålsprocess

Jag har tyvärr inte lyckats finna ett enda rättsfall som faller in under denna rubrik. Detta beror förmodligen på att våldshandlingar som inträffar efter spelavblåsning, oavsett vad orsaken därtill är, alltid anses vara så betänkliga att åtal väcks för misshandel i dessa fall. En eventuell skadeståndstalan prövas därmed tillsammans med brottmålsprocessen och någon separat civilmålsprocess uppkommer därför inte.

8.4.3 Analys

Även i denna tredje kategori av rättsfall, där den skadegörande handlingen har inträffat efter avblåsning av spelet, har skadeståndstalan bifallits av domstolen i samtliga nio mål. I två av rättsfallen har dock skadeståndet jämkats på grund av den skadelidandes medvållande till skadan. I rättsfall 19 jämkas ersättningen till två tredjedelar av läkarvårdskostnaden till följd av den skadelidandes medvållande. Detta har bestått av ett provocerande slag mot skadevållaren, vilket Borås TR har bedömt som utlösande för den skadegörande handlingen. I rättsfall 22 går domstolen ännu längre i sin jämningsbedömning. Skadevållaren fälls till ansvar för misshandel, men beträffande skadeståndstalan finner Hässleholms TR att den skadelidande, genom sitt fysiska angrepp mot skadevållaren, har medverkat till sin skada i sådan stor utsträckning att skadeståndet skall jämkas ända till noll. Att springa fram till en motspelare och attackera denne anses följaktligen passera gränsen för det grovt vårdslösa vid medvållande till personskada. I rättsfall 23 lämnar dock Hässleholms TR invändningen om den skadelidandes medvållande till skadan utan bifall, dock utan att över huvud taget diskutera kring vad som skulle ha krävts i medvållandeväg för att jämkning av skadeståndet skulle ha kommit ifråga. I rättsfall 21 och 25 fäster inte heller domstolen något avseende vid skadevållarens invändning om provokation, i form av den skadelidandes förnedrande beteende direkt efter förlusten.

Domstolen har endast resonerat kring den skadelidandes samtycke till skadan i två av de nio rättsfall som återfinns i detta avsnitt. I rättsfall 24 konstaterar Alingsås TR att närkamper av skilda slag, vilka spelarna anses ha samtyckt till genom sitt deltagande, är en vanlig företeelse under basketmatcher. Detta förhållande leder till att misshandeln bedöms som ringa, men tillerkänns inte någon betydelse för skadeståndsansvaret. Vid fastställandet av ersättningsfrågan tillmäts samtycket således varken betydelse som fristående ansvarsfrihetsgrund eller som förmildrande omständighet inom culpabedömningen. I rättsfall 26 framhåller Nyköpings TR att spelarna, redan genom sin medverkan i fotbollsmatchen, har samtyckt till att utsätta sig för visst våld och att ansvar vid inträffad skada därför endast bör vara möjligt att utkräva vid tämligen allvarliga våldshandlingar. Misshandeln i detta fall har emellertid väsentligt överskridit den våldsgrad som spelarna har anledning att räkna med att bli utsatta för. Detta beror till stor del på att den har ägt rum utan samband med någon kamp om bollen, vilket återigen

framträder som en gräns för hur långt spelarnas samtycke egentligen sträcker sig. Även Svea HovR konstaterar att våld mellan spelarna under en matchsituation kan motivera en mild straffrättslig bedömning. En vedertagen gräns för det tolerabla anses passerad när matchen är avslutad, efter denna tidpunkt existerar det inte längre någon anledning att särbehandla idrottsvåld. HovR:n anser emellertid att denna gräns även bör betraktas som överskriden vid avblåsning av spelet under pågående match, och låter påföljdsvalet styras av detta förhållande. Hela detta resonemang, med en mild rättslig bedömning för vissa avgränsade situationer, synes rimligtvis kunna tillämpas även på skadeståndsfrågan, trots att detta inte kommer till klart uttryck i domskälen. Både TR:n och HovR:n diskuterar kring var gränsen för samtyckets ansvarsbefriande verkan bör gå. Först när denna gräns anses ha passerats, och samtycket således har mist sin självständiga betydelse, fäster domstolarna någon vikt vid culpabestämmelsen.

Inom denna tredje kategori av rättsfall har Hässleholms TR två gånger om valt att diskutera kring allmän domstols rätt att över huvud taget blanda sig i det som har tilldragit sig på en idrottsplan. I rättsfall 22 konstateras att idrottens bestämmelser bör vara exklusivt tillämpliga vid skada som inträffar i samband med omedelbar kamp om bollen, medan allmän domstol måste ha både en rättighet och en skyldighet att gripa in om skadan uppkommer i andra situationer på ett sätt som är oförenligt med idrottens grundidé. Även om TR:n inte uttryckligen talar om samtycke och dess ansvarsbefriande verkan förefaller det som om den förra gruppen inbegriper alla de skador som omfattas av den skadelidandes samtycke, medan de skador som faller utanför samtyckets gränser återfinns i den senare gruppen. I rättsfall 23 slår TR:n fast att det finns tre olika sorters överträdelser mot spelets regler och att det enbart är inom den grövsta klassen, den med de överträdelser som helt strider mot spelets natur, som allmän domstol bör träda in. Inte heller här resonerar TR:n kring den skadelidandes samtycke och dess eventuella betydelse för skadeståndsbedömningen. Men precis som i ovanstående rättsfall är det rimligt att anta att de två första kategorierna, men inte den tredje grövsta kategorien, anses falla in under samtyckets ansvarsbefriande verkan.

Här, liksom i de två föregående kategorierna, finns ett flertal rättsfall där skadeståndsfrågan helt har styrts av ansvarsbedömningen, nämligen rättsfall 20, 23, 25, 26 och 27.

I rättsfall 21, 24 och 27 har skadevållaren helt eller delvis medgivit skadeståndsyorkandet. Vid en fällande misshandelsdom har domstolen därför inte längre haft anledning att ägna ersättningsfrågan någon grundlig behandling.

8.5 Sammanfattande analys

Beträffande sådana skador som inträffar i omedelbart samband med kamp om bollen eller pucken synes det vara vanligt förekommande att domstolen finner att spelarna, genom sitt deltagande, har lämnat sitt samtycke till att råka ut för dessa.

Enär detta samtycke anses omfatta dylika skadegörande handlingar, vilka betraktas som en naturlig del av spelet, ogillas skadeståndstalan på den grunden. I dessa fall sker det således ingen culpabedömning för att fastställa om skadevållaren har handlat vårdslöst eller ej, utan samtycket tillerkänns betydelse som en självständig skadeståndsbefrielsegrund oavsett skadevållarens beteende. I de rättsfall inom denna kategori där domstolen ogillar skadeståndstalan utan att resonera kring samtycket förefaller detta huvudsakligen bero på att åtalet för misshandel inte har kunnat styrkas. Till följd av denna utgång i ansvarsfrågan har även ersättningsyrkandet ansetts böra ogillas, och något samtyckesresonemang har då inte erfordrats för att komma fram till den slutsatsen.

När det gäller de skador som inträffar under spelets gång, men utan någon anknytning till kamp om bollen eller pucken, har domstolen enbart diskuterat kring samtyckets skadeståndsbefriande verkan i två rättsfall av elva. Detta synes bero på att det samtycke som spelarna anses lämna i och med sin medverkan endast omfattar sådana skador som äger rum i samband med strid om bollen eller pucken. Skador som inträffar utan att det föreligger någon anknytning till dylik strid anses inte tillhöra spelets karaktär och faller därför utanför samtyckets ansvarsbefriande område. Domstolen har då inte längre någon anledning att beröra samtycket och dess skadeståndsrättsliga betydelse, utan tillämpar istället den gängse culpabedömningen för att utreda om skadevållaren har handlat vårdslöst eller ej. Detta förhållande förklarar även varför domstolen i endast två av nio rättsfall rörande skador som inträffar efter spelavblåsning, diskuterar kring den skadelidandes samtycke till skadan. Skador som äger rum efter det att spelet har blåsts av är ju ännu mer främmande för spelets natur, och domstolen har då följaktligen än mindre anledning att resonera kring samtycket och dess skadeståndsrättsliga konsekvenser.

9 Avslutande kommentarer

Idrotten är numera en väl etablerad samhällsföreteelse i Sverige och har som sådan viktiga uppgifter, bland annat i form av att vara hälsobefrämjande och fritidsstimulerande för allmänheten. Även bedrivandet av tävlingsverksamhet, både på elit- och breddnivå, utgör ett naturligt inslag i vår samhällstillvaro. Liksom flera andra vardagsaktiviteter medför även idrottsutövandet vissa skaderisker, vilka emellertid varierar avsevärt mellan olika idrottsgrenar. När en idrottsrelaterad skada väl inträffar är det dock inte särskilt vanligt att den skadelidande väcker ersättningstalan mot skadevällaren. Detta beror på flera olika faktorer. En anledning är att många idrottstvister istället avgörs genom skiljenämnds-förfaranden.¹⁴² En annan orsak är förmodligen att det för den skadelidande förefaller enklare att utnyttja det kollektiva försäkringsskydd som i stort sett samtliga idrottsutövare omfattas av. Hela den organiserade idrotten omgärdas dessutom av ett utförligt tvingande regelsystem, vilket har skapats helt utan inblandning av statsmakterna. Till följd av detta hävdar emellanåt vissa representanter för idrottsrörelsen att idrottens egna organ bör ha exklusiv behörighet att lösa samtliga idrottsbaserade konflikter. Att undanta idrotten i sin helhet från den allmänna rättskipningen är emellertid ett orimligt krav, bland annat eftersom idrotten faktiskt utgör en betydande del av det svenska samhället. Detta förhållande hindrar dock inte allmänna domstolar från att bedöma skadegörande handlingar på ett annat sätt än vad som är brukligt, just på grund av att de har begåtts under idrottsutövande. I detta hänseende kan först och främst konstateras att skador som orsakas genom handlingar som inte strider mot gällande idrottsbestämmelser inte, enligt rättspraxis, ger upphov till något ersättningsansvar. I dessa situationer anses det nämligen föreligga omständigheter som rättfärdigar den skadevällande gärningen.

De ansvarspåverkande omständigheter som jag har valt att granska i denna uppsats är samtycke och risktagande. De slutsatser som jag har kunnat dra, främst utifrån de behandlade rättsfallen, är att spelarna i stort sett alltid löper en viss risk att bli skadade vid utövandet av dessa lagidrotter. Detta förhållande är de dessutom oftast medvetna om och genom sin frivilliga medverkan anses de därmed ha accepterat denna skaderisk. Det rör sig således inte om något uttryckligt lämnat samtycke utan handlar istället om ett underförstått sådant, vilket dock är fullt tillräckligt enligt den rådande viljeinriktningsteorin.¹⁴³ Eftersom en deltagare som skadas av en annan deltagare anses ha samtyckt till att råka ut för dylik skada kan han i regel inte med framgång kräva skadevällaren på ersättning. Domstolarna beaktar här samtycket som en objektiv och självständig ansvarsfrihetsgrund, varför ingen culpabedömning beträffande skadevällarens uppträdande behöver utföras. Precis som inom andra rättsområden har emellertid

¹⁴² Malmsten: *Idrottsvåld och idrottstvister*, s. 9.

¹⁴³ Se kap. 4.3.5.

samtycket begränsad räckvidd. Gränsen för dess ansvarsbefriande verkan synes vara passerad när skadan inträffar utan att det föreligger någon direkt kamp om bollen eller pucken. Detta innebär i praktiken att rätten till skadestånd är tämligen inskränkt, med undantag för sådana avsiktliga angrepp som helt strider mot spelets natur. Här bör även uppmärksammas att det ofta kan vara en besvärlig uppgift för domstolarna att klargöra vad det egentligen är som har hänt på idrottsplanen. Varken de berörda spelarna eller eventuella vittnen brukar tillförlitligt kunna redogöra för vad som har skett uppsåtligen och vad som enbart har varit resultatet av en olyckshändelse.

Min ursprungliga ambition var att de båda faktorerna samtycke och risktagande, som förklaringar till den emellanåt annorlunda skadeståndsbedömningen vid idrottsskador, skulle uppta ungefär lika stora delar av uppsatsen. Efter en ingående granskning av samtliga relevanta rättsfall fann jag emellertid att domstolarna emellanåt använder sig av samtycket, men däremot aldrig av risktagandet, vid motiveringarna av sina skadeståndsbedömningar. Vid närmare eftertanke är också orsaken till detta förfarande tämligen uppenbar. Ett risktagande betraktas nämligen i regel som ett slags medvållande och efter 1976 års ändringar i SkL tillmäts den skadelidandes medvållande till sin egen personskada ytterst sällan någon betydelse för skadeståndsansvaret.¹⁴⁴ Som en naturlig följd av detta förhållande har jag tyvärr blivit tvungen att överge min grundtanke beträffande disponeringen av texten och har istället huvudsakligen fått inrikta mig enbart på domstolarnas behandling av samtycket.

En annan omständighet, utöver samtycket och risktagandet, som emellanåt anförs som skäl för att skadevållande handlingar inom idrottens sfär skall vara ansvarsbefriade är samhällsintresset. Innebörden av denna rättfärdighetsgrund är att det finns ett starkt samhälleligt intresse i att allmänheten idrottar, på grund av de positiva konsekvenser som detta medför för samhället som helhet. Dessa nyttoeffekter betraktas som så betydande att de, vid en intresseavvägning, anses angelägnare att värna om än det gängse skadeståndsrättsliga skyddet mot intrång i den personliga integriteten. De skadevållande gärningarna brukar här benämnas socialadekvata.¹⁴⁵ Jag har dock inte över huvud taget behandlat frågan huruvida domstolarna verkligen tillämpar denna ansvarsbefrielsegrund, eftersom detta ligger utanför ramen för denna uppsats. Anledningen till att jag ändå nämner detta hänvisande till samhällsintresset som grund för skadeståndstälans ogillande är för att fästa uppmärksamheten på att detta är en rättfärdighetsgrund som förespråkas av vissa författare och som därför kan vara bra att känna till.

¹⁴⁴ Se kap. 5.1 och 6.2.

¹⁴⁵ *Skuld och ansvar – Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*, 1985, Malmsten, Krister: "Idrottsvåld – regelkonformitet och rättsenlighet", s. 201.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Regeringens proposition 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m.m.

Regeringens proposition 1993/94:130. Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)

SOU 1963:33. Skadestånd 1. Allmänna bestämmelser, föräldrars och barns skadeståndsansvar. Förslag av skadeståndskommittén

SOU 1969:58. Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten. Förberedande utredning av Jan Hellner

SOU 1988:7. Frihet från ansvar – om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet. Slutbetänkande av fängelsestraffkommittén

Litteratur

- Agell, Anders: *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, Stockholm 1962
- Agge, Ivar: *Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag, andra häftet*, Stockholm 1948
- Bengtsson, Bertil: *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, Stockholm 1962
- Bengtsson, Bertil: *Om jämkning av skadestånd*, Lund 1982
- Bengtsson, Bertil: *Skadeståndsrätt – några huvudlinjer*, Upplaga 1:1, Göteborg 1994
- Bengtsson, Bertil/
Nordensson, Ulf/
Strömbäck, Erland: *Skadestånd. Lagstiftning och praxis med kommentar*, 3:e upplagan, Uddevalla 1985
- Bernhard, Stefan/
Tiselius, Per-Erik/
Werner, Staffan m fl: *Uppsatser i försäkrings- och skadeståndsrätt 2*, Stockholm 1971

- Dillén, Björn: *Arbetsskadeansvar. Om friskrivning från skadeståndsansvar för arbetsskada*, Stockholm 1982
- Ekstedt, Leif: *Skadeståndsrätt*, 5:e upplagan, Nyköping 1993
- Fjellström, Åke/
Malmsten, Krister/
Rånge, Stig m fl: *Våld inom och kring idrotten*, Uddevalla 1987
- Grönfors, Kurt: *Skadelidandes medverkan*, Stockholm 1954
- Hellner, Jan: *Skadeståndsrätt*, 5:e upplagan, Stockholm 1996
- Hellner, Jan: *Skadeståndsrätten – en introduktion*, Upplaga 1:1, Stockholm 1997
- Jareborg, Nils/
Malmsten, Krister/
Westin, Håkan m fl: *Skuld och ansvar – Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*, Uppsala 1985
- Karlgren, Hjalmar: *Skadeståndsrätt*, 4:e upplagan, Stockholm 1968
- Karlgren, Hjalmar: *Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten*, Lund 1969
- Karlgren, Hjalmar: *Produktansvaret*, Stockholm 1971
- Kruse, Vinding: *Erstatningsretten*, 2:a upplagan, Köpenhamn 1971
- Lindstedt, Anders/
Wagnsson, Björn/
Sternung, Bengt: *Idrottsjuridik*, Stockholm 1976
- Lödrup, Peter: *Laerebok i erstatningsrett*, Oslo 1985
- Lödrup, Peter: *Oversikt over erstatningsretten*, 2:a upplagan, Gjøvik 1992
- Malmsten, Krister: *Idrottsvåld och idrottstvister*, Kristianstad 1994
- Nygaard, Nils: *Aktlöysevurderinga i norsk rettspraksis*, Bergen 1974
- Nygaard, Nils: *Skade og ansvar*, Kristiansand 1976
- Saxén, Hans: *Skadeståndsrätt*, Ekenäs 1975

Saxén, Hans: *Skadestånd vid avtalsbrott – HD praxis i Finland*, Stockholm 1995

Schmidt, Folke: *Faran och försäkringsfallet – en försäkringsrättslig studie*, Lund 1943

Trolle, Jörgen: *Risiko & Skyld i erstatningspraxis*, Köpenhamn 1960

Tidskrifter

Agell, Anders: ”*Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten. Reflexioner kring en lärobok*”, Svensk Juristtidning 1966, s. 402-412

Bengtsson, Bertil: ”*Anm. av Anders Agell: Samtycke och risktagande*”, Svensk Juristtidning 1963, s. 267-277

Bengtsson, Bertil: ”*Några nyheter i skadeståndslagstiftningen*”, Svensk Juristtidning 1976, s. 593-618

Hellner, Jan: ”*Behöver vi en ny skadeståndslag?*”, Juridisk Tidskrift Nr 2 1995-96, s. 282-299

Karlgren, Hjalmar: ”*Anm. av Bertil Bengtsson: Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*”, Svensk Juristtidning 1964, s. 42-48

Löfgren, Jerker: ”*Tänk på försäkringen*”, Idrottsjuridisk skriftserie Nr 2 år 1997, s. 31-37

Malmsten, Krister: ”*Idrottsnorm som juridisk standard*”, Svensk Juristtidning 1997, s. 240-249

Malmsten, Krister: ”*Culpavariabler vid idrottsskador*”, Idrottsjuridisk skriftserie Nr 5 år 2000, s. 117-126

Saxén, Hans: ”*Jämkning av utomkontraktuellt skadestånd*”, Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1973, s. 289-297

Övrigt

Svenska Innebandyförbundets Regelhandbok från 1997

Svenska Ishockeyförbundets spelregler från 1999

Svenska Fotbollsförbundets Tävlingsbestämmelser år 2001

Rättsfallsförteckning

FFR 1946 s. 185

FFR 1956 s. 386

NJA 1951 s. 79

NJA 1957 s. 337

HD, mål nr SB 2549/82

HD, mål nr T 3870/92

Göta HovR, avd. 3, mål nr B 829/81, DB 288/82

Göta HovR, avd. 1, mål nr B 496/82, DB 662/82

Svea HovR, avd. 6, mål nr T 703/83, DT 14/84

HovR:n över Skåne och Blekinge, avd. 3, mål nr B 936/83, DB 3236/84

Svea HovR, avd. 4, mål nr B 1762/83, DB 74/84

HovR:n för Västra Sverige, avd. 4, mål nr B 578/85, DB 108/85

HovR:n över Skåne och Blekinge, avd. 1, mål nr T 77/92, DT 1220/92

Svea HovR, mål nr B 3105/94

Borås TR, mål nr B 684/76, DB 955/76

Oskarshamns TR, mål nr T 200/77, DT 150/78

Jakobsbergs TR, mål nr B 380/77, DB 447/77

Sjuhäradsbygdens TR, mål nr B 100/79, DB 115/79

Borås TR, mål nr B 429/80, DB 706/80

Falu TR, mål nr B 193/81, DB 123/82

Mora TR, mål nr T 244/81, DT 112/83

Jönköpings TR, mål nr B 278/81, DB 527/81

Varbergs TR, mål nr B 586/81, DB 581/81

Malmö TR, mål nr B 889/81, DB 69/81

Hässleholms TR, mål nr B 57/82, DB 176/82

Växjö TR, mål nr B 95/82, DB 334/82

Hässleholms TR, mål nr B 182/82, DB 329/82

Ystads TR, mål nr B 205/83, DB 9/84

Uppsala TR, mål nr B 287/83, DB 679/83

Mölnåls TR, mål nr B 829/83, DB 468/84

Malmö TR, mål nr B 2844/83, DB 185/83

Lunds TR, mål nr B 193/84, DB 261/84

Alingsås TR, mål nr B 86/85, DB 148/85

Örnköldsviks TR, mål nr B 96/86, DB 122/86

Skellefteå TR, mål nr B 125/86, DB 202/86

Växjö TR, mål nr B 459/86, DB 528/86

Helsingborgs TR, mål nr T 1064/90, DT 1074/91

Ystads TR, mål nr B 608/91, DB 73/92

Göteborgs TR, mål nr B 4767/93, DB 871/93

Nyköpings TR, dom 1994-10-31
Lunds TR, mål nr B 604/99